

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku Instituut

Mari Hiie

ÕIGEUSU ROLL VENE GÜMNAASIUMINOORTE
INTEGREERUMISEL EESTI ÜHISKONDA SISETURVALISUSE
PERSPEKTIIVIST TALLINNA KOOLIDE NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja:

Ringo Ringvee, PhD

Kaasjuhendaja:

Merle Tammela, MA

Tallinn 2012

ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: mai 2012
Töö pealkiri eesti keeles: Õigeusu roll vene gümnaasiuminoorte integreerumisel Eesti ühiskonda siseturvalisuse perspektiivist Tallinna koolide näitel	
Töö pealkiri võõrkeeles: <i>The Impact of Orthodoxy on the Integration of Estonian Russian High School Youth into Estonian Society from an Internal Security Perspective based on the example of schools in Tallinn</i>	
Töö autor: Mari Hiie	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas.
Allkiri:	
Lühikokkuvõte: Magistritöö on kirjutatud eesti keeles, eesti- ja ingliskeelse kokkuvõttega. Töö koosneb kokku 76st leheküljest.	
Magistritöö eesmärk on uurida, milline on vene õigeusu roll Tallinna vene gümnaasiuminoorte integreerumisele Eesti ühiskonda ja seeläbi Eesti siseturvalisusele. Selleks analüüsitakse töö teoreetilises osas integratsiooni, religiooni ja sisejulgeoleku omavahelist seost ning vene õigeusu rolli eestivenelaste rahvuslikus enesemääratluses ja integratsiooniprotsessis. Töö empiirilises osas analüüsitakse kvantitatiivselt vene õigeusu mõju Tallinna vene gümnaasiuminoorte integratsiooniprotsessile siseturvalisuse perspektiivist ning sünteesi tulemusena esitatakse ettepanekud Eesti siseturvalisuse suurendamiseks.	
Magistritöö uudsus seisneb integratsiooni ja religiooni omavaheliste seoste esmakordses käsitluses sisejulgeoleku perspektiivis Eesti ühiskonnas.	
Antud magistritöö on aktuaalne, sest eestivenelaste integratsiooniküsimused on tänapäeva Eesti ühiskonnas ühed probleemsemad ja raskemini lahendatavad. Religioosne enesemääramine kui vene identiteedi tähtis komponent võib seal juures olulist mõju avaldada. Seetõttu on aktuaalne antud valdkonda uurida ning selgitada välja religioosse enesemääramise mõjud integratsiooniprotsessile Eesti ühiskonnas, et täiustada Eesti sisejulgeoleku arengukavasid ning kujundada ja arendada elukeskkond Eestis turvalisemaks.	
Uurimismeetodiks on empiiriline uuring, milleks kasutati internetipõhist ankeetküsimustikku. Magistritöö tulemusena jõuab autor järgnevate järeldusteni:	
Religioosse enesemääramise juures on Tallinna vene noored seotud rohkem emotsionaalselt vene õigeusuga ja vähem formaalselt Vene Õigeusu Kirikuga. See tuleb kaudselt kasuks stabiilsema ja ühtsema mitmekultuurilise Eesti ühiskonna kujunemisele, mis mõjub Eesti siseturvalisusele soodustavalt. Samas võib selles	

<p>näha niiöelda soodsa rahvuslik-emotsionaalse pinnase olemasolu, mille kaudu on võimalik mõjutada nende suhtumist, käitumist ja rahvussuhteid ühiskonna protsessides. Sellel võib olla aga arvestatav mõju Eesti siseturvalisusele. Arvestades asjaolu, et küsitletud Tallinna gümnaasiuminoored viibivad peamiselt venekeelses meediaruumis ning jälgivad aeg-ajalt ka religioosse sisuga saateid meediast, võib taoline emotsionaalsel baasil toimuv vene noorte eriti Eesti kodakondsuseta noorte võimalik Venemaa poolne mõjutus läbi meedia olla tõenäoline. Uuringutulemused näitavad, et MPEÕK näol võib olla tegemist muust Eesti ühiskonnast eraldiseisva organisatsiooniga, mida võidakse kasutada Eesti vene diasporaa mõjutamisel ning mis seeläbi võib kujutada ohtu Eesti riigi sisejulgeolekule</p>
<p>Võtmesõnad: õigeusk, Vene Õigeusu Kirik, integratsioon, eesti-venelased, gümnaasiuminoored, vene noored, Eesti ühiskond, siseturvalisus, religioon, identiteet, enesemääramine, diasporaa, emotsioonid</p>
<p>Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>Russian Orthodox, Russian Orthodox Church, Integration, Estonian Russians, Highschool Youth, Russian Youth, Estonian Society, Internal Security, Religion, Identity, Self-determination, Diaspora, Emotions,</i></p>
<p>Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia</p>
<p>Kaitsemisele lubatud</p> <p>Sisejulgeoleku instituudi juhataja: Allkiri:</p>
<p>Vastab lõputöö nõuetele</p> <p>Juhendaja: Allkiri:</p>

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	5
SISSEJUHATUS.....	6
1. INTEGRATSIOON JA RELIGIOOSSED MÕJUTEGURID	10
1.1. Integratsiooni ja religiooni omavaheline seos	10
1.2. Eestivenelaste religioosne enesemääramine ja selle tähendus integratsiooniprotsessile	18
1.3. Integratsiooniprotsess Eesti ühiskonnas.....	26
2. RELIGIOOSSE ENESEMÄÄRAMISE MÕJU INTEGRATSIOONIPROTSESSIS	36
2.1. Tallinna vene gümnaasiuminoored ja vene õigeusk.....	38
2.2. Tallinna vene gümnaasiuminoored ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik ...	44
2.3. Vene õigeusu võimalik mõju Eesti sisejulgeolekule.....	54
KOKKUVÕTE.....	63
SUMMARY	66
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	68
TABELITE JA JOONISTE LOETELU.....	75
LISA 1. ÕIGEUSU TEGURID VENE NOORTE INTGREERUMISEL EESTI ÜHISKONDA SISETURVALISUSE PERSPEKTIIVIST	76

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

EAÕK – Eesti Apostlik Õigeusu Kirik

Eestivenelased – Eestis elavad vene rahvusest inimesed

EKN – Eesti Kirikute Nõukogu

EUU – Elust, Usust ja Usuelust (Uuring eestimaalaste religioossusest)

Gümnaasiuminoored – 16-18 aastased antud uuringus küsitatud vene rahvusest õpilased

Kirik/Usuühendus – lokaalselt asustatud, multigeneratsioonilised, vabatahtlikud organisatsioonid, kes identifitseerivad ennast kindla religioosse grupiga ning seovad ennast mitmete religioossete ühistegevustega (Ammerman 2009:562)

Mitte-eestlased – Eestis elavad mitte eesti rahvusest inimesed

Mitteõigeusklikud noored – antud magistr töö raames läbiviidud uuringus end mitte õigeusklikena määratlenud vene rahvusest noored

MPEÕK – Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik

NSVL – Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit

Õigeusklikud noored – antud magistr töö raames läbiviidud uuringus end õigeusklikena määratlenud vene rahvusest noored, nii koguduse liikmed kui mitteliikmed

SISSEJUHATUS

Eesti taasiseseisvumisel 1991. aastal muutusid iseseisvas Eestis elavad venelased, kes olid olnud ligi 50 aastat suures NSVL kontekstis enamusrahvus, järsult rahvusvähemuseks. Neist said eestivenelased ehk Eestis elavad vene kogukonna liikmed. Selline ootamatu ja äkiline pööre tõi kaasa probleemid nende identiteedi määratlemises ning sellest lähtuvalt ka raskused eestivenelaste integratsioonil Eesti ühiskonda. Riigikogu poolt 2010 aastal vastu võetud Julgeolekupoliitika alustes on käsitletud lõimimisprotsessi olulisust nii siseriikliku julgeoleku kui Euroopa Liidu julgeoleku kindlustamisel.

Religioosse enesemääramise mõju sisejulgeoleku aspektina ei ole Eestis varem uuritud ning sisejulgeoleku arengukavades ja strateegiates ei ole religiooni valdkonda käsitletud. Varasemalt on uuritud küll eraldi ühiskonna religioossust ning erinevaid integratsiooniprotsesse, kuid ei ole käsitletud nende omavahelisi seoseid.

Magistritöös käsitletakse eestivenelaste integratsioonitemaatikat, kuna Eesti ühiskonna näol on tegemist multikultuurilise ühiskonnaga (Eesti ühiskonnas elab eestlaste kõrval 30% mitte-eestlasi, kellest suurima rahvastiku koosseisu moodustavad venelased - ca 25%), kus vähemusrahvaste integratsiooni aspektid avaldavad olulist mõju Eesti sisejulgeolekule. Ilmekas näide on 2007. aasta aprillis aset leidnud pronksiöö sündmused, kus II maailmasõja lõppedes Nõukogude Liidu hukkunud sõdurite auks Tallinna kesklinna püstitatud pronkssõduri kuju teisaldamisega kaasnesid rahutused, milles osalenud tuhanded vene rahvusest inimesed protesteerisid kuju teisaldamise vastu. Samamoodi väljendusid eestivenelaste rahvuslikud pinged ka 1990ndate keskel puhkenud tülis kirikuvarade ümber Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku vahel, mis tõi 1995. ja 1996. aastal tänavatele meelt avaldama tuhanded õigeusklikud venelased, kelle arvates Eesti riigi tegevus kujutas ohtu nende rahvuslikule kirikule. Mõlemates sündmustes võib näha kõrgendatud rahvuslik-emoosionaalse fooni tekitamist Venemaa poolt, mille tagajärjel võtsid rahvuslikud pinged vägagi tõsise pöörde ning avaldasid mõju ka Eesti riigi siseturvalisusele. Õigeusu temaatikat on käsitletud ka Kaitsepolitsei amet, kelle sõnul on Vene Föderatsiooni üheks välispoliitiliseks eesmärgiks olnud nn kirikutemaatikaga seoses näidata sadade tuhandete vene õigeusu kiriku usklikest liikmete diskrimineerimist Eesti riigi poolt.

Selline õigeusu kasutamine manipulatsioonivahendina näitab, et religiooniteema ei pruugi olla ainult iga inimese isiklik asi, vaid religioon võib mõjutada ka ühiskondlikke protsesse nagu näiteks integratsiooni.

Eesti ühiskonnas on religioon vähemusrühvaste hulgas väga oluline, palju olulisem kui eestlaste hulgas – 37% vene rahvusest noori peab ennast usklikuks, samal ajal kui 15-26-aastaste eestlaste seas on usklike vaid 5,5 % (ja vanemas vanusegrupis 9%) (Pärnamets, Parts 2010:189-190). Religioossetel mõjuteguritel võib olla arvestatav mõju muulaste edukale lõimimisele Eesti ühiskonda. Lõimimise tähtsaks osaks oleva identiteedi olemasolu ja tajumine tuleneb paljuski oma enesemääratlemisest läbi rahvuskultuuri sealhulgas läbi religiooni, seetõttu ei saa religiooni võimalikku mõju integratsiooniprotsessile kõrvale jätta.

Magistritöö uudsus seisneb integratsiooni ja religiooni omavaheliste seoste esmakordses käsitluses sisejulgeoleku perspektiivis Eesti ühiskonnas. Selle kohta, kas indiviidi religioossus või mõnda usuühendusse kuulumine võib olla Eestis lõimimist soodustav, lõimimist pärssiv või lõimimist üldse mitte mõjutav tegur, puuduvad hetkel kindlad andmed. Läbi on viidud erinevaid religioonisotsioloogilisi uuringuid – näiteks jätku-uuringus „Elust, usust ja usuelust“ (EUU 1995, 2000, 2005 ning 2010) ning „Eestlaste moraal ja väärtushinnangud“ (EMV 2003). Rahvusvahelisel tasandil viidi aastatel 2006-2009 kaheksas Euroopa riigis, k.a Eestis läbi uuring 14-16 aastaste noorte suhtumisest religiooni ja religioossesse mitmekesisusse. Küsimus religiooni mõjust mitte-eestlaste integratsioonile Eesti ühiskonda taandub pigem arvamuseks ning hinnanguteks.

Magistritöö on aktuaalne, kuna eestivenelaste integratsiooniprotsess on keeruline ja probleemne küsimus Eesti ühiskonnas ning võib mõjutada ka riigi julgeolekut. Vene õigeusku peetakse eestivenelaste identiteedi lahutamatuks osaks ning sellel on tähtis roll integratsiooniprotsessis. Sellepärast on oluline uurida integratsiooniprotsessi mõjutavaid tegureid vene õigeusu kontekstis. Gümnaasiuminoorte puhul on tegemist põlvkonnaga, kes on sündinud ja kasvanud taasiseseisvas Eestis, ning kelle väärtushinnangud on mõjutatud paljuski selle poolt. Samuti osalevad nad eeldatavalt järgneva paarikümne aasta jooksul aktiivselt Eesti ühiskonnaelus ning nende väärtushinnangud ja enesemääratlus mõjutavad Eesti ühiskonna integratsiooniprotsessi.

Tallinn on kõige heterogeensem piirkond, mille elanikkonnast on 36,6% vene rahvusest ning seetõttu keskendutakse magistritöös Tallinna vene koolidele (vt lk 32). Eelnevast tulenevalt otsitakse vastust uurimisprobleemile, milline on vene õigeusu roll noorte (vanuses 16-18) eestivenelaste integreerumisel Eesti ühiskonda Tallinna koolide näitel.

Magistritöö eesmärk on uurida, milline on vene õigeusu roll Tallinna vene gümnaasiuminoorte integreerumisele Eesti ühiskonda ja seeläbi Eesti siseturvalisusele. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade integratsiooni, religiooni ja sisejulgeoleku omavahelistest seostest ning vene õigeusu rollist eestivenelaste rahvuslikus enesemääratluses ja integratsiooniprotsessis.
2. Analüüsida kvantitatiivselt vene õigeusu mõju Tallinna vene gümnaasiuminoorte integratsiooniprotsessile siseturvalisuse perspektiivist ning sünteesi tulemusena esitada ettepanekud Eesti siseturvalisuse suurendamiseks.

Magistritöö teoreetilises osas käsitletakse integratsiooni ja religioosseid mõjutegureid siseturvalisuse perspektiivist. Esimene peatükk on jaotatud omakorda kolmeks alapeatükiks, kus esimeses alapeatükis analüüsitakse integratsiooni ja religiooni omavahelist seost. Teises alapeatükis käsitletakse eestivenelaste religioosset enesemääramist ja selle tähendust integratsiooniprotsessile ning kolmandas alapeatükis analüüsitakse integratsiooniprotsessi Eesti ühiskonnas 1990ndate algusest kuni tänapäevani.

Magistritöö empiiriline osa käsitleb uurimistulemustest lähtuvalt religioosse enesemääramise mõju integratsiooniprotsessis. Teine peatükk on jaotatud omakorda kolmeks alapeatükiks. Esimene alapeatükk analüüsib Tallinna vene gümnaasiuminoorte religioosset enesemääramist. Teises alapeatükis tuuakse välja küsitatud õpilaste sidusus Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikuga. Kolmandas alapeatükis keskendutakse vene õigeusu tegurite võimalikule mõjule Eesti sisejulgeolekule ning sealt lähtuvalt järeldustele ja ettepanekutele Eesti siseturvalisuse suurendamiseks. Töö lõpus on esitatud lisana uuringus kasutatud venekeelne ankeet koos uurimustulemustega graafikute ning diagrammide kujul.

Magistritöö on empiiriline uuring, mille uurimismeetodiks on kvantitatiivne uurimus. Kvantitatiivse andmekogumismeetodina kasutatakse internetipõhist ankeetküsimustikku. Antud meetod võimaldab korraka koguda suhteliselt suurt andmestikku, mis on vajalik magistritöö uuringu läbiviimiseks ning ankeetküsimustikuga on võimalik kõige paremini koguda andmeid magistritöös püstitatud uurimisülesannete täitmiseks. Kui uuringu käigus selgub religioossete tegurite osatähtsus Tallinna vene gümnaasiuminoorte integratsiooniprotsessis, siis antud uuringu andmetele toetudes saab tulevikus uurida seda valdkonda ka kvalitatiivselt.

Uuring viidi läbi Tallinna kaheksa venekeelse gümnaasiumi 11. klasside õpilaste seas ning hõlmas kokku 76 vastajat, mis on ligikaudu 7% kogu Tallinna venekeelsete gümnaasiumite 11-ndate klasside õpilastest. Selline sihtrühm on sobiv, et uurida religioosset mõjutegurit integratsiooniprotsessis erinevate taustadega ja religioossete tõekspidamistega noorte eestivenelaste hulgas. Tallinna koolide valik on aga tingitud venekeelse elanikkonna suurest osakaalust.

Magistritöö valmimisel olid toeks lisaks juhendajatele veel Eesti Kaitseliidu peakaplan ning Eesti Apostlik Õigeusu Kiriku ülempreester Aivar Sarapik ja teoloogiadoktor Ingmar Kurg, keda eraldi tänada tahan.

1. INTEGRATSIOON JA RELIGIOOSSED MÕJUTEGURID

1.1. Integratsiooni ja religiooni omavaheline seos

Rahvusvähemuse akulturatsioon ja identiteet

Tänapäeva globaliseeruvast ühiskonnas on tavaline, et erineva kultuuritaustaga, päritoluga ja erinevatest rassidest inimesed elavad kõrvuti, ühes ühiskonnas, ühes riigis. Multikultuurses ühiskonnas on erinevaid kultuurilise ja etnilise mitmekesisusega toimetuleku viise, ideoloogiad ja põhimõtteid, mille tavaliselt määrab selles ühiskonnas domineeriv grupp. Kuid ka vähemusgrupil võib sellisest koos ühises kultuuriruumis elamisest oma ettekujutus olla. (Berry 2003:4) Nii võib multikultuurse ühiskonna kultuurigruppide koostelust rääkides välja tuua erinevaid võimalusi.

John Berry ja Sam L. David (2010) sõnul põhjustab kultuuridevaheline kontakt nii kultuurilisi kui psühholoogilisi muutusi erinevate kultuurigruppide vahel, kes selliste muutuste ja protsessidega kohandamiseks multikultuurses ühiskonnas arendavad välja kultuurigruppide koostelu strateegiaid ehk akulturatsiooniviise, mida võib olla neli: assimilatsioon, separatsioon, integratsioon, marginalisatsioon.

Assimilatsiooni puhul on vähemusgrupp nii sarnane ühiskonna enamusgrupiga, et märgatavat sotsiaalset, personaalset või kultuurilist erinevust ühiskonnas domineeriva grupiga ei ole. Vähemusgrupp hülgab oma kultuurilised traditsioonid ning võtab edukalt omaks ühiskonnas domineeriva grupi omad. Assimilatsiooni võib olla nii sunniviisiline kui ka vabatahtlik, kus lihtsalt ajapikku teise kultuuri sulandutakse. (Jones, Gallagher III & McFalls 1995:405)

Separatsioon rõhutab vastupanu integratsioonile ühiskonnas ja kultuuris mingi osa inimeste või grupi poolt. Ekstreemsetel juhtudel võib separatism sisaldada lahkulöömist riigist ja iseseisvate riikide asutamist, mõnedel juhtudel aga on separatismi eesmärgiks absorptsioon etnilisse sugulusriiki. Separatism hõlmab endas ka ühiskonnasiseseid suhteid erinevate gruppide vahel. (Calhoun 2002:436)

Integratsiooni saab defineerida kui protsessi, kus ühiskonna vähemusgrupid on täielikult ühiskonna osa, säilitades samal ajal oma individuaalse identiteedi ja kultuurilise eraldatuse

(Johnston 1981). Integratsioon on kahepoolne ja põhineb vastastikusel kohandumisel ning hõlmab kõiki ühiskonnas elavaid gruppe, võimaldab neil säilitada oma kultuuripärand täpselt nende endi soovitud määral ning soodustab samas gruppide kohandumist ja muutumist. Taoline protsess nõuab pidevaid läbirääkimisi ja kompromisse, mis põhinevad vastastikustel teadmistel, usaldusel, turvalisusel ja austusel (Berry 2003:5).

Marginalisatsioon on protsess, mille käigus inimesed või grupid on tõrjutud ühiskonnast kõrvale. Terminit saab võtta ka kui väljaspool olijaid (*outsiders*), väljaarvatuid. Sageli käsitletakse terminit ka sünonüümina ekstreemse vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse kirjeldamiseks. Inimesed võivad olla marginaliseeritud majanduslikul, poliitilisel, sotsiaalsel ja kultuurilisel tasandil. See võib ilmneda nii arenenud kui arenemata riikides. (Ritzer 2007:2765)

Kõik neli erinevat arengumudelit erinevate kultuuride vaheliseks kooselamiseks ühes ühiskonnas on võimalikud variandid. Erinevad riigid võivad vastavalt oma riigikorrale, kultuurile, ajaloole, rahvusvähemuse osakaalule ühiskonnas, poliitikale vms otsustada, milline arengusuund konkreetses riigis valida. Milline aga ka ei oleks valitud erinevate kultuurigruppide kooselamise strateegia ning erinevad integratsioonipoliitikad riigis, tõstatab mitmekultuuriline kooselu küsimusi identiteedi, väärtuste ja erinevate kogukonnaga seotud teemade kohta, muutudes poliitilises kontekstis sageli üheks kõige konfliktsemaks teemaks ning on 21. sajandil etniliste lõhede ja jagunemiste tõttu aktuaalne. (Bhattacharyya 2009:4)

Etniliste lõhede ja jagunemiste põhjuseid erinevate rahvusgruppide vahel on mitmeid, olgu selleks siis vähesed kontaktid, erinev ajaloomõistmine-tõlgendamine, sotsiaal-majanduslike võimaluste ebavõrdsus, ebapiisav kohaliku vastuvõtva ühiskonna keele valdamine vms. Üheks määravamaks faktoriks mitmekultuurilise ühiskonna erinevate rahvuste suhete puhul on rahvusvähemuse identiteedi küsimused. (Valk, Karu-Ketter, Drozdova 2011:33)

Identiteeti võib käsitleda sotsiaalpsühholoogilise teooria mõistena, mille kohaselt defineeritakse sotsiaalset identiteeti kui indiviidi minakontseptsiooni osa, mis tuleneb teadmisest kuulumise kohta sotsiaalsetesse gruppidesse koos nendele omistatava väärtuse ja emotsionaalse tähendusega. Oma identiteeti määratledes eelistab individ end samastada teatud laadi kultuurilise ja sotsiaalse keskkonnaga, teatud liiki inimestega, leides selles kuuluvuses oma tegevusele teatud mõtestatuse, sümbolse eesmärgi. Identiteeti taasluuakse sümbolite, rituaalide, käitumismustrite kaudu. Muutused ühiskonnas kajastuvad ka inimeste enesemääratlustes, sh nende identiteedi muutumises. (Heidmets, Lauristin, Vihalemm, Kalmus, 2008:71)

Kui rääkida identiteedist ühiskondlikul tasandil, võib rääkida etnilisest ja rahvuslikust identiteedist. Etnilise identiteedi puhul räägitakse kuuluvustundest oma päritolu gruppi, rahvuslik identiteet viitab aga kuuluvustundele ühiskonda laiemalt, see hõlmab ka poliitikat ning kodanikuühiskonna komponente. Mõlemad identiteedid on vähemusgrupi kohanemiseks ühiskonnas vajalikud. (Valk, Karu-Ketter, Drozdova 2011:34)

Identiteedi ja religiooni seos vähemusrühvadel

Vähemusgrupi identiteedi leidmine mitmekultuurilises ühiskonnas võib osutada raskendatuks, sõltuvalt erinevate akulturatsiooni vormidest, ning põhjustada ühiskonna vähemusrühvale stressi ja kultuuritraumat. John Berry teooria kohaselt on kaks erinevat teoreetilist perspektiivi, kuidas inimesed teises kultuuriruumis elades kohanevad. Üks neis on „stress, toimetulek ja kohandumine“ ning teine on „kultuuriline õppimine“. Selline jaotus tuleneb kahest erinevast muutusest: esimesed muutused on sellised, mis põhjustavad stressi gruppidele ja üksikinimestele ning teised on need kultuurilised ja psühholoogilised muutused, mis toimuvad kergelt ja kindlasuunaliselt läbi kultuurilise õppimise protsessi ning oma kultuuri järk-järgulise kaotamise kaudu. (David & Berry 1996:43)

Järskest suurtest sotsiaalsetest muutustest tulenev valu ja ebamugavustunne võib puudutada otseselt grupi identiteeti ning põhjustada oma identiteedi otsimist kollektiivsest minevikust (Jeffery 2004:10,22). Vähemusrühvas võib domineeriva ühiskonna grupi kõrval välja arendada oma identiteedi, mis baseerub nende kultuurilistel erinevustel. Uurimused on näidanud, et immigrandid ja etnilise vähemuse grupid reageerivad oma identiteedi alaväärtustamise vastu oma kultuurilise grupi identiteeditunde tugevdamisega (Chrysochoou 2009:20, 27). Kultuuriliste traumade kollektiivne läbielamine mingi rahvusgrupi poolt tänapäeva mitmekultuurilises ühiskonnas võib põhjustada kahjustatud ja hajutatud identiteediga rahvusvähemuse pöördumise tagasi oma kultuuri, kui inimühiskonna jätkuvuse, pärandi, traditsioonide, identiteedi säilitaja ja edasikandja juurde (Cohen 2009:195). Sealjuures võib identiteedi loomisel, kujunemisel ja kujundamisel olla religioonil suur roll.

Pole võimalik leida ühiskonda, kus puudub religioon, kuigi selle eksisteerimisvormid võivad olla erinevad (Smelser 1994:461). Religiooniks nimetatakse uskumuste ja rituaalide süsteemi, mille abil inimgrupp seletab, mis on üleloomulik ning püha, ja reageerib sellele (Aimre 2005:222). Johnstone järgi (1975:20 ref Aimre 2005:223) on religioonil viis põhielementi – religioon eeldab grupi sellesse uskujate olemasolu; religioon assotsieerub mõistetega, mida

loetakse pühadeks; religioon on mõtestatav teatud uskumuste kogumina; religioon tähendab eriliste tegevuste või rituaalide kogumit ning religioonis sisalduvad ettekujutused õigest, pühast elust.

Adam Cohen on muuhulgas tõstnud esile religiooni tähtsust kultuuri osana. Tema sõnul on religioon kõrvuti sotsiaalmajandusliku staatuse ja regionaalse asukohaga tähtis kultuurisubjekt, mida uurida, sest religioon hõlmab endas erinevaid grupikuuluvusi ning kultuurilist dünaamikat ning seega on eriti mõjuvõimas. Cohen toob ka välja asjaolu, et religiooni puhul on kõige unikaalsem asjaolu, et religioon on ilmne just indiviidide ja nende keskkonna vahelistes suhetes, religioon hõlmab informatsiooni jagamist, tähendusi ja väärtuseid ning kandub edasi põlvkondade vahel. (Cohen 2009:195-196)

Samuel P. Huntington (1996:126) on käsitlenud kultuuri, kui erinevate tsivilisatsioonide põhilist identifitseerimise viisi. Religiooni peab ta sealhulgas tänapäeva globaliseerunud maailmas erinevate tsivilisatsioonide üheks tähtsaimaks kultuurilise identiteedi osaks. Huntingtongi sõnul on religiooni globaalne uuestisünd haaranud kõiki kontinente, kõiki tsivilisatsioone ja praktiliselt kõiki maid ning religioosne uuestisünd on kaasa toonud suure hulga inimeste tagasipöördumise oma ühiskonna traditsiooniliste religioonide juurde, andes sellele uue elujõu ja uue tähenduse. Eriti on tema sõnul religiooni kõikjaleulatus ja kõigesepuutuvus ilmnenu dramaatilisel kujul just endistes kommunistlikes riikides, kus religioon täidab ideoloogia kokkuvarisemisest tekkinud vaakumit. Samaaegselt õigeusu kirikute taassünniga endistes Nõukogude Liidu riikides on üle Kesk-Aasia kandunud islami taassünnilaine. (Huntington 1996:126-128)

Ka Michele Dillon (2003:3) sõnul ei ole 21. sajand kaasa toonud mitte religiooni hääbumist ühiskonnas, vaid vastupidi, võib olla ka meie kasvavalt ratsionaliseeritud ühiskonna tõttu, mängib religioon igapäevastes sotsiaalsetes, majanduslikes ja poliitilistes tegevustes aina suuremat rolli. Tema sõnul mängib religioon võtmerolli ühiskonna elu mõistmisel ja sotsiaalsete protsesside prognoosimisel üle maailma (Dillon 2003:7). Religioosne pluralism, mida võib tänapäeval globaalses mastaabis näha, pakub uusi viise uskumiseks, kuuluvustundeks, olemaks religioosne ning samas ka uusi viise mõistmaks ühiskonna harmooniat ja integratsiooni (Clarke 2009:6-8).

Sellise globaalse religioosse taassünni kõige mõjukama põhjusena toob Huntington välja ühiskondliku, majandusliku ja kultuurilise moderniseerumise, mille käigus katkesid paljude inimeste kauaaegsed identiteediallikad ja võimusüsteemid. Uute identiteedi allikate, stabiilsete kogukonna vormide, moraalsete ettekirjutuste vajadusel, mis annaksid nende elule

mõtte ja otstarbe, on paljud pöördunud religiooni (nii peavoolu kui fundamentalistliku) poole. Kiirete ühiskondlike muutuste ajal väljakujunenud identiteedid lahustuvad, inimestel tuleb ennast ümber defineerida ja luua uusi identiteete. Religioon vastab paljudele küsimustele nagu „Kes ma olen?“, „Kuhu ma kuulun?“ ning religioossed grupid pakuvad väikese sotsiaalse koosluse asendamaks neid, mis on näiteks urbaniseerumise läbi kaotsi läinud. Kõik religioonid varustavad inimesi identiteeditundega ja annavad suuna elus. Selle käigus inimesed avastavad või loovad uusi ajaloolisi identiteete. (Huntington 1996:126-128)

Religiooni loomupärane mõistmine tõstab rõhu religioonilt kui lihtsalt uskumuselt ja institutsioonilt religioonile kui elule, ideele, kuidas aktiivselt oma usku välja elatakse ning mida see inimestele tähendab. See aitab ka näha religioonis võimalust ühiskonda muutuste toomiseks. Miljonitele inimestele on just religioon ainus kättesaadav instrument, millel on mõjujõudu ja mis võib nende jaoks olla ainus keel poliitiliseks aruteluks. (Clarke 2009:10)

Religioossed mõjutegurid ühiskonnas ja integratsiooniprotsessis

Religiooni roll ühiskonnaelule on kompleksne ja keeruline teema, mille puhul võivad rolli mängida väga erinevad aspektid, ning mille identifitseerimine ja arengust arusaamine hõlmab tänapäeval endas vähem institutsionaalset ja rohkem orgaanilist religiooni kontseptsiooni (Clarke 2009:1). Erinevad religioonisotsioloogia uuringud toovad välja seoseid religiooni ja ühiskonna vahel, näidates, et religioon on sotsiaalne ning seotud erinevate ühiskondlike protsessidega. Mõjukaimad sotsioloogilised käsitlused, mille kohaselt religiooni juured asuvad ühiskonnas ja ühiskondlikes protsessides, mitte üksikisikus, pärinevad Karl Marxilt, Emile Durkheimilt ning Max Weberilt.

Marxi jaoks oli religioon nii valitsevate klasside toetatud ideoloogia, mille eesmärk on kontrollida masse, kui ka sellise rõhumise vastase protesti väljendus. Rõhutud pöörduvad religiooni poole, et selle abil minna läbi elu, valitsevad klassid aga toetavad religiooni, et selle abil rõhutuid ohjes hoida. (Hamilton 2006:24) Durkheim nägi religiooni olemusliku inimesi ühendava jõuna, mis täidab ühiskonna põhifunktsioone. Tema sõnul ei alista inimesi mitte valitsevad klassid, vaid ühiskonna enda nõuded ning üksikisiku eelistusi mahasuruv ühiskondlik surve. Durkheimi jaoks on religioonil positiivne roll – see seob ühiskonna moraalseks kogukonnaks. (Olson 2002:210)

Kõigis hilisemates religioonisotsioloogiaalastes teoreetilistes uurimustes on Durkheimi teooriat laialdaselt kasutatud, põimides omavahel nii intellektuaalsed, emotsionaalsed kui

sotsiaalsed tegurid. 1960ndatel kasutasid mitmed neo-durkheimistid – Mary Douglas, Victor Turner, Peter Berger ja paljud teised Durkheimi religiooni käsitlust. Peale 1980ndaid õpetati ja käsitleti Durkheimi teooriaid koolides palju nii teooriate kui meetodite osas. (Paden 2009:32)

Tänapäeva religioonisotsioloogiat on palju mõjutanud ka Max Weber, kelle religioonikäsitlus rajas teed tähendusteooriale, milles rõhutatakse seda, kuidas religioon annab meelevaldse kannatuse ja ebaõigluse olukorras inimesele ja -ühiskonnale tähenduse (Hamilton 2006:24).

Uusim religioonisotsioloogia üldteooria on ratsionaalse valiku teooria, mis on tuletatud majandusteooriast ning vaatleb religioone religioosete organisatsioonide ja juhtide poolt turul pakutavate võistlevate kaupadena (Hamilton 2006:24). Ratsionaalse valiku teooria tuntumad esindajad on USA sotsioloogid Rodney Stark, William Sims Bainbirge, Roger Finke ja Larry Iannaccone (Davie 2006:179). Lisaks on uuemate religioonisotsioloogiliste valdkondadena käsitletud ka sekularisatsiooni ja uute usuliikumiste teooriaid (Hamilton 2006:24).

Antud religioonisotsioloogia põhiteooriatest lähtuvalt võib tuua välja mitmeid erinevaid religiooni ja integratsiooni omavahelisi seoseid nii otseselt kui kaudselt käsitlevaid lähenemisi. Religiooni integratsioonifaktorina saab vaadelda põhiliselt kolmel peamisel tasandil – individuaalsel, kogukondlikul ning riigi tasandil.

Religioon võib olla väga isiklik teema, mis puudutab inimese vaimulikku elu, kuid samas võib religioon aidata kaasa kogukonna ülesehitamisele ning muutuda põhiliseks elukorralduse keskmeks võõras ühiskonnas elava kogukonna elus. Rahvuslikul tasandil võib religioonis näha instrumenti sotsiaalseks ja poliitiliseks sidususeks, kuigi mõned riigid jätavad religiooni täielikult erasfääri. Religioon võib olla ka peamiseks konfliktiallikaks riigis. Kõik need aspektid mõjutavad immigrantide integreerumise viise vastuvõtvasse ühiskonda. Religioon ei mõjuta mitte ainult individuaalset elu, vaid ka kogukonna elu ning kogu siseriiklikku toimimist. (Peschke 2009)

Religioon võib inimeste elus mängida väga erinevat rolli, mõjutades nii personaalset identiteeti kui ka igapäevaseid aspekte võõras ühiskonnas elava inimese elus. Religioonist tulenevad moraalnormid ja kognitiivsed käitumishoiakud ning põhimõtted annavad üksikisikule raamistikku, mis aitab tal leida ja arendada iseennast ja oma elueesmärki. Religioon pakub indiviidile „kooskõla, eesmärgi ja selguse“ ning samuti ka indiviidi elus stabiliseeriva ja täiendava jõuna käituvat elufilosoofia. (Tiliopoulos & McVittie 2010) Paljude inimeste jaoks on religioon nende personaalse identiteedi tähtis komponent, millel baseerub

nende väärtuste süsteem, ning mis formuleerib nende elu. Religiooni tähtsus võib kasvada inimese migreerudes teise ühiskonda, isegi kui ta enne oli religiooniga vähe seotud. Eemal oma perekonnast ja sotsiaalsetest sidemetest võib sisserändaja ühineda religioosse kogukonnaga, tugevdamaks oma identiteeti. Religioon võib tugevalt mõjutada ka igapäevaelu puudutavaid aspekte, nagu näiteks tervishoid ja haridus. Religiooni roll üksikisiku integratsioonile võib olla nii positiivne kui negatiivne, sõltuvalt näiteks sellest, kas oma usu tõttu isoleerutakse või vastupidi, seondutakse paremini vastuvõtva ühiskonnaga. (Peschke 2009)

Religioon hõlmab lisaks isiklikule dimensioonile ka oma usu praktiseerimist kindlas religiooses kogukonnas, mis pakub inimestele läbi kodu- ja kuuluvustunde turvalisust ja toetust (Peschke 2009). Inimestevahelisi sõprussuhteid peavad religioonisotsioloogid üldiselt üheks olulisemaks religiooset kuuluvust määravaks ja kinnitavaks aspektiks (Kilemit & Rentel 2012:152). Kogukonnakeskseks muutumisel on oma ohud - aja jooksul võivad sellised kogukonnad muutuda marginaliseerituks, põhjustades geto-laadset situatsiooni. Nii võib kuulumine religioosesse kogukonda ka pärssida migrantide integratsiooni vastuvõtvasse ühiskonda. Samas kui tegemist on religioosse kogukonnaga, kuhu kuuluvad nii kohalikud inimesed kui immigrandid, võib ühine usk siduda erinevad etnilised grupid. (Peschke 2009)

Religioosse kogukonna tähtsaks keskuseks on kogudused. Kogudused on lokaalselt asustatud, multigeneratsioonilised, vabatahtlikud organisatsioonid, kes identifitseerivad ennast kindla religioosse traditsiooniga ning seovad ennast mitmete religioosete ühistegevustega. Kogudused omavad ka tähtsat rolli identifitseerimise ja kuuluvustunde mõistes. (Ammerman 2009:562) Ühine keel ja religioossed pühad, mida koguduses tähistatakse, aitavad tugevdada kogukondliku identeeti ja ühtekuuluvust (Ammerman 2009:569-570). Inimesed tunnevad ennast mugavalt ja turvaliselt just sarnaste inimeste seas ning sageli ühest elukohast või eluetapist teise liikudes otsitakse inimesi, kelle elukogemused ja vaated on sarnased neile. Selliseid vajadusi täidavadki sageli just kogudused, mis aitavad inimestel tunda, et nad kuuluvad kuhugi. Enamasti toimub koguduste valimine sotsiaalse klassi, hariduse, etnilisuse ja rassi alusel. (Ammerman 2009:562-563)

Religioon pakub võimalust olla ühiskondlikult aktiivne. Nii näiteks on koguduseliikmetel võimalik vabatahtlikuna osaleda mitmetes organisatsioonides ning seeläbi arendada mitmeid ühiskonna eluks vajalikke oskusi, laiendada sotsiaalset võrgustikku, saada informatsiooni jms (Pui-Yan 2006). See võib aidata immigrandidel säilitada oma väärtusi, traditsioone ja kombeid võõras ühiskonnas. Samas pakuvad kogudused kodumaatunnet ka läbi religioosete esemete

nagu näiteks ikoonid, kujud, sümbolid (Ebaugh 2003:230-231). Kohalike, ühiskondlike ning religioosete institutsioonidena on kogudused tähtsad ja kriitilised osapooled ühiskondliku ja religioosse kuuluvuse osas (Ammerman 2009:576). Religiooni ja sotsioloogia seoseid käsitlenud prantsuse sotsioloog Emile Durkheim on väitnud, et religioosete rituaalidega kaasaskäivad kombed ja talitused on grupi identiteeti kooshoidvad ja ühendavad. Tema sõnul kasutavad grupiliikmed olenemata territooriumist sageli sama religiooniga seotud nimetust, identiteedisümboleid ning rituaale, kinnistamaks veelgi oma identiteeti ja grupi eripära. (Durkheim 1961:233)

Religiooni ja riigi vahel võib olla täielik lahusus, samas võib religioon olla domineeriv faktor, mis mõjutab seadusandlikku ja avalikku haldust. Nende kahe äärmuse vahel on suur valik erinevaid religiooni ja ühiskonna sidusust vaatlevaid lähenemisi ja käsitlusi. Probleemid immigrantide integratsiooniga ilmnevad sageli siis, kui religioosest ühiskonnast tulnud inimene, kes on immigrerunud sekulaarsesse Euroopa riiki, peab äkitselt ümber kohanema olukorras, kus ta oma tugevaid usulisi veendumusi ja rituaale enam nii vabalt praktiseerida ei saa. (Peschke 2009)

Religiooni ja riigi suhteid on puudutanud ka Durkheim, kes oma religioonisotsioloogilistes uuringutes on käsitlenud tsiviilreligiooni. Tsiviilreligiooni iseloomustab tema sõnul näiteks elanikkonna liikmete ühine identiteet, mille järgi kuuluvad nad teatud inimeste hulka. Sellel elanikkonnal on olemas „päritolu müüt“, mis selgitab, kuidas ja miks nad on need „teatud inimesed“. Durkheim toob välja, et arvatavasti on neil perioodilised tähtpäevad, mil koondutakse ja tähistatakse nende ajaloo tähtsaid sündmuseid – nii positiivseid kui negatiivseid - ning need sündmused institutsionaliseerutakse ja sümboliseeritakse. Antud sündmuste tähistamine on kollektiivne ning emotsionaalne ning nende sündmuste läbi uuendatakse inimeste ühtsus ning suureneb religiooni tähtsus. (Durkheim 1961:253)

Dominique Moisi (2010:28-29) sõnul põhjustab üleilmastumisest tingitud ebakindlus ning identiteedi probleem viljaka pinnase emotsioonide õidepuhkemisele või lausa plahvatusele. Emotsioonide jõudu ei saa aga sugugi alahinnata – emotsioonid on olulised, nad mõjutavad inimese suhtumist, kultuuride vahelisi suhteid ja rahvaste käitumist (Moisi 2010:51). Tema sõnul on põimunud, teineteisest sõltuvad emotsioonid võti maalima, mida valitseb identiteet ning just emotsioonide baasil on näiteks Läänes aset leidnud moslemi naiste pearättide kandmise ümber keerelnud diskussioon (Moisi 2010:32). Kui 2005 aasta septembris Taani ajakiri avaldas 12 prohvet Muhamedi pilavat karikatuuri, järgnesid sellele vägivaldsed protestid üle Islami maailma (Danchin 2011). Just emotsioonide lahvatamine mitmete

tuhandete moslemite seas üle islami maailma tõi kaasa vihase reaktsiooni kaugel Taanis aset leidnud sündmustele. Siit nähtub, kuidas religiooni, identiteedi ning emotsioonide omavaheline põimumine võib teatavatel tingimustel tekitada konflikte ning muutuda ühiskonna ja riigi stabiilsust ja julgeolekut ohustavaks mõjuteguriks.

Kokkuvõttes võib öelda, et religioon ja integratsioon on omavahel seotud mitmete erinevate nähtuste ja protsesside kaudu. Multikultuurses ühiskonnas võib rahvusvähemustel akulturatsiooniprotsessis olla uues vastuvõtvast ühiskonnas raskusi kohandumisega ning oma identifitseerimisega nii üksikisiku kui kogukondlikul tasandil. Seetõttu pöörduaksegi nii oma isikliku kui kollektiivse identiteedi otsinguil sageli religiooni kui ühe identiteedi allika poole. Kuna religioon on sotsiaalne ning seotud erinevate ühiskondlike protsessidega, siis võib see mõjutada inimese sidusust ühiskonnaga nii individuaalsel, kogukondlikul kui ka riiklikul tasandil ning samuti olla faktoriks riigi julgeoleku mõjutamisel.

1.2. Eestivenelaste religioosne enesemääramine ja selle tähendus integratsiooniprotsessile

Eesti ühiskonna religioosne jagunemine

Tänapäeva Eesti ühiskonnas kuulub usulise ühenduse liikmeskonda ning peab ennast mõne religiooni järgijaks suhteliselt väike osa Eesti elanikkonnast. 2000. aastal läbiviidud rahvaloenduse andmetel oli kindlat usku tunnustavaid üle 15 eluaasta vanuseid inimesi Eesti ühiskonnas kokku 327 832. Luterlasi oli nende hulgas 152 237, õigeusklikke 143 554, baptiste 6009, katoliiklasi 5745, Jehoova tunnustajaid 3823, nelipühilasi 2648, vanausulisi 2525, adventiste 1561, metodiste 1455, moslemeid 1387, muusse usku kuuluvaid 5008. Usu suhtes ükskõikseid oli Eesti ühiskonnas 2000 aasta seisuga 381 911 inimest, usk teadmata 1890 inimest, ateiste 68 547, vastata ei osanud 163 304 ning vastata ei soovinud 89 691 inimest. 90 297 inimese suhtumine religiooni oli teadmata. (Statistika andmebaas... 2000) Nii võib öelda, et tänapäeva Eesti ühiskonnast peab üks kolmandik end mõne usutraditsiooni järgijaks, valdavalt luterlaseks või õigeusklikuks, üks kolmandik on usu suhtes ükskõikne ning üks kolmandik ei oska või ei taha end religiooniga suhestada (Hansen 2002:12-17).

2010. aastal läbiviidud uuring „Usust, elust ja usuelust“ näitab, et end usklikena määranud küsitletute hulgas oli 1/3 eestlasi ja 2/3 muust rahvusest inimesi (Saar 2012:57). Mitte-

eestlaste puhul on Eestis kindlat usku tunnistavaid inimesi kõige enam venelaste seas, kellest 73% on õigeusklikud (Statistika andmebaas...2000). Siseministeeriumi 2010. aasta statistika andmetel on viis suurima liikmearvuga kirikut Eestis Eesti Evangeelne Luteri Kirik (ca 180 000 liiget), Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik (umbes 170 000 liiget), Eesti Apostlik Õigeusu Kirik (umbes 27 000 liiget), Rooma Katoliku Kirik (6000 liiget) ning Eesti Kristlik Nelipühi Kirik (umbes 4500 liiget). (Usuliste..2010)

Meeste ja naiste hoiakud nii religiooni kui väärtusi puudutavates küsimustes võivad erineda (Schihalejev 2012:230). Usklikke on enam naiste hulgas, kelle suuremat religioossust on täheldatud kogu maailmas ja seda kinnitavad ka varasemad Eestis läbi viidud uuringud (Kilemit & Rentel 2012:146). Koguduse liikmeid on vähim noorte seas, mida näitas 2010. aastal läbi viidud uuring "Elust, usust ja usuelust". Selle kohaselt oli eriti vähe 15–20 aastaseid koguduseliikmeid (k.a õigeusklike seas) (Schihalejev 2012:232).

Enese identifitseerimisel mingi uskkonna liikmena võib olla väga erinevaid põhjuseid ning sellel ei pruugi olla otsest seost inimese maailmavaatega või tema tegeliku usulise käitumisega, nt jumalateenistusest osavõtt, mingi koguduse liikmeks olek, individuaalne usuline käitumine või kirikumaksu tasumine (Kilemit 2009:286-287). Samuti arvestavad erinevad usulised ühendused oma liikmete arvu erinevate kriteeriumite alusel, mis muudab probleemseks ka usuliste ühenduste liikmeskonna statistika võrdlemise.

Kuna kõnealune töö keskendub eeskätt Eesti venelaste religioossetele mõjuteguritele integratsiooniprotsessil Eesti ühiskonda, siis edaspidi käsitletakse vene õigeusuga seonduvat.

Vene õigeusk hakkas Eestis levima 1840. aastatel, kui Eesti kuulus Tsaari-Venemaa koosseisu. 1920. aastal sai õigeusu kirik Eestis autonoomseks. 1923. aastal lahkus Eesti Apostlik Õigeusu Kirik (EAÕK) Moskva patriarhaadi alluvusest ja siirdus Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhaadi alluvusse. Pärast Eesti okupeerimist II maailmasõja käigus allutati Eesti õigeusu kogudused 1945 aastal Moskva patriarhaadile, EAÕK jätkas tegevust paguluses. 1993. aastal taastas EAÕK oma tegevuse kodumaal ja suur hulk Moskva Patriarhaadile allutatud kogudustest siirdus EAÕK koosseisu. 1990ndate keskel hõlmas EAÕK 84 õigeusu kogudusest 54. (Kaevats 1998)

Eesti Apostliku Õigeusu Kirikusse kuulub 2011 aasta seisuga umbes 27 000 õigeusklikku, kes jaotuvad 58 kogudusse, mis jagunevad administratiivselt kolme piiskopkonda – Tallinna peapiiskopkond, Tartu piiskopkond ning Saare ja Pärnu piiskopkonda. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu kirikusse (MPEÕK) kuulub 2007. aasta seisuga 31 kogudust, mida teenivad 61

vaimulikku. 1999. aastal registreeriti Siseministeriumi usuasjade osakonnas Moskva patriarhile alluv stavropigiaalne Aleksander Nevski kogudus Tallinnas. (EKN...2011; Au, Ringvee 2007:53-59) Kiriku hinnangul oli 2011 aasta seisuga MPEÕK liikmeskonna suurus umbkaudu 170 000 (EKN...2011). Peale selle eksisteerib Eestis veel venekeelse liikmeskonnaga Eesti Vanausuliste Koguduse Liit kokku kaheksa koguduse ja umbes 15 000 liikmega. Vanausulised (staroveeretsid) on Venemaal sündinud usuliikumine, mis ei tunnistanud õigeusu reformi ja mille liikmeid hakati 17. sajandi teisel poolel taga kiusama, mistõttu nad rändasid Tsaari-Venemaa äärealadele. 1710-1719 jõudsid nad Eestisse Peipsi äärde, kus elavad tänaseni. Eesti vanausuliste vaimne keskus asub Riias. (Kaevats 1998)

Kuigi Eestis tegutsevad suuremad usundid on või peaksid põhimõtteliselt olema avatud kõigile rahvustele, on praktikas kujunenud luterlusest „eesti usk“ (venelasi on liikmeskonnas vaid 1%) ning õigeusust „vene usk“, olenemata sellest, et see hõlmab rohkesti toetajaid teistegi rahvuste hulgast (nt ukrainlased, valgevenelased). Eestlasi on õigeusklike seas umbes 13%. Esimesel iseseisvusajal, mil paljud eestlased olid „õiget usku“, ei peetud seda nii kindlalt venelaste pärisosaks, hiljem on see üha selgemini väljendanud etnilisele kirikule omaseid tunnusjooni ja eesmärke. (Hansen 2002:12-17)

Kui Eestis tervikuna on napilt suurimaks usutunnistuseks luterlus, siis Tallinnas on pilt teistsugune – liikmeskonnalt on selgelt arvukam õigeusk. Ülejäänud usutunnistused on arvuliselt tunduvalt vähem esindatud. Enamlevinud usutunnistustest Tallinnas on kõige enam õigeusklikke – 18,3% , luterlasi on 11,4%. (Kilemit 2009:288-289) (Tabel 1)

Tabel 1. Peamised usutunnistused Eestis ja Tallinnas vastavalt rahvusele (allikas: Kilemit 2009:288)

Rahvus	Eesti		Tallinn	
	Luterlus	Õigeusk	Luterlus	Õigeusk
Eestlased	145 718	18517	36 552	4625
Venelased	1689	104698	699	47262
Teised rahvused	4830	20339	1186	10168

Eesti ühiskonna religioosset pilti saab iseloomustada ka Ringo Ringvee doktoritöös välja toodud tähelepanekuga, mille kohaselt annavad viimasel kümnendil läbi viidud küsitlused ja

uuringud, aga samuti kiriku enda esitatavad liikmeskonna arvud alust kõneleda muutusprotsessidest Eesti usulisel maastikul, mille tulemusena on traditsiooniliselt luterlikuks peetud Eesti muutumas maaks, kus usklite enamuse moodustavad õigeusklikud (Ringvee 2011:62, 80).

Vene Õigeusu Kirik rahvusliku enesemääramise osana

Õigeusu kiriku ajalugu ulatub ligemale 1000 aasta taha, kus suur kirikulõhe 1054. aastal jagas kristliku kiriku ida- ja läänekirikuks. Suurem osa ortodokseist kirikutest on rahvuskirikud, neid ühendab omavahel usk, ühine õpetus ja jumalateenistuse viis. (Peltola, Mäkituuri, Mauranen, Heininen 1990:44-49) Kirikuõiguslikult jagunevad ortodokssed kirikud autokefaalseteks (valivad oma kirikupea sõltumatult ning autonoomseteks (valitud kirikupea kinnitab emakirik) kirikuteks. Patriarhaatidest on tähtsaim Konstantinoopoli patriarhaat, mida juhib Konstantinoopoli oikumeeniline patriarh. Tegemist on rohkem aukohaga, sest see ei anna otsest valitsusvõimu teiste patriarhaatide või rahvuskirikute üle. Vene Õigeusu Kirik on liikmete arvult suurim õigeusu kirik. (Peltola jt 1990:52)

Õigeusk on venelastele enesemääratlemise väga tähtis komponent. Ennast õigeusklikes nimetavate usklite arv näitab Vene Õigeusu Kiriku tähtsat positsiooni venelaste rahvusliku eneseteadvuses. Esimesed objektiivsed uuringud nõukogudejärgsel ajal näitasid, et ortodokssete usklite arv oli tõusnud väga järsult - 1990ndate jooksul tõusis see arv 1/3, ulatudes 70 miljonini, mis on peaaegu pool Venemaa elanikkonnast. (Knox 2004)

Natalia Dinello (1994:195) sõnul järgnes Nõukogude Liidu kokkuvarsemisega tekkinud sotsiaalse ebakindluse ajal nii Baltimaades kui Kesk-Aasias elavate venelaste pöördumine Vene Õigeusu Kiriku kui usaldusväärseima institutsiooni poole. Uuringud näitavad, et vene vähemused Balti riikides, Ukrainas, Kesk-Aasias usaldavad rohkem Vene Õigeusu Kirikut kui teisi institutsioone (Dinello 1994:195). Suurt toetust Vene Õigeusu Kirikule näitas ka aastal 1991 läbiviidud uuring Vene Föderatsiooni elanike seas, mille kohaselt ligi 63% küsitletutest usaldas kas täielikult või üldiselt Vene Õigeusu Kirikut (Dinello 1994:196). David D. Laitini (1998:311-312) sõnul on vene õigeusust saanud üks vene rahvusluse väljendusvormidest, mis isegi võib näiteks Ukrainas ületada keele ja regiooni tähtsuse sotsiaalse identiteedi määratlemisel.

Vene Õigeusu Kiriku äkiline renessanss Nõukogude Liidu lõpuaastatel näitas, et Moskva Patriarhaadist võib saada märkimisväärne poliitiline ja sotsiaalne tegur. See, et Venemaa oli

multikonfessionaalne ja sekulaarne riik, ei vähendanud sugugi rahva entusiasmi riigi religioosse elu suhtes, mille keskmeks oli Vene Õigeusu Kirik. Vaid vähene osa vene rahva õigeusklikest omasid baastadmisi kirikukommetest ja traditsioonidest, pigem oli enese määratlemine vene õigeusklikuna rohkem seotud vene rahvusliku identiteediga kui tõelise vagaduse ja religioossete tavade järgmisega. (Knox 2004) Ka mitmed religioonisotsioloogid on kinnitanud, et kodumaast eemal asuvale rahvusrühmale on religioon identiteeti tugevdavaks teguriks, mis aitab pidada sidet asukohamaaga ning religioosne identiteet võib kujuneda eriti oluliseks teiste identiteetide nõrkuse korral (Roberts 1995:55-63). Greg Simonsi (2004:60) sõnul ei pruugi olla religioon venelaste jaoks pelgalt spirituaalne kogemus, vaid kultuurilise identiteedi osa, see defineerib ja eristab Venemaad muust maailmast ja annab tunde, et ollakse eriline ja teistsugune.

Vene Õigeusu Kiriku tähtsuse ja staatuse tõus ning selle osalus sekulaarsetes küsimustes näitab soetust identiteediga, mida ilmestab väga selgelt ning täpselt Venemaa parlamentaarse Assamblee aruanne, mis kirjeldas Venemaa ja Vene Õigeusu Kiriku suhet järgnevalt: „Vene Õigeusu Kirik võrdsustab Venemaad õigeusuga ning õigeusku Venemaaga“. Oma eelmisel Venemaa presidendiks olemise ajal 2000.-2008. aastal tähtsustas Vladimir Putin religiooniteemasid riigis ning tema valitsemise all kasvas Vene Õigeusu Kiriku ja riigi partnerlus ning kiriku mõju ka nendel teemadel, mis jäid ilmalikku sfääri. (Simons 2004: 29, 60)

Vene õigeusu olulisust venelaste seas on Venemaa kasutanud ära kui potentsiaalset viisi, mõjutamaks vene diasporaad. Kuigi Nõukogude Liidu ajal oli vene õigeusk allasurutud pea 75 aastat, siis Nõukogude Liidu lagunemise järel 1980. aastate lõpul nähti Vene Õigeusu Kirikus institutsiooni, mis võib potentsiaalselt aidata taastada Nõukogude Liidu aegset ühtsust endistes liitriikides. (Laitin 1998:311-312) Nõukogude Liidu lagunemine põhjustas 25 miljoni etnilise venelase ümberpaigutumise Vene diasporaasse, mille tõttu tekkis olukord, kus Venemaa nii-öelda kaitstes oma rahvast, põhjustas uue potentsiaalse poliitilise ohu tekkimise endistes Nõukogude Liidu liikmesriikides (Kolstø 1993:198, 215). Ning üks institutsioon, läbi mille Venemaa vene vähemuse huve Vene diasporaas kaitseb, on Alisja Curanovići (2007:313) sõnul Vene Õigeusu Kirik. Koostöös Vene Õigeusu Kirikuga saab Kreml suurendada oma mõju endistes Nõukogude Liidu liikmesriikides, kasutada Vene Õigeusu Kiriku diplomaatilisi sidemeid ning luua Venemaast ortodoksse maa imago ning selleläbi mõjutada teisi õigeusklikke maid (nt Valgevene, Serbia, Montenegro jt) (Curanović 2007:313).

Ühe vahendina kasutab Vene Õigeusu Kirik selleks just meediat – Vene Õigeusu Kirikul on

ligipääs Vene riigitelevisionile ja toetus sellelt, samuti omab Vene Õigeusu Kirik mitmeid erinevaid meediakanaleid (ligi 600 ajakirja, internet jms). Riigitelevisionid ITAR-Tass ja RIA Novostei on peamised uudistekanalid, läbi mille kajastatakse Vene Õigeusu Kiriku seotust erinevate ühiskonna teemadega ning formuleeritakse nii kultuurilist identiteeti. (Simons 2004:62-63) Asjaolu, et Venemaa praegune president Vladimir Putin teatas oma hiljutises sõnavõtus meedias, et ta tahab ühiskonnas religiooni tähtsust tõsta, suurendades selleks usuga seotud saadete osakaalu televisioonis ja raadios (Hein 10.02.2012), toetab seda väidet.

2006. aastal Eestis läbiviidud Terviseuuring, mis puudutas muuhulgas ka religiooni puudutavaid küsimusi, näitas olulisi erinevusi suhtumises religiooni tulenevalt rahvusest. 37% vene rahvusest noori peab ennast usklikuks, samal ajal kui 15-26-aastaste eestlaste seas on usklikke vaid 5,5%. Antud uuringust selgub ka, et ligi 90% vene noortele on õigeusk lähedasimaks peetav religioon. (Pärnamets, Parts 2010:189-190) Eesti 2007. aasta inimarengu aruande kohaselt näitab uuring eestlaste ja venekeelse elanikkonna väärtushinnangutest 1995.-2005. aastal, et venelased hindavad eestlastest oluliselt kõrgemalt hingelist tasakaalu, mis võib pakkuda tuge kultuurilise trauma ületamisel, ning esiplaanil on hingelised ja kogukondlikud väärtused ning subkultuuriline ühtekuuluvus (elustiil, huvid, maitse, eelistused) ja selle saavutamiseks-hoidmiseks vajalike ressursside väärtustamine (Vihalemm, Kalmus 2008:71).

Aili Aarelaid on oma artiklis usust ja integratsioonist öelnud, et vene õigeusu kiriku potentsiaal on Eestis peale taasiseseisvumist kindlasti kasvanud ja seda paljuski endiste nõukogude inimeste arvelt, kes alles kümmekond aastat tagasi arvasid ennast vääramatult tõsiateistideks. Autor järeldab, et järelikult on paljudele mitte-eestlastele kirik koht, kus neid tabanud kultuuritraumas abi otsida. 1990. aastate lõpul oli religioon venelastele oluline identiteedi tugevdaja. Religioonist oli saanud kokkupuutepunkt, mis ühendas Venemaa eri paigust Eestisse sisse rännanud venelasi (Aarelaid 6.05.2005). Teoloogiadoktor Veiko Vihuri (2012) sõnul omandas uuel iseseisvusajal Eesti venekeelse elanikkonna seas rahva- ja rahvuskiriku rolli Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik.

Pikaajaline Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku võitlus kirikuvarade ümber, mis oli seotud Konstantinoopoli patriarhaadi Eesti Õigeusu kiriku restitutsiooniga 1990ndatel, mõjutas väga tugevalt vene põlisvähemuse usulise identiteedi taastamist, eriti noortel, kellele see mõjutas ka poliitilise identiteedi kujunemist. Kuna toimuvat hinnati mitte kui vene kiriku,

vaid venelaste usulise identiteedi kallale kippumist, stimuleeris kiriku tüli Eesti riigiga eestivenelaste sidemete tihenemist õigeusklike migrantide enamusega. (Mihhailov 2007)

Nii võib näha, et religioosne enesemääramine ning rahvus on Eesti ühiskonnas tihedalt seotud – eestivenelased on tunduvalt religioossemad kui eestlased ning suurele osale eestivenelastele on õigeusk lähedasemaks peetav religioon, milles nähakse vene rahvust ühendavat usku. Seega võib religioosne enesemääramine rahvusliku identiteedi ühe osana mõjutada ka eestivenelaste sidusust ühiskonnaga ning integratsiooniaspekte.

Vene Õigeusu Kirik Eesti Vabariigis

Kui vaadata Eesti kirikute vahelisi suhteid üksteisega ja Eesti riigiga, võib öelda, et suuremal määral, välja arvatud mõni erand, on usuinstitutsioonide omavaheline koostöö ning suhted riigiga head. Ringvee on oma doktoritöös välja toonud asjaolu, et riigi suhet erinevate usuliste ühendustega võib kirjeldada pragmaatilisena - Eesti Vabariigi religiooni puudutav seadusandlus annab erinevatele usulistele ühendustele võrdsed võimalused ühiskondlikus elus osalemiseks. (Ringvee 2011:80; Hallik 05.08.10)

Problemaatilisena võib Eesti usumaastikul tuua välja eelkõige Eesti õigeusu kogukonda puudutavad küsimused. Ajalooliselt ja ka (kiriku)poliitilistest põhjustest tingituna on EAÕK ja MPEÕK vahelised suhted olnud suhteliselt jahedad. Eesti taasiseseisvumisega leidis aset ka mitmete nõukogude- eelsete institutsioonide ja organisatsioonide taastamine, sealhulgas EAÕK 1993. aastal. See tõi aga kaasa ligi kümme aastat väldanud õigeusu kirikuid puudutanud huvide konflikti, mille käigus Moskva Patriarhaadi piiskopkond soovis enese tunnistamist nõukogude- perioodi eelse EAÕK õigusjärglaseks ning omandireformi õigustatud subjektiks. (Ringvee 2011:61) Ringvee sõnul (2011:125) oli antud konflikti näol tegemist kõige tõsisema riigi ja religioosse institutsiooni vahelise vastasseisuga nõukogudejärgses Eesti Vabariigis. Konflikti osapoolteks olid ühelt poolt Eesti Vabariik (eelkõige Siseministeriumi usuasjade talituse/osakonna näol) ning teiselt poolt Vene Õigeusu Kiriku piiskopkond Eestis, Moskva Patriarhaat ja Venemaa Föderatsioon.

Konflikti teravust, kus vene vähemus tajus Eesti riigi hoiakut nii venelaste kui Vene Õigeusu Kiriku suhtes vaenulikuna, näitab ka asjaolu, et 1995.-1996. aastal korraldasid vene õigeusklikud mitu demonstratsiooni, nõudes Vene Õigeusu Kiriku tegevusse sekkumise lõpetamist (Ringvee 2011:139). Esimesel Vene Õigeusu Kiriku peapiiskopi Korneliuse korraldatud ristikäigul 1995. aastal osales 5000-7000 inimest, teisel samalaadsel ristikäigul

1996. aastal osales erinevatel hinnangutel 6000 kuni 20 000 inimest (Talving 18.03.1996).

2002. aastal kanti MPEÕK Eesti kirikute, koguduste ja koguduste liitude registrisse ilma viiteta õiguslikule järjepidevusele nõukogude-eelse Eesti Apostlik Õigeusu Kirikuga Moskva Patriarhaadi kiriku põhikirjas. Kuid hoolimata 2002. aastal Eesti Vabariigi Valitsuse, EAÕK ja MPEÕK vahel allkirjastatud vastastikuste kavatsuste protokollidest ning MPEÕK kasutuses olevate kirikuhoonete andmist koguduste kasutusse 50 aastaks koos hoonestusõiguse seadmisega, on Moskva Patriarhaadi esindajad väljendanud rahulolematust antud varasid puudutava lahendi suhtes, nähes lõpplahendina varade andmist Moskva Patriarhaadi koguduste omandisse. (Ringvee 2011:61) EAÕK metropoliit Stefanuse (2011:233) sõnul on isegi pärast ametlikku leppimist EAÕK ja MPEÕK vahel Moskva Patriarhaat jätkanud autonoomse kiriku ründamist diplomaatilisel, legaalsel ja muul teel. Põhiprobleem on ikka ja jälle üles tõstetud varade küsimus.

Eesti Apostlik Õigeusu Kiriku arhimandriit Grigorius Papatomas väitel kujundab Venemaa Õigeusu Kiriku põhikiri Venemaa kiriku hoiakut Balti riikidesse, mille kohaselt laieneb Vene Õigeusu Kiriku jurisdiktsioon õigeusu usutunnistusega isikutele Venemaa Õigeusu Kiriku kanoonilisel territooriumil, sealhulgas Eestis elavatele õigeusklikele, kes soovivad vabatahtlikult selle omaks võtta (Papatomas 2007:16). Nii võib Papatomase (2007:22) sõnul väita, et Eesti ei olegi sõltumata riik, vaid moodustab kiriklikus mõttes osa Vene Õigeusu Kiriku „kanoonilisest territooriumist“ ning Venemaa Õigeusu Kirik ei tunnusta selles piirkonnas usulise ühendusena ühtegi teist kirikut, ei katoliiklikku ega protestantlikku. Tema arvates on alates 1991. aastast Venemaal „ainult üks moodus, kuidas laiendada oma mõjusfääri lääne poole: Vene Õigeusu Kirik!“, läbi mille võib tema sõnul näha rahvusliku diasporaa organiseerimist Venemaa riigivõimude poolt (Papatomas 2007:56).

Aastatel 1995-2000 Julgeoleku koordinaatsioonidirektori büroo direktorina töötanud Eerik-Niiles Kross on oma 2001. aasta kirikutüli puudutavas artiklis öelnud: “Õigeusu Kiriku küsimus ei ole Eestis pelgalt kirikuvara jagamise ja mõnekümne tuhande õnnetu hinge küsimus. See on ajaloolise territooriumi ja mõjupiiride jagamise probleem. Nii nagu ametlik Moskva üritab poliitiliste vahenditega hoida ja laiendada oma mõjusfääri, üritab kirik Kremlit toetada. Moskva ei taha lasta Eesti Õigeusu kirikut iseseisvuda mitte mõne lagununud kirikuhoone kättesaamise, vaid tsivilisatsioonide piiri nihutamise huvides”. (Kross 2001)

Ringvee (2011:62) sõnul tuleb tähelepanu pöörata õigeusu kui rahvusliku identiteedi kandja rolli Venemaa välispoliitikas, kus Vene õigeusu kiriku osaks on olla vene elanikkonna konsolideerija ning suurendada nii Venemaa geopoliitilist mõju väljaspool Venemaad.

Kaitsepolitsei aastaraamatus 2003 on välja toodud, et Venemaa on kogu Eesti taasiseseisvusaja vältel oma poliitiliste ambitsioonide saavutamiseks Eesti vastu ära kasutanud vene õigeusu kirikuga seonduvaid mitmesuguseid vaidlusaluseid (eeskätt varalisi) küsimusi (Kaitsepolitsei aastaraamat 2004:13).

Nii võib kokkuvõtvalt öelda, et kuigi üldpildis on Eesti usulist enamust hõlmavate erinevate kristlike kirikute ja koguduste suhted nii omavahel kui Eesti riigiga väga head, siis eraldi tuleb tähelepanu pöörata MPEÕK seonduvale. Nii võib Eesti õigeusu kiriku ümber toimunud vaidlustes ja vastuoludes, korraldatud meeleavaldustes, ristikäikudes jne näha naabერიigi poliitika elluviimist Eestis, kus Vene riigi välispoliitilistesse ambitsioonidesse on kaasatud ka õigeusu kirik (Hansen 2002:46). See osundab asjaolule, et MPEÕK võib kujutada endas arvestatavat ohtu Eesti sisejulgeolekule ning tõstatab küsimuse, kas ja kui palju mõjutab institutsioon oma liikmeskonda, kelleks on pea 2/3 Eesti usklikest inimestest. Antud küsimus võib avaldada mõju ka Eesti ühiskonna suurimaks rahvusvähemuseks olevate venelaste lõimumisprotsessile. On ju Vene Õigeusu Kirik oma rikkaliku ajaloopärandiga eestivenelaste identiteedihooldmise oluline võrgustik, mille kaudu on võimalik genereerida ja mõjutada usklike venelaste suhtumist ja hoiakuid Eesti riigi ja eestlaste suhtes (Aarelaid 6.05.2005).

1.3. Integratsiooniprotsess Eesti ühiskonnas

Olukord peale aastat 1990 ning Integratsiooniprogramm aastatel 2000-2007

Peale iseseisvuse saavutamist 1991. aastal jätkas Eesti oma riigi ja kahjustatud kultuuripärandi ülesehitamist. Üheks kõige keerulisemaks probleemiks Eestis sai ja on siiani ühiskonna heterogeensus ja separatsioon etniliste eestlaste ja mitte-eestlaste vahel. Vana, aastakümneid toiminud avalik sfäär oli järsult muutunud, kuid mitte-eestlastes oli vajadus säilitada oma iseloomulikke tunnuseid (näiteks vene keel), samuti oleksid nad tahtnud jääda parema meelega vanade, neile kultuuriliselt ja psühholoogiliselt vastuvõetavate süsteemide juurde (näiteks koolisüsteem). Ilmnesid eestlaste ja mitte-eestlaste etnilise identiteediga seotud väärtuste erinevused, eelkõige hoiakud Venemaa suhtes. Paljude eestlaste jaoks seondu Venemaa mitte ainult minevikuga, vaid ka potentsiaalse ohuga tulevikus, samas kui eestivenelaste jaoks jäi Venemaa traditsioonide ja kultuuride hälliks, mille kaudu mõistetakse nii ennast kui teisi. (Vetik 2005:21-22)

1991. aasta järgne riigikord tunnustas vaikivalt ühiskonna paljurahvuselist iseloomu, kindlustades siiski selle, et poliitiline juhtimine läheks eelistatult eestlaste kätte. Pikaajaline läänepoolne toetus õiguslikule järjepidevusele tähendas seda, et mitte-eestlastest vähemuse staatust ei peetud probleemiks, mis takistab iseseisvuse tunnustamist. Kuid järgmiste aastate jooksul sai Eestile Euroopa Liiduga peetavates läbirääkimistes ning ühiskonnas eksisteerivate erinevate rahvusgruppide vastuolude tõttu selgeks, et riigil tuleb suund võtta mitte-eestlaste integratsiooniprotsessi edendamisele. 1997. aastal andis Euroopa Komisjon signaali, mille kohaselt Euroopa Liit ei näe, et eksisteeriv riigikord oleks võimeline lahendama pikas perspektiivis „rahvusküsimust“. Ühe liitumise eeltingimusena nõudis Euroopa Liit, et Eesti astuks konkreetsemaid samme integratsiooni edendamiseks. (Smith 2003:31) Aastatel 1997-1998 Euroopa Komisjoni poolt välja antud Euroopa Liidu laienemist reguleeriva dokumendis „Agenda 2000“ nõuti praktilist lahendust erinevatele probleemidele, mis olid seotud kodakondsuse, hariduse, keele ja tööturu olukorraga Eesti venekeelse elanikkonna hulgas. Põhjuseks nii riigisisestest vajadustest kui ka Euroopa poolsest survest, võttis Eesti omale strateegiliseks poliitiliseks eesmärgiks tõsta ja parandada venekeelse elanikkonna sotsiaalset ja õiguslikku staatust. Euroopa Liidu ja teiste Euroopa rahvusvaheliste organisatsioonide toel töötati välja integratsioonipoliitika, et ühendada omavahel kaks Nõukogude okupatsiooni ajal ühiskonnas omavahel eraldi eksisteerinud kogukonda. (Obata, Hashimoto, Mizobata 2005:1-3)

Eesti Vabariigi Valitsus kinnitas 14.03.2000 riikliku programmi „Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007“, mis sätestas integratsiooni valdkonnad, meetmed, vastutavad ministriumid ja eelarve. Antud riiklik programm oli aluseks tulevaste integratsiooniteemaliste tegevustele riigis ning sellest lähtuti ka integratsiooni plaanide koostamisel kohalikele omavalitsustele. (Mätlik 2007:8-9)

„Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007“ põhjal oli integratsioon tollel ajaperioodil kujundatud ühelt poolt ühiskonna sotsiaalse ühtlustumise eesti keele ja Eesti kodakondsuse baasil ning teiselt poolt etniliste erinevuste säilitamise võimaldamise kaudu läbi etnilise vähemuse kultuuriliste õiguste tunnustamise. Ühiskonna harmoniseerimine tähendas nii eestlaste kui mitte-eestlaste integratsiooni ühendava ühisosa kaudu.

Riikliku programmiga toetavat protsessi ühiskonnas kirjeldati järgmiste põhivaldkondade ja eesmärkide kaudu nende ühtsuses ja vastastikusel koostöös: keelelis-kommunikatiivne integratsioon ehk ühise teabevälja ja eestikeelse keskkonna taastootmine kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse tolerantsuse tingimustes; õiguslik-poliitiline integratsioon, st

Eesti riigile lojaalse elanikkonna kujunemine ja Eesti kodakondsuseta inimeste arvu vähendamine; sotsiaal-majanduslik integratsioon, st senisest suurema konkurentsivõime ja sotsiaalse mobiilsuse saavutamine ühiskonnas sõltumata etnilisest või keelelisest tunnusest (Poleshchuk 2004:13-14).

Programm „Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007“ oli jaotatud neljaks alaprogrammiks – haridus, etniliste vähemuste haridus ja kultuur, täiskasvanute eesti keele õpe ning ühiskonnapädevus. Hariduse valdkonna alameesmärkideks oli muukeelse põhi- ning keskkooli lõpetanu eesti keele oskuse ning ühiskonnapädevuse tõstmine. Seda näiteks läbi muukeelsete õpilaste toetamise toimetulekul kodanikuna ning edasise elukutse valijana, läbi keeleõppemallide väljaarendamise, koolitusprogrammide väljatöötamise õpetajatele jms. Ülesanneteks seati ka gümnaasiumide, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide üleminek eesti õppekeelele, õppeasutuste koostöö arendamine jms. (Integratsioon...2000)

Etniliste vähemuste haridus ja kultuuri valdkonna alameesmärkideks oli etniliste vähemustele emakeelse hariduse ja kultuuri säilimiseks võimaluste tagamine. Selleks seati ülesandeks näiteks mitmekultuurilises Eestis toimetuleku toetamine, kultuuriautonoomia seaduse ülevaatamine, rahvuskultuuriseltside ja pühapäevakoolide tegevuse kaudu etniliste vähemuste keele ja kultuuri säilimise toetamine, rahvuskultuuriseltside koostöö soodustamine, teabelevi korrastamine jms. (Integratsioon...2000)

Täiskasvanute eesti keele õppe alamprogrammi alameesmärkideks oli võimaluste loomine täiskasvanud mitte-eestlastele eesti keele oskuse parandamiseks ja sotsio-kultuurilise pädevuse tõstmiseks, seda eelkõige läbi keeleõpetuskeskuste ja -firmade eesti keele õpetajate erialase ettevalmistuse parandamise ja täiendkoolituse korraldamise, erinevate eesti keele õppimist ning eestikeelses keskkonnas kohanemist ja erialasi ning sotsio-kultuurilisi vajadusi toetavate programmide väljatöötamise, sotsilingvistiliste uuringute korraldamise jms. (Integratsioon...2000)

Ühiskonnapädevuse alamprogrammi eesmärkideks oli Eesti elanike aktiivne osalemine kodanikuühiskonna arendamisel, sõltumata nende rahvusest ja emakeelest, eestlaste ja mitte-eestlaste riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist soodustavate hoiakute kujundamine ning tõsiste sotsiaalsete erivajadustega elanikkonna gruppide olukorra paranemine. Antud eesmärkide saavutamiseks püstitatud ülesannete hulgas oli näiteks mitte-eestlaste integratsioonialase koostöö arendamine kolmanda sektori ja riigi vahel, integratsiooniteematika mitmekülgsel väljaarendamine vene ja eestikeelses meedias, venekeelse meedia interaktiivsuse suurenemine, eestlaste ja mitte-eestlaste omavahelise

suhtlemise tihendamine, sotsiaalteenuste kättesaadavuse tagamine puudega mitte-eestlastele; repatrieeruvate eestlaste toetamine jms. (Integratsioon...2000)

Antud integratsiooniprogrammi põhjal võib näha, et põhitähelepanu on muulaste riigikeele oskamist puudutavatel küsimustel. Kuigi strateegia rõhk oli asetatud rahvuskultuurilise mitmekesisuse säilitamisele ja teotamisele Eesti ühiskonnas, näitab antud integratsiooniprogramm, et tol ajal Eestis juurutatav integratsioonimudel eeldas ühelt poolt seda, et muulased õpivad ära eesti keele ja suudavad võrdväärselt eestlastega osaleda kohalikus kultuuri- ja poliitikaelus. Teiselt poolt aga eeldas integratsioon, et muulased säilitavad oma rahvusliku eripära ja keele. Selline mudel on lähedane lääneriikide multikultuurilise ühiskonna ülesehitamisega. Mitte-eestlasi ei sunnita assimileeruma, kuid nende jaoks ei looda kakskeelset riiki, mis on mitmerahvuselistel föderatsioonidel pigem erandlik. (Pettai 2002:218)

Uus integratsiooniprogramm: „Eesti integratsiooni strateegia 2008-2013“

Pronksöö rahutused 2007. aastal tõstasid integratsiooniga seonduvad küsimused Eesti ühiskonnas eriti aktuaalseks. 2007. aastal võeti vastu uus „Eesti Integratsiooni Strateegia 2008-2013“, mille kohaselt defineeritakse integratsiooni järgmiselt: „Eesti ühiskonna integratsioon tähendab Eesti elanike osalemist ühiskonna elus, mis baseerub võrdsetel võimalustel ja vastastikusel tolerantsil hoolimata rahvusest. Kõige tähtsam eduka integratsiooni tulemus on kiire kodakondsuseta isikute vähenemine ja ühise riigi identiteedi tugevdamine Eesti elanike seas vastavalt demokraatliku riigikorrale ja õigusriigile, kaitstes eesti keelt kui ametlikku ja peamist suhtluskeelt ühiskonnas ning kaitstes rahvusvähemuste kultuuri.“ Uue integratsioonipoliitika keskseks eesmärgiks sai ühtse ühiskonna loomine, kus vähemusrahvastel on võimalik säilitada oma kultuuriline erinevus, ühised huvid, sotsiaalsed institutsioonid ja väärtused. Integratsiooniprogrammi väljund, mida toetab riiklik integratsiooniprogramm, on kultuuriliselt mitmekesine demokraatia koos tugeva Eesti ühisosaga. (Mätlik 2007:10)

Lõimumiskava 2008–2013 jätkab nii eelmise integratsiooniprogrammi tegevusi kui ka lisab uusi. Peamine erinevus uue programmi puhul on asjaolu, et defineeritakse selgemalt Eesti elanike ühisosa (Mätlik 2007:11). Lõimumiskava seadis endale 2013. aastaks eesmärgiks jõuda olukorda, kus võrreldes 2007. aastaga on eesti keele oskus inimeste hulgas, kelle emakeel ei ole eesti keel, kõigil tasemetel paranenud; kontaktid ja suhtlus erineva emakeelega

inimeste vahel on suurenenud ning erinevused eesti- ja muukeelsete elanike osalemises kodanikuühendustes ja avalikus sfääris on vähenenud; määratlemata kodakondsusega isikute osakaal Eesti elanike hulgas on püsivalt vähenenud; valdav osa eri rahvustest Eesti elanikke usaldavad üksteist ja Eesti riiki; enamik inimestest, kelle emakeel ei ole eesti keel, saab regulaarselt infot Eesti meedia kaudu ja usaldab seda; erinevused tööhõives ja sissetulekutes eri rahvusest töötajate vahel on vähenenud. (Eesti...2008)

Haridusliku ja kultuurilise lõimumise valdkonnas on seatud enamus eesmärke eelkõige haridust puudutavate teemadega seoses. Nii näiteks on alus-, põhi-, kesk- kutse- ja kõrghariduse osas eesmärkidena välja toodud mitte-eestlaste eesti keele õppimise-, omandamise- ja väärtustamisega seonduv. Samuti peetakse oluliseks, et juba näiteks mitte-eestlasest põhikooli õpilane väärtustab oma kultuuri ja keelt. Välja on toodud ka eesmärgid, mille kohaselt Eestis elavatele muukeelsetele elanikele ja uusimmigrantidele on loodud võimalused oma emakeelt ja kultuuri tundma õppida, sellega tegeleda ja oma etnilis-keeleline identiteet säilitada ning seda tutvustada; Eestis elavatele eri rahvusest noortele ja täiskasvanutele on loodud võrdsed õpi- ja eneseteostusvõimalused väljaspool formaalharidussüsteemi. See aitab kaasa eri rahvusest inimeste omavahelise dialoogi suurenemisele ning vähendab negatiivseid hoiakuid ja eelarvamusi üksteise suhtes. (Eesti...2008)

Sotsiaalse ja majandusliku lõimumise valdkonnas seatud eesmärkide osas on välja toodud tingimuste loomine emakeelest sõltuva eraldatuse vähendamiseks tööturul ning võimaluste loomine täiskasvanud uusimmigrantide lõimimiseks ühiskonda. (Eesti...2008)

Õigusliku ja poliitilise lõimumise valdkonnas peetakse oluliseks naturalisatsiooniprotsessi jätkumist ning muu emakeelega Eesti kodanike jt püsielanike kaasamist ühiskonna otsustusprotsessidesse, elanike, sealhulgas ametnike teadlikkuse suurendamist võrdse kohtlemise tähtsusest ja ebavõrdse kohtlemise ilmingute ärahoidmisest. Oluliseks peetakse ka riigiasutuste ja omavalitsuste haldusvõimekuse tõstmist, mille kaudu luuakse toetav keskkond avalike teenuste osutamisel, eri emakeelega inimestele lõimumist riigi- ja kohalikul tasandil ning Eesti elanikkonna teabevälja ühisosa suurendamist, mille käigus kasvaks muuhulgas Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) jälgitavus venekeelse elanikkonna hulgas. (Eesti...2008)

Lõimumiskava on seotud paljude teiste arengukavadega ning selle peamine ülesanne on jälgida riigi erinevate poliitikavaldkondade kooskõla lõimumise strateegiliste eesmärkidega. Ühelt poolt toetab lõimumiskava oma tegevustega seotud strateegiate tõhusamat elluviimist, teiselt poolt annab lõimumiskava teavet ja tagasisidet olukorrast ühiskonna eri valdkondades.

Kuigi antud integratsioonistrateegia on riikliku poliitika dokument, on integratsioonistrateegiasse kaasatud ka tsiviilühiskond (nt töö noortega, keskkonnakaitse, naabrivalve, ettevõtlus). Uus strateegia peab leidma lahendused kauaaegsetele väljakutsetele: kuidas tagada parem ja objektiivsem tee informeerimaks erinevate rahvuste esindajaid Eestis, Eesti kultuuri, ajaloo, traditsioonide ja ühiskonna kohta üleüldisemalt ning samas, kuidas tutvustada erinevaid kultuure, nende eripärasid ja saavutusi Eestis. (Mätlik 2007:12)

Riigikogus 2010. aastal vastu võetud Julgeolekupoliitika alustes on ära toodud vähemusrahva integratsiooni olulisus nii Eestis kui ka Euroopa Liidus laiemalt. Nii on antud dokumendi kohaselt Eesti eesmärk tugev ja ühtne Euroopa Liit. Euroopa Liidu süvenev lõimimine tugevdab omavahelist ühtekuuluvustunnet ja võimaldab olla paremini kaitstud julgeolekuohtude vastu. Välja on toodud kodanikuühiskonna tugevnemine ja lõimimisprotsessi järjepidevus Eesti julgeoleku kindlustamisel ning asjaolu, et ebaühtlane regionaalne areng ja halvasti kohanenud ühiskonnarühmad võivad mõjutada riigisisest stabiilsust. Dokumendi kohaselt on lõimimise eesmärk tugeva identiteediga ühiseid väärtusi jagava kultuuriliselt mitmekesise Eesti ühiskonna kujundamine. Selleks jätkab riik eri ühiskonnarühmade lõimimist soodustavaid tegevusi, arendamaks nende võimalusi osaleda aktiivselt ühiskonna elus. (Julgeolekupoliitika alused...2010:1, 8, 20)

Võib näha, et integratsioonistrateegiates 2000-2007 ning 2008-2013 on tähelepanu pööratud eelkõige eesti keele oskuse, kodakondsuse ja etnilise vähemuse kultuuriliste erinevuste küsimustele. Kultuuri valdkonna all peetakse silmas võimalust oma kultuuri tundma õppida, sellega tegeleda ja oma etnilis-keeleline identiteet säilitada ning seda tutvustada, selle alla kuulub ka religioonitemaatika. Eraldi ei ole religiooni teemat integratsioonistrateegiates ning Julgeolekupoliitika alustes 2010 välja toodud.

Kuidas on õnnestunud integratsioon Eestis

Mitte-eestlaste integratsiooni on mõõdetud erinevate integratsiooni iseloomustavate näitajate põhjal – eestlaste ja mitte-eestlaste aineoline olukord ja eluga rahulolu, haridus, keeleoskus, rahvastevaheline suhtlemine ja hoiakud, informeeritus ja meediakasutus, kodakondsus, meietunne ja riigiidentiteet. Arvesse tuleb võtta ka küsitletavate vanust, kodakondsust, haridust ja regionaalseid eripärasid. (Vetik 2008)

Kui analüüsida, kuidas on integratsioon Eesti ühiskonnas nii-öelda õnnestunud viimastel aastatel, võib öelda, et Integratsioonimonitooringu 2008 kohaselt on võrreldes eelnevate

monitooringutega (2000, 2002, 2005) Eesti ühiskonna struktuurset integratsiooni iseloomustavad näitajad samm-sammult paranenud – see kehtib nii eesti keele oskuse, eesti keele osakaalu rahvastikus kui ka mitmete sotsiaal-majandusliku näitajate osas. Kuid samas on halvenenud mitmed inimeste hoiakuid iseloomustavad näitajad – näiteks on vähenenud venekeelse elanikkonna usaldus Eesti riigi ja tema institutsioonide vastu ning nende venekeelsete vastajate osakaal, kes tunnevad end osana Eesti rahvast. Kui eestlaste jaoks on esiplaanil keelenõuded ja kodakondsuse teema, siis venekeelsele elanikkonnale sotsiaalsed eesmärgid ning vastastikune dialoog. Selline eri rahvusgruppide hoiakute polariseerumine vähendab riigi võimalusi ühiskonna sisulist integratsiooni mõjutada. (Vetik 2008)

Mitte-eestlaste integratsioon Eestis võib erineda mõnevõrra regiooniti - Ida-, Põhja- ja Lõuna-Eesti mitte-eestlaste integratsioonis võib märgata teatavaid erisusi. Kuna antud magistr töö uurimus on teostatud Tallinna vene noorte näitel, siis toon välja olulisema Tallinna mitte-eestlaste integratsioonis.

Tallinnas 2000 aastal elavate 400 292 inimese hulgas oli 178 384 ehk 44,6% mitte-eestlasi (Statistika andmebaas...2000). See moodustab pea pool Tallinna elanikkonnast ning muudab selle regiooni üheks kõige mitmerahvuselisemaks regiooniks pindala lõikes Eestis. Seega võib eeldada, et just Tallinnas, kus eestlasi ja mitte-eestlasi on võrdselt, on integratsiooniteemad mõnevõrra teravamad võrreldes muu Eestiga. Nii näiteks hindab Tallinna venekeelne elanikkond võrreldes muu Eesti piirkondade venekeelse elanikkonnaga nii oma haridusvõimalusi kui võimalusi saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsuse asutustes eestlastest ebavõrdsemateks. (Vetik 2008:44, 63) Tallinna venekeelsed vastajad näevad kõige sagedamini koostöötahte puudumist eestlaste ja mitte-eestlaste vahel ning ootavad kõige enam eestlaste pingutusi integratsiooni edendamisel (Vetik 2008:84). Ka pörkuvad rahvussuhetega seotud hoiakud Eesti regioonidest kõige enam Tallinnas. Üks võimalik tegur, mis mõjutas Tallinna elanike hoiakuid 2008. aastal negatiivses suunas, võis olla ka 2007. aasta Pronksiöö. (Vetik 2008:103)

Vaid veerand Tallinna eestlastest on nõus sellega, et siinsed mitte-eestlased on Eesti riigile ustavad ja toetavad Eesti arengut, ning vähem kui pool eestlastest leiab, et ka nemad peaksid panustama integratsiooni arengusse. Tallinna venekeelsed elanikud aga näevad teravamalt koostöötahte puudumist eestlaste ja mitte-eestlaste vahel ning ootavad kõige arvukamalt (87%) eestlaste pingutusi integratsiooni edendamisel. Teatava osa Tallinna venekeelsete elanike hoiakutes on viimastel aastatel toimunud kardinaalsed muutused – optimism rahvussuhete tajumisel on asendunud pessimismiga (arvamusega, et rahvussuhetes on

konfliktid paratamatud, ja et eestlastel ning mitte-eestlastel puudub koostöötahe). Eestlaste ja venekeelsete elanike hoiakud teineteise käitumise ja elulaadi suhtes vastanduvad samuti kõige enam Tallinnas. Tulenevalt Eesti piirkondade erinevast etnilisest koosseisust on märgatavad regionaalsed erinevused, silma torkab aga Tallinn, kus peaaegu pooled eestlastest ja venekeelsetest elanikest ei oma üldse või omavad väheseid kontakte teise rahvusega. (Vetik 2008:107)

Integratsiooniprotsessi mõjutavad faktorid

Integratsiooniprotsessi ühiskonnas mõjutavad mitmed elemendid, nagu näiteks eesti- ja venekeelse elanikkonna aineeline olukord ja eluga rahulolu, haridus, keeleoskus, rahvustevaheline suhtlemine ja hoiakud, kodakondsus, meie-tunne ja riigiidentiteet, informeeritus ja meediakasutus (Vetik 2008). Kõik elemendid omavad omavahel seost ning on tihedalt läbipõimunud ning neid ei saa üksteisest lahus vaadata.

Eesti- ja venekeelse elanikkonna aineeline olukord ja eluga rahulolu näitab inimeste elatustaset ning nende elukvaliteeti (Allardt 1993, ref Kasearu & Trumm 2008), mis omakorda mõjutab ühiskonna sidusust ja integratsiooni. Haridustase määrab ühiskonnas toimetuleku, sh valikuvõimalused tööturul, ühiskonna sidususe ja lõimimisvõimalused ning on keskne Eesti riigi lõimimispoliitika valdkond, mis on seotud nii eesti keele omandamise ja noorte sotsialiseerimise kui ka nende edasise tööeluga (Raitviir 2009:311). Selle kaudu taastoodetakse ühiskonna poliitilist, sotsiaalset ja kultuurimudelit, haridussüsteemi läbides kujuneb lapsest kodanik (Raitviir 2009:323). Riigikeele oskus on faktor, mida on ka Eesti integratsiooniprogrammides enim tähtsustatud kui mitte-eestlase lõimimise ühte tähtsamat komponente. Just keele kaudu mõistetakse ja kontakteerutakse keskkonnaga ning läbi keelelise suhtluse saadakse grupi liikmeks (Raitviir 2009:346). Selle integreeriv tähendus oli haripunktis 2005. aastal, kuid 2008. aasta Integratsioonimonitooringu kohaselt ei peeta ainult keele äraõppimist piisavaks, saavutamaks vastastikust usaldust ja võrdset positsiooni eestlastega (Vetik 2008). Rahvustevaheline suhtlemine ja hoiakud on samuti olulised Eesti ühiskonna erinevate etniliste gruppide vastastikuseks paremaks sidumiseks, kus kontaktide tihedus ning suhtumised ja hoiakud üksteisesse kujundavad paljuski ka hoiakut vastuvõtvasse ühiskonda (Korts & Vihalemm 2008).

Kodakondsus on õiguslik-poliitiline kategooria, mis annab või vähemalt peaks andma tunnistust kodaniku riigiidentiteedist ja riigilojaalsusest. Kodakondsusotsus pole ainult valik

antud riigi kasuks, mis annab kindlustunde elamiseks, vaid tähendab ka, et inimene on tunnistanud piisavalt integreerunuks ja lojaalseks ning see avab uusi töö ning poliitilise elu võimalusi (Raitviir 2009:371). Eesti kodakondsust omavate haritud venekeelsete inimeste tugevnev positsioon tööturul ning kõrge enesehinnang suurendavad nende õigustatud ootust rohkem kaasa rääkida ka Eesti ühiskonnas (Vetik 2008). Seda, kuidas eestivenelaste kodakondsuse staatus võib olla üheks nende integratsiooni vastuvõtvasse ühiksonda mõjutavaks faktoriks, näitab näiteks hiljuti Kaitsepolitsei aastaraamatus 2011 avaldatu. Seal on märgitud, et Venemaa käsitleb oma „kaasmaalastena“ ka venelasi, kes ei pruugi isegi olla Venemaa kodanikud, kuid võivad omada ajaloolistel põhjustel Venemaa suhtes õiguslikku eristaatust. Nüüd on Venemaa võimud pööramas rohkem tähelepanu nõndanimetatud kaasmaalaste õiguste ja kaitse temaatikale ning nende etnokultuuriliste õiguste toetamisele peaaesjalikult piirkonnas, mida nad nimetavad „lähivälismaaks“. Venemaa kaasmaapoliitika on erilisse fookusesse tõstnud vene keele staatuse küsimuse välisriikides ning selleks üritatakse mõjutada ühe sihtrühmana just gümnaasiumiõpilasi. (Kaitsepolitsei aastaraamat 2012:9-11) Siit nähtub, kuidas eestivenelaste kodakondsuse määratluse baasilt võidakse mõjutada nende integratsiooni Eesti ühiskonda.

Informeeritus ja meedikasutus on üks integratsiooni protsessi oluliselt mõjutav element. Ajakirjanduse mõjust rahvuse tekkimisele on puudutanud Giesen (1996, ref Kalkun 2002:102), kelle sõnul on ajakirjandusel oluline roll rahvusliku tunde kirjeldamisel, säilitamisel ja loomisel. Ka Berger ja Luckmann (1966, ref Korts & Kõuts 2002:234) on välja toonud, et ühe võimsama vahendi tegelikkuse konstrueerimiseks ja levitamiseks pakub massimeedia. Eesti ühiskonnas on massimeedial rahvusvähemuste integratsiooni mõjutamises suur roll. Eesti- ja venekeelne meedia kujutavad endast kahte teineteisest üsna eraldiseisvat ja –toimivat kommunikatsiooniruumi (Korts & Kõuts 2002:236). Siin mängib just olulisimat rolli keelebarjäär, mille tõttu ei saa oluline osa venekeelsest elanikkonnast eestikeelset meediat jälgida ning see muudab venekeelse ajakirjanduse poolt loodava nn alternatiivse diskursuse nende jaoks ainuvalitsevaks (Korts & Kõuts 2002:243).

Rahvusvähemuse integreeritust näitab ka nende suhtumine riiki ja võimustruktuuridesse. Plotkini (2001:13) sõnul on integratsiooniprotsessi üheks koostisosaks püüd formeerida lojaalset suhtumist riiki ja võimu- ning poliitilistesse institutsioonidesse, sest ühiskonna vastuvõtt riigi poolt deklareeritud väärtuste ja normide suhtes kõneleb riigi adekvaatsusest selle ühiskonna suhtes, mida ta valitseb.

Tuues välja religiooni seoseid nimetatud elementidega, võib näiteks tuua uuringus Eesti usuelu kohta ilmnunud tendentsi, mille kohaselt Eesti elanikkonna lõikes kuulub usku enda jaoks väga oluliseks pidavate inimeste hulka enim teise riigi kodanikke või kodakondsuseta inimesi. Sellesse gruppi kuuluvate inimeste jaoks on töö, poliitika ja vaba aeg madalalt väärtustatud. Sellest võib järeldada, et antud gruppi kuuluvad inimesed on ühiskondlikus elus vähem aktiivsed ning sellega vähem seotud. (Usust meie elus...2010)

Näitena vene meedia mõjust eestivenelaste integratsioonile läbi religiooniteemade kajastamise saab tuua lähiminevikust - 1990ndate aastate kirikutulist EAÕK ja MPEÕK vahel. Kirikuvarade jagamise küsimust kajastasid mitmed venekeelsed väljaanded Venemaal kui Eesti riigi poolset Eesti venelaste diskrimineerimist. Kirikuvarade konflikt tõi tänavatele 1995 ja 1996 aastal meelt avaldama tuhanded õigeusklikud venelased, kelle arvates kujutas Eesti riigi tegevus ohtu nende rahvusliku kirikule. (Ringvee 2011:139) See näitab, kuidas läbi meedia agiteeriti eestivenelasi protestile Eesti riigi vastu ning mõjutati seeläbi nende integratsiooniprotsessi Eesti ühiskonnas.

Integratsioon on oma loomult keeruline, mitmedimensiooniline protsess ning toimub iga indiviidi puhul erineva kiirusega (The Gallup...2009). Peale eelpool nimetatute on veel palju muid tegureid, mis vähemusrahva ühiskonda integreerumise protsessile mõju avaldavad (nt perekond, kasvatus, isiklikud väärtused ja tõekspidamised jne). Rääkides religiooni mõjust eestivenelaste integratsiooniprotsessile, tuleb arvestada, et kõik antud faktorid mõjutavad nii eraldi kui koos mitte-eestlaste integratsiooniprotsessi Eesti ühiskonda.

2. RELIGIOOSSE ENESEMÄÄRAMISE MÕJU INTEGRATSIOONIPROTSESSIS

Antud peatükis antakse ülevaade magistritöö uuringu tulemustest lähtuvalt töös püstitatud eesmärgist - uurida, milline on vene õigeusu roll Tallinna vene gümnaasiuminoorte integreerumisele Eesti ühiskonda ja seeläbi Eesti siseturvalisusele.

Magistritöö kvantitatiivse uuring viidi läbi ankeetküsimustiku vormis interneti teel, kasutades selleks internetipõhist küsitluskeskkonda www.connect.ee. Uuringu küsimustik (vt Lisa 1) töötati välja töö teoreetilises osas käsitletud integratsiooni, religiooni ja sisejulgeoleku seoseid käsitlevate teooriate põhjal ning kasutati ka Eestis teostatud integratsiooni ja religiooniteemaliste uuringute küsimusi. Enne käesoleva magistritöö aluseks olevat uuringut viidi läbi pilootuuring Maardu Gümnaasiumi 11. klasside õpilaste seas (kasutades paberkanjal ankeetküsimustikku), et selgitada välja ankeetküsimustiku võimalikud nõrkused ning puudused. Pilootuuringus osales kokku 27 respondenti. Läbiviidud pilootuuringu põhjal täiendati ning korrigeeriti uuringuks kasutatavat ankeetküsimustikku – parandati ja lihtsustati küsimuste sõnastust ning jäeti välja magistritöö uurimisülesannete täitmiseks ebaolulised küsimused.

Antud magistritöö empiirilise analüüsi aluseks olevas ankeetküsimustikus on kokku 28 struktureeritud küsimust. Küsimustik sisaldab kõigepealt küsimusi demograafiliste andmete kohta (sugu, vanus, rahvus, kodakondsus) ning seejärel küsimusi vene noorte religioosse kuuluvuse, religiooni ja identiteedi, religiooni ja kodanikuvastutuse jms kohta, selgitamaks välja vene õigeusu roll Tallinna vene gümnaasiuminoorte integratsiooniprotsessile sisejulgeoleku kontekstis. Ankeetküsimustiku küsimuste vastuste põhjal analüüsiti Tallinna vene gümnaasiuminoorte religioosset identiteeti ning nende suhet ja sidusust Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikuga (MPEÕK).

Uuring viidi läbi Tallinna kaheksa venekeelse munitsipaalgümnaasiumi 11. klasside õpilaste seas. Valimisse võeti koolid juhuslikult, silmas peeti vaid seda, et valimis olevad venekeelsed koolid oleksid erinevatest Tallinna linnaosadest. Ankeetküsimustikud saadeti järgmistesse Tallinna venekeelsetesse koolidesse: Tallinna Mustjõe Gümnaasium, Ehte Humanitaargümnaasium, Haabersti Vene Gümnaasium, Lasnamäe Vene Gümnaasium,

Tallinna Mahtra Gümnaasium, Tallinna Paekaare Gümnaasium, Tallinna Juhkentali Gümnaasium, Tallinna 53. Keskkool. Kokku hõlmas magistritöö valim ca 240 küsitletavat ehk ligi 22% Tallinna venekeelsete gümnaasiumite 11. klasside õpilastest. Ligi 240 laialisaadetud ankeedist saadi tagasi 100 täidetud ankeeti ehk ligi 40%.

Uuringuks valitud sihtrühm - Tallinna venekeelsete gümnaasiumite 11. klasside õpilased - on sobiv sihtrühm, et uurida religioosseid mõjutegureid integratsiooniprotsessis erinevate taustadega ja religioossete tõekspidamistega Eesti vene noorte hulgas. Nad on sündinud ja kasvanud iseseisvas Eestis, osalevad eeldatavasti aktiivselt järgneva paarikümne aasta jooksul Eesti ühiskonnaelus ning nende väärtushinnangud ja enesemääratlus avaldavad mõju Eesti ühiskonna integratsiooniprotsessile. Tallinna koolide valik on tingitud asjaolust, et antud regiooni näol on tegemist ühe kõige mitmerahvuselisema piirkonnaga pindala lõikes Eestis, kus umbes pool Tallinna elanikkonnast on mitte-eestlased sh 36,5% on vene rahvusest.

Tulemuste üldistamisel tuleb arvestada esiteks sellega, et uuringutulemused annavad ülevaate ainult konkreetselt Tallinna 16 – 18-aastaste vene noorte arvamustest ja hinnangutest, seega ei peegelda üldist pilti vene õigeusu mõjust kogu Eesti vene noorte integratsiooniprotsessile, see võib regioniti erineda. Teiseks on vaja silmas pidada, et uuringus osales ligi kaks korda rohkem tüdrukuid kui poisse (sajast küsitletavast olid 67 tüdrukud ja 33 poisid), nende hoiakud nii religiooni kui väärtusi puudutavates küsimustes võivad aga erineda. Kolmandaks tuleb arvesse võtta Tallinna regionaalset eripära mitte-eestlaste integratsioonil Eesti ühiskonda võrreldes muude Eesti piirkondadega, mistõttu antud uuringutulemused ei peegelda täpset pilti vene õigeusu mõjust kogu Eesti vene noorte integratsiooniprotsessile.

Magistritöö uuringus osales kokku 102 õpilast, kelle hulgas oli erinevaid vene keelt kõnelevaid rahvusi: eestlasi 12%, ukrainlasi 3%, valgevenelasi 2%, muude rahvuste esindajaid 7%. Kaks ankeeti 102st olid täitmata, mistõttu neid ei arvestatud. Kuna magistritöö keskendub vene õigeusu mõjule Eesti vene noorte integratsiooniprotsessis, siis küsitlusele vastajate all arvestati ainult ennast vene rahvusena määratlenud õpilasi. Antud magistritöö uuringu subjektiks olevaid vene noori oli 100 küsitlusele vastaja hulgas kokku 76 (ca 7% kogu Tallinna venekeelsete gümnaasiumite 11-ndate klasside õpilastest), neist 53 tüdrukut ning 23 poissi, nende keskmine vanus oli 17.1 aastat.

Antud magistritöö uuringu demograafilisi andmeid puudutavate küsimuste hulgas on ka küsimus vene noorte riigikeele oskuse ning kodakondsuse kohta, selgitamaks välja, kas antud aspektidel on mõju Eesti vene noorte religioossele enesemääramisele integratsiooniprotsessis sisejulgeoleku perspektiivis. Vastajate seas oli 89,5% Eesti kodakondsusega õpilasi, 5,3%

Vene kodakondsusega õpilasi ning 3,9% ilma kodakondsuseta õpilasi, üks õpilane oli määratlenud end Ukraina kodakondsusega. (vt Lisa 1, küsimus 2) Enda eesti keele oskust hindasid ligi 8% väga heaks, üle poolte vastajate heaks ning kolmandik õpilastest rahuldavaks. Ligi 5% õpilastest hindas oma eesti keele oskust halvaks. (vt Lisa 1, küsimus 3). Kuna magistritöös respondentide vastustes erilisi erinevusi lähtuvalt vastajate riigikeele oskusele ei ilmnenud, siis uuringutulemuste analüüsil ei ole respondentide riigikeele oskuse baasil eraldi analüüsi välja toodud.

Edaspidi käsitletakse end uuringus õigeusklikena määratlenud õpilasi „õigeusklike õpilastena“ ning ülejäänud õpilasi „mitteõigeusklike õpilastena“.

2.1. Tallinna vene gümnaasiuminoored ja vene õigeusk

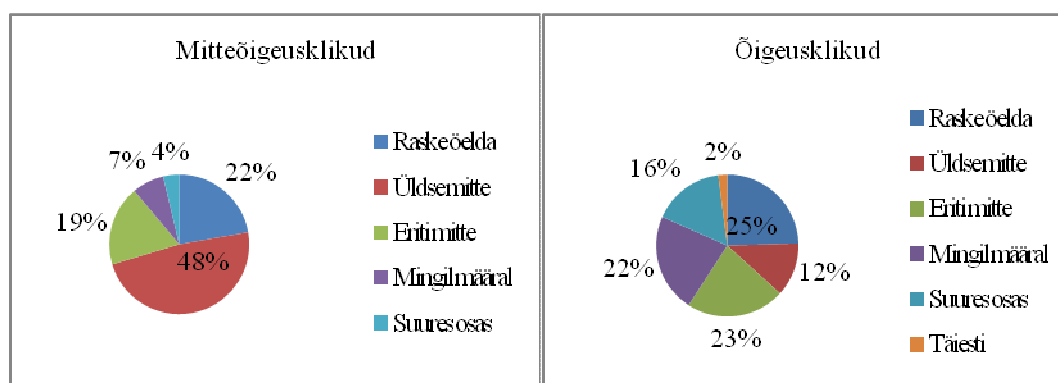
Antud peatükis analüüsitakse läbiviidud uuringu tulemuste põhjal, milline on Tallinna vene gümnaasiuminoorte sidusus vene õigeusuga. Selleks analüüsitakse ankeetküsimustiku küsimuste vastuseid, mis käsitlevad religioosse enesemääramise ja identiteediga seotud aspekte.

Kokku 76st ankeetküsimustikule vastanud õpilastest oli 49 õpilast ehk 64,5% määratlenud end õigeusklikuna, ülejäänud 27 õpilast olid valinud vastusevariandiks „Ateist“, „Mittereligioosne“, „Raske vastata“ või „Muu“ (vt Lisa 2, küsimus 7). Asjaolu, et enamik Tallinna vene gümnaasiuminoortest määratlesid ennast õigeusklikena – 64,5% kõikidest vastanutest, kinnitab ka varasemalt TNS Emori uuringu tulemuste põhjal läbiviidud analüüsi tulemusi usklikkusest Eesti ühiskonnas, mille kohaselt on eestivenelaste etnilise identiteedi ja usu vahel tugev seos. Ka uuring Eesti noorte suhtumisest religiooni näitas, et 15-26 aastastest vene noortest peab ennast usklikuks 37%, samal ajal, kui usukombeid järgivad vähem kui pooled (17%) end usklikena määratlenud vene noortest (vt eespool lk 23). Antud uuringus oli kõigi küsimustele vastanud õpilaste seas kokku kaheksa Eesti kodakondsuseta õpilast, neist seitse oli end määratlenud õigeusklikena. See näitab seost uuringust Eesti usuelu kohta ilmnenud tendentsiga, mille kohaselt kuulub Eesti elanikkonna lõikes usku enda jaoks oluliseks pidavate inimeste hulka palju teise riigi kodanikke või kodakondsuseta inimesi (vt eespool lk 35). Küsitletud Tallinna vene gümnaasiuminoortest olid viimase aasta jooksul kirikus või mõnes muus religioosses pühamus käinud 65,3% õigeusklikest õpilastest,

mitteõigeusklikest oli vastav arv 15%. See näitab, et enamiku õigeusklike õpilaste jaoks on aastas vähemalt korra kiriku või mõne muu religioosse pühamu külastamine oluline, samas tuleb siinkohal arvestada perekonna traditsioonide mõju, sest sageli võidakse kirikut külastada just seetõttu, et lähedased pereliikmed seda kirikupühadel teevad.

Kirikus käimise põhjusena tähtsustasid õigeusklikud õpilased enim hingerahu saamise eesmärki, sama oluliseks peeti lähedaste pereliikmetega kooskäimise põhjust, mitteõigeusklikud olid valdavalt vastanud, et nad ei külasta üldse kirikut/usuühendust. (vt Lisa 1, küsimus 9) Kirikuskäimisel peeti vähem oluliseks vaimuliku isikut, jumalateenistuse sõnumit, teiste usklikega kohtumist või usukommete täitmist ning asjaolu, et see on nende rahvuse domineeriv usk. Siit nähtub, et individuaalse religioossuse kõrval, mida näitab hingerahu saamise vajadus, mängivad perekondlikud traditsioonid olulist rolli. Nii võib näiteks vanemate religioossus olla üks oluline mõjutaja, miks 17-aastane Tallinna gümnaasiuminoor kirikut külastab ning näiteks ennast õigeusklikuna määratleb. Just perekond võib mängida olulist rolli vene õigeusu traditsioonide edasikandmisel ja vene noore religioosel enesemääramisel ning religioosse identiteedi kujundamisel.

Religiooni peab rahvusliku enesemääramise juures mingil või suurel määral oluliseks ligi 30% kõikidest küsitletud õpilastest, ligi 45% vastajate arvates ei ole religioon rahvusliku enesemääramise juures oluline või on seda vähe. Ülejäänud õpilaste arvates on antud küsimusele raske vastata. (vt Lisa 1, küsimus 10) Arvamused religiooni olulisusest rahvusliku enesemääramise juures erinevad tunduvalt õigeusklike ja mitteõigeusklike vahel (Joonis 1).

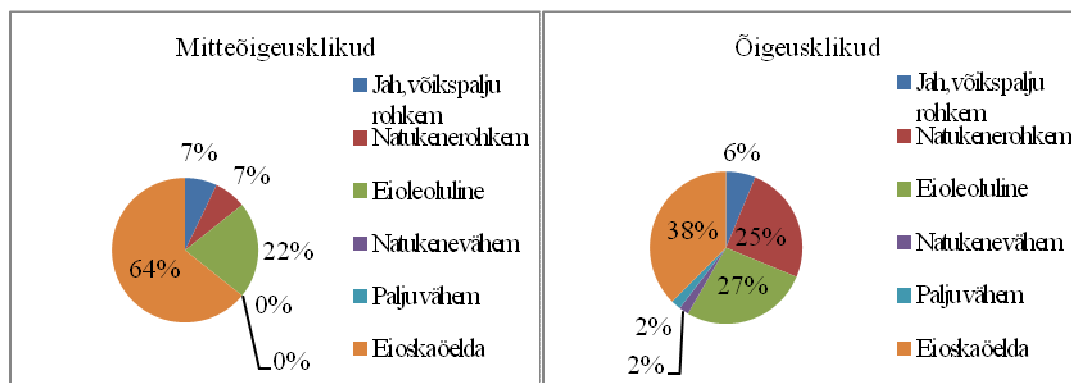
Joonis 1. „Kas peate religiooni rahvusliku enesemääramise juures oluliseks?“

Kui 48% mitteõigeusklike õpilaste arvates ei ole religioon rahvusliku enesemääramise juures oluline, siis õigeusklikest õpilastest arvas nii vaid 12%. Neli korda enam mitteõigeusklikest õpilastest pidasid õigeusklikud õpilased religiooni rahvusliku enesemääramise juures suures osas oluliseks. Ligikaudu veerandi nii õigeusklike kui mitteõigeusklike noorte arvates on antud küsimusele raske vastata. Asjaolu, et religiooni peavad rahvusliku enesemääramise juures selgelt olulisemaks ennast õigeusklikena määratlenud õpilased näitab, et õigeusk ja rahvuslik enesemääramine on õigeusklike vene noorte jaoks omavahel tihedalt seotud.

Enesemääramise ja religiooni seoseid käsitledes ei saa tähelepanuta jätta inimesi, kellega kõige rohkem vaba aega koos veedetakse, ning kelle seltsis tahetakse viibida. Enda samastamine mingi grupiga näitab, kellega tuntakse kõige suuremalt ühtekuuluvust. Küsimusele, milliste suhtlusgruppidega samastavad Tallinna vene gümnaasiuminoored end enim, oli levinuim vastusevariant sõbrad, tuttavad ja koolikaaslased. (vt Lisa 1, küsimus 11) Kaasinimestega usuühendusest samastasid end vaid 8% õigeusklikest õpilastest. Siit nähtub, et vene õigeusklikele õpilastele ei ole väga oluline kuulumine religioossesse kogukonda, mis aktiivselt usku praktiseerivatele usklikele ilmselt oleks. Nagu eelpool öeldud käivad Tallinna vene gümnaasiuminoored kirikus eelkõige perekonnaga, mitte vajadusest teiste usklikega kohtuda. See näitab, et enese identifitseerimisel mingi uskkonna liikmena ei tähenda Tallinna vene gümnaasiuminoorte jaoks otsest seost inimese maailmavaatega või tema tegeliku usulise käitumisega.

Kiriku/usuühenduse tugevamat seotust oma rahvustraditsioonidega pidas kas täiesti või mingil määral oluliseks veerand kõikidest küsitletud õpilastest. Veerandi õpilaste arvates ei ole kiriku/usuühenduse sidumine oma rahvustraditsioonidega oluline. Pea pooled vastajatest valisid vastusevariandiks „Raske öelda“. (vt Lisa 1, küsimus 15) Tunduvalt kindlamat seisukohta antud küsimuses omasid võrreldes mitteõigeusklike vene noortega õigeusklikud vene noored – ligi 30% õigeusklike õpilaste arvates võiks kirik/usuühendus olla kas natuke või palju rohkem seotud oma rahvustraditsioonidega. 27% õpilaste arvates ei ole see oluline. (Joonis 2)

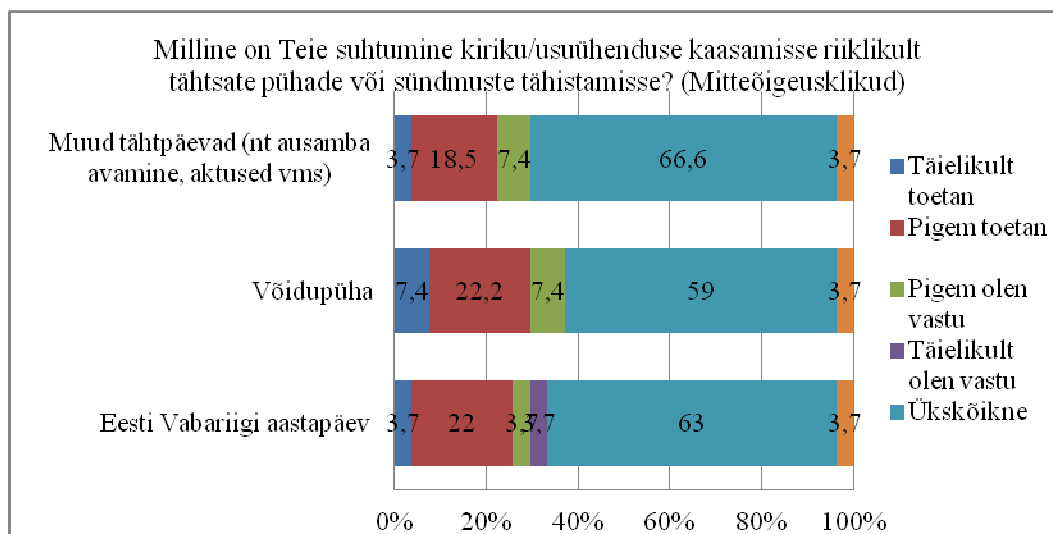

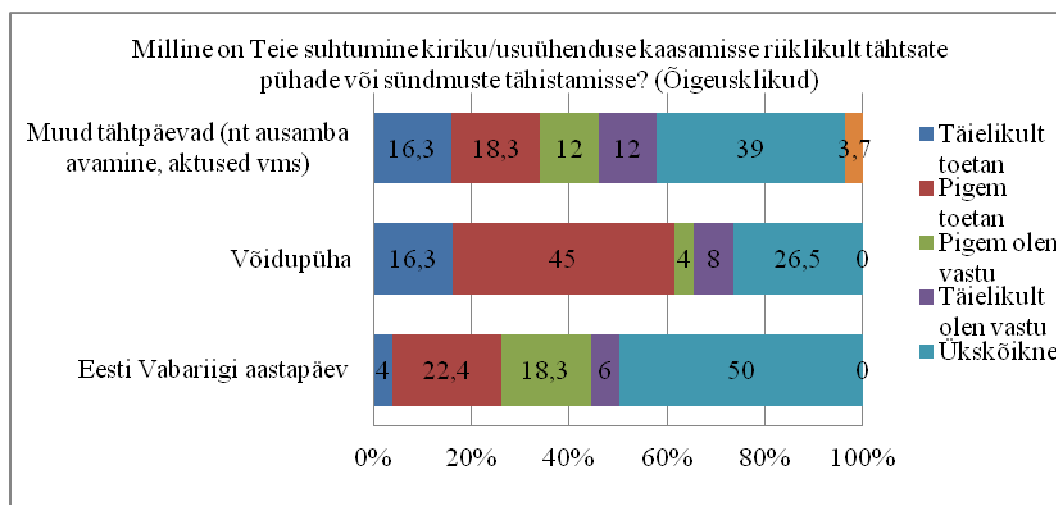
Joonis 2. „Kas kirik/usuühendus võiks olla tugevamini seotud oma rahvustraditsioonidega?“

Siit järeldub, et kuigi enamik õigeusklike õpilasi ei ole formaalselt kirikuga seotud, soovib siiski suur hulk õpilasi kiriku/usuühenduse suuremat seotust oma rahvustraditsioonidega, millest võib näha teatavat rahvusliku emotsionaalset seost vene õigeusuga. Välja tasub tuua ka tendentsi, kus Eesti kodakondsuseta õpilased arvasid keskmisest vastajast enam, et kirik/usuühendus võiks olla seotud oma rahvustraditsioonidega. See võib osundada asjaolule, et mittekodakondsed õpilased tunnevad suuremat vajadust oma rahvustraditsioone säilitada ning kiriku/usuühenduse tugevam sidumine rahvustraditsioonidega oleks üheks selliseks meetodiks.

Suure osa õigeusklike Tallinna vene gümnaasiuminoorte emotsionaalne seotus vene õigeusuga ilmneb ka nende suhtumises religioosete institutsioonide kaasamise riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisel - õigeusklike noorte seas võib antud küsimuses märgata tunduvalt väiksemat ükskõiksust kui mitteõigeusklike noorte seas – õigeusklikest õpilastest umbes 26% toetab ning umbes 24% on vastu kiriku/usuühenduse kaasamise Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamisel. (Joonis 3 ja 4) Ligikaudu 35% õigeusklikest õpilastest toetavad kiriku/usuühenduse kaasamist muude tähtpäevade (nt ausamba avamine, aktused) tähistamisse, samas kui vastu on umbes veerand õpilastest. Eriti selgelt ilmneb õigeusklike noorte suur toetus kiriku/usuühenduse kaasamise võidupüha tähistamisse – ligi 61% õigeusklikest õpilastest on toetaval seisukohal. Seda võib seletada asjaoluga, et võidupüha seostatakse mitte 23. juuniga, vaid hoopis võidupühaga 9. mail, mis venelaste jaoks tähistab

Joonis 3. „Milline on Teie suhtumine kiriku/usuühenduse kaasamisse riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisse?“

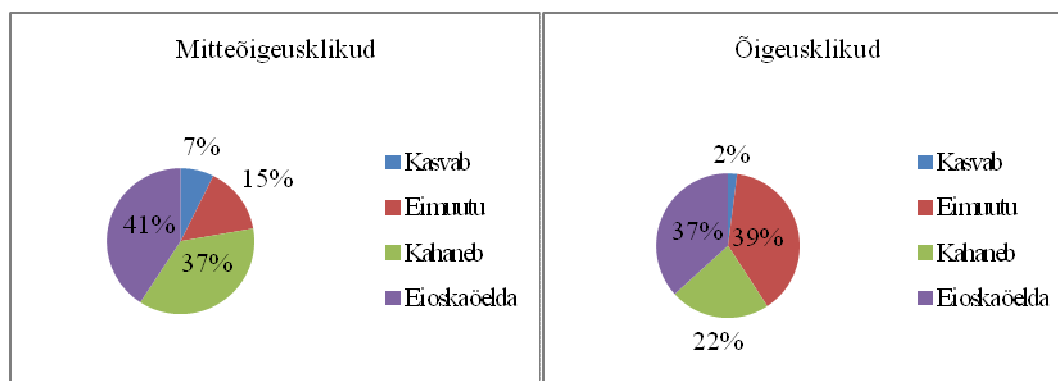

Joonis 4. „Milline on Teie suhtumine kiriku/usuühenduse kaasamisse riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisse?“

Suures Isamaasõjas saavutatud võitu. Sel juhul võib kaudselt näha Vene Õigeusu Kiriku kui rahvuskiriku osa vene noorte eneseteadvuses, kus venelaste jaoks ühe olulisema sündmuse tähistamisel tähtsustatakse ka Õigeusu Kiriku osalust ning see osundab ka Durkheimi poolt välja toodud tsiviilreligiooni tunnustele, mille kohaselt näiteks erinevaid tähtsaid ajaloo sündmuseid tähistatakse kollektiivselt, emotsionaalselt ning religioosselt (vt eespool lk 17).

Nagu eelpool öeldud võib meedial, mis on üks efektiivne vahend tegelikkuse konstrueerimiseks ja levitamiseks, integratsiooni mõjutegurina olla suur roll. Eesti- ja venekeelne meedia kujutavad endast kahte teineteisest üsna eraldiseisvat ja – toimivat kommunikatsiooniruumi, mida Vene Õigeusu Kirik, kes omab mitmeid erinevaid meediakanaleid, võib kasutada ühe vahendina vene diasporaa emotsionaalseks mõjutamiseks (vt eespool lk 23, 34). Kuna venelaste jaoks on vene õigeusk emotsionaalselt lähedane ning seotud identiteediga, siis võib Vene religioosse sisuga mediaväljaannetel olla teatav mõju õigeusklikele venelastele. Käesolev uuring näitas, et 67% kõikidest küsitletust tarbivad eelkõige venekeelset meediat. Pea 40% vastanutest jälgivad usulisi teemasid meediast harva, 16% vastasid, et jälgivad tihti meediast usulisi teemasid, umbes 45% vastasid, et ei jälgi kunagi antud saateid. (vt Lisa 1, küsimus 21 ja 22) Seega võib öelda, et usulisi saateid jälgivad kas tihti või aeg-ajalt pea pooled kõikidest vastajatest. Üle 60% õigeusklikest ning 40% mitteõigeusklikest õpilastest jälgivad kas tihti või harva usulisi teemasid meediast. Seega on täiesti võimalik Tallinna vene gümnaasiuminoorte, eriti aga õigeusklike noorte teatav Venemaa poolne mõjutamine läbi religioossete teemade kajastamise venekeelsetes meediakanalites.

Kui religiooni tähtsust näevad mitteõigeusklikud vene noored järgmise viie aasta jooksul pigem kahanevana (37%), siis suurema osa õigeusklike õpilaste arvates usu tähtsus aga järgneva viie aasta jooksul ei muutu (39% vastanutest), 22% õigeusklikest õpilastest arvas, et usu tähtsus järgmise viie aasta jooksul kahaneb. Õpilasi, kes arvasid, et usu tähtsus Eesti ühiskonnas kasvab, oli vähe, seda nii mitteõigeusklike (7% vastajatest) kui ka õigeusklike seas (2% vastajatest). Ka oli väga suure hulga nii mitteõigeusklike (41%) kui õigeusklike (37%) õpilaste arvates seda raske hinnata. (Joonis 5)

Joonis 5. “Kuidas Teie arvates muutub usu tähtsus Eesti ühiskonnas viie aasta jooksul?”

Seega nähtub, et vene õigeusu tähtsus Tallinna vene õigeusklike gümnaasiuminoorte jaoks on jätkuvalt suhteliselt oluline ning selle rolli näevad paljud õpilased ka tulevikus samana, mis viitab taas õigeusklike õpilaste emotsionaalsele seosele vene õigeusuga.

2.2. Tallinna vene gümnaasiuminoored ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik

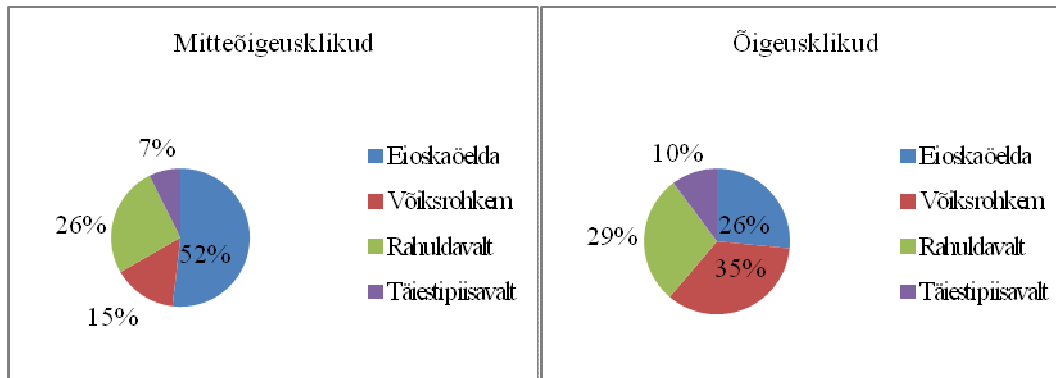
Antud peatükis analüüsitakse läbiviidud uuringu tulemuste põhjal, milline on Tallinna vene gümnaasiuminoorte sidusus Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikuga (MPEÕK). Selleks analüüsitakse ankeetküsimustiku küsimuste vastuseid, mis käsitlevad Tallinna vene gümnaasiuminoorte sidusust MPEÕKga ning õpilaste arvamusi seoses MPEÕK rolliga Eesti riigis.

Kuigi ennast oli õigeusklikena määratlenud 64,5% küsitatud õpilastest, kuuluvad neist konkreetsesse kogudusse vaid mõned üksikud õpilased. Noorte väikest kogudusega liitumist näitas ka 2010. aastal läbi viidud uuring "Elust, usust ja usuelust", mille kohaselt oli eriti vähe 15–20 aastaseid koguduseliikmeid (k.a õigeusklike seas) (vt eespool lk 19). Õigeusklikena ennast määratlenud õpilastest kuulusid neli õpilast õigeusu kirikusse, kellest vaid üks vastas, et kuulub MPEÕK-sse ning kolm vastasid vastusevariandiks „Raske öelda“. (vt Lisa 1, küsimus 5 ja 6). See osundab asjaolule, et õigeusklike noorte formaalne seos kirikuga on väga väike, usk on nende jaoks pigem rahvusliku identiteedi osa ning enesemääramise komponent.

Küsitatud Tallinna vene õigeusklikest gümnaasiuminoortest olid viimase aasta jooksul kirikus või mõnes muus religioossetes pühamus käinud 65,3%, mis näitab, et enamike õigeusklike õpilaste jaoks on aastas vähemalt korra kiriku või mõne muu religioossete pühamu külastamine oluline. Kuid, nagu näitab läbiviidud uuring, on kiriku/usuühenduse külastamise peamised põhjused hingerahu saamine ning pereliikmetega kooskäimine. Kirikuskäimisel ei pea vene noored oluliseks vaimuliku isikut, jumalateenistuse sõnumit, teiste usklikega kohtumist või usukommitee täitmist. Nii näiteks peavad religioonisotsioloogid inimestevahelisi sõprussuhteid üldiselt üheks olulisemaks religioosset kuuluvust määravaks ja kinnitavaks aspektiks (vt eespool lk 16). See näitab, et Tallinna vene gümnaasiuminoorte jaoks on kirikus/usuühenduses käimine seotud vähem formaalsele poolega ning rohkem perekondlike traditsioonide ning hingeliste väärtustega (vt Lisa 1, küsimus 9).

Küsimus „Kas Teie meelest on Eesti riik piisavalt tähelepanu pööranud usu traditsioonide säilitamisele ja toetamisele?“ osutus vastajatele keeruliseks, millele viitab suure hulga

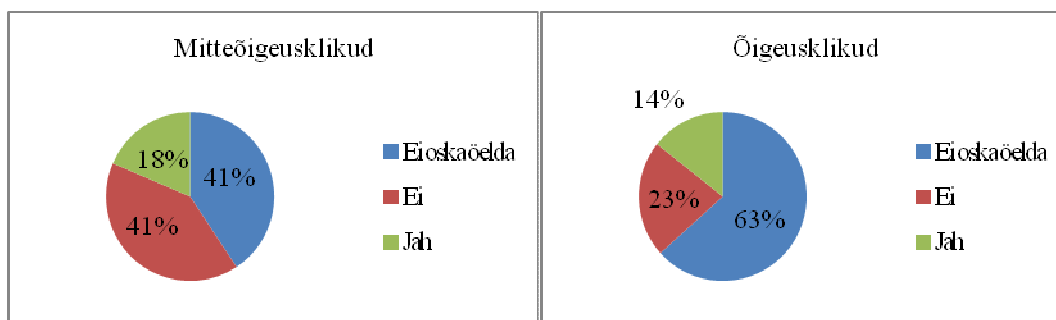
vastajate valik vastusevariandi „Raske öelda“ (35,5%) kasuks. Üle veerandi vastajate arvates võiks Eesti riik rohkem tähelepanu pöörata usutraditsioonide säilitamisele ja toetamisele ning umbes kolmandik vastajaid olid Eesti riigi tegevusega usutraditsioonide säilitamisel ja toetamisel rahul. (vt Lisa 1, küsimus 12) Teatavad erinevused ilmnisid end õigeusklike ja mitteõigeusklikena määratlenud õpilaste vastuste vahel. (Joonis 6)

Joonis 6. „Kas Teie meelest on Eesti riik piisavalt tähelepanu pööranud usutraditsioonide säilitamisele ja toetamisele?“

Ligikaudu 40% õigeusklikest ja kolmandik mitteõigeusklikest õpilastest olid rahul Eesti riigi tegevusega usutraditsioonide säilitamisel ja toetamisel. Kuid nende õpilaste seas, kelle meelest võiks Eesti riik rohkem tähelepanu pöörata usu traditsioonide säilitamisele ja toetamisele oli protsentuaalselt üle kahe korra rohkem õigeusklikke õpilasi – kokku kolmandik õigeusklikest õpilastest. See näitab, et üldiselt ollakse Eesti riigi tegevusega usutraditsioonide säilitamisel ja toetamisel rahul, kuid siiski on ka arvestatav osa õigeusklike õpilasi, kes seda ei ole. See osundab asjaolule, et kuigi küsitatud õpilastel on nõrk formaalne side kiriku/usuühenduse kui institutsiooniga, soovitakse, et vene õigeusu traditsioone säilitataks ja toetataks Eestis, ning seega võib öelda, et Õigeusu Kiriku kui institutsiooni olemasolu ja tegevust Eestis peavad küsitatud vene noored oluliseks.

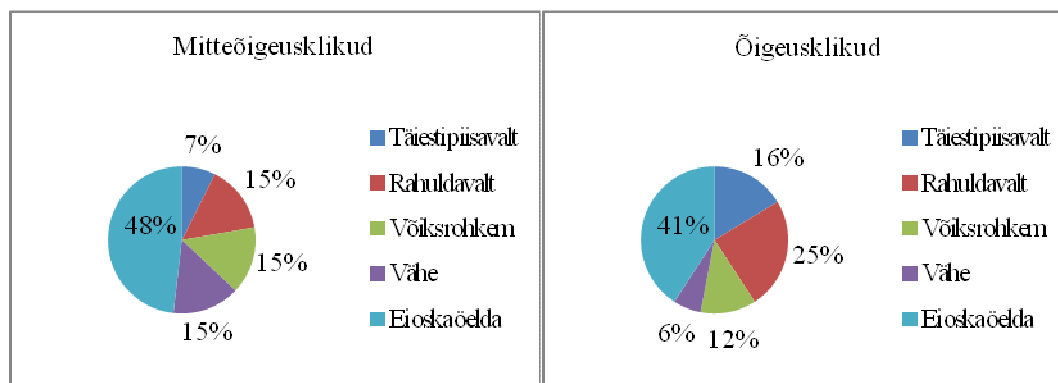
Ka küsimusele „Kas Teie meelest soosib Eesti riik mõnda religiooni ja selle institutsiooni rohkem?“ oli enamusele vastajatest (55,5%) raske vastata. 16% arvates soosib Eesti riik mõnda religiooni ja selle institutsiooni rohkem ning pea 30% vastajatest arvab vastupidi – riik ei soosi ühtegi religiooni ja selle institutsiooni teistest enam. (vt Lisa 1, küsimus 13) 18% mitteõigeusklikest vene noortest arvas, et Eesti riik soosib mõnda religiooni ja selle institutsiooni rohkem, õigeusklike õpilaste seas arvas seda 14%. (Joonis 7)

Joonis 7. “Kas Teie meelest soosib Eesti riik mõnda religiooni ja selle institutsiooni rohkem?”

Samas oli mitteõigeusklike vene noorte hulgas protsentuaalselt pea kaks korda rohkem neid, kelle meelest Eesti riik ei soosi mõnda religiooni ja selle institutsiooni rohkem. 63% õigeusklikest noortest ning 41% mitteõigeusklikest noortest valisid antud küsimuse vastusevariandiks „Ei oska öelda“. Siit nähtub, et pigem ei ole Tallinna vene gümnaasiuminoored mõelnud antud küsimusele ning mingi konkreetse religiooni ja selle institutsiooni eelistamist teistele ei nähta üldiselt Eesti ühiskonnas probleemseks.

Võimalusi praktiseerida oma religiooni Eesti riigis nägi 13% vastajat täiesti piisavana, 21% vastaja meelest on vastavad võimalused rahuldavad, 13% vastaja meelest võiks selliseid võimalusi rohkem olla ning 9% arvates on Eesti riigis vähe võimalusi praktiseerida oma religiooni. Pea pooled vastajatest valisid vastusevariandi „Raske öelda“. (vt Lisa 1, küsimus 14) Kui võrrelda õigeusklike ja mitteõigeusklike noori omavahel, siis nähtub, et õigeusklikud noored hindavad võimalusi praktiseerida oma religiooni Eesti riigis palju parematena, kui hindavad seda mitteõigeusklikud noored. (Joonis 8) Jooniselt nähtub, et umbes 40% õigeusklikest õpilastest ning vaid 22% mitteõigeusklikest õpilastest on rahul religiooni praktiseerimise võimalustega Eesti riigis. 15% mitteõigeusklikest hindas vastavaid võimalusi vähestena, õigeusklike noorte seas oli vastav näitaja vaid 6%.

Joonis 8: „Kas Teie meelest on Eesti riigis võimalik piisavalt praktiseerida oma religiooni?“

Pea pooled nii õigeusklikest kui mitteõigeusklikest küsitletutest olid valinud vastusevariandi „Raske öelda“. Siit võib näha, et õigeusklikud noored näevad oma religiooni praktiseerimise võimalusi Eesti riigis üsna headena, pigem võiks mittereligioossete õpilaste arvates olla rohkem võimalusi religiooni praktiseerida, mis on seletatav asjaoluga, et võrreldes õigeusklike noortega, ollakse erinevatest religiooni praktiseerimise võimalustest Eesti riigis vähem teadlikud.

Nagu eespool öeldud võib Tallinna vene gümnaasiuminoorte hoiakutes kiriku/usuühenduse kaasamise riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisel näha religiooni, identiteedi ja emotsioonide põimumist, kuid samuti kajastub neis hoiakutes ka õpilaste suhtumine kiriku/usuühenduse formaalsesse rolli ühiskonna elus. Kui vaadata respondentide vastuseid keskmiselt, siis võib üldiselt näha, et enamus küsitletud õpilastest olid suhteliselt ükskõiksed kiriku kaasamisel riiklikelt tähtsate sündmuste tähistamisse (nagu näiteks Eesti vabariigi aastapäev 24.02), samuti oli suur osa pigem toetaval seisukohal, eriti toetavad olid õpilased suhtumises kiriku/usuühenduse kaasamisel võidupüha tähistamisse, mida toetasid pea pooltest kõikidest vastajatest. (vt Lisa 1, küsimus 16) Õigeusklikud õpilased suhtusid kiriku/usuühenduse kaasamise riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamisse palju vähem ükskõiksel kui mitteõigeusklikud õpilased. (vt Joonis 3 ja 4) Nii oli näiteks mitteõigeusklike noortega võrreldes ligi 15% rohkem õigeusklikke õpilasi, kes olid vastu või pigem vastu kiriku/usuühenduse kaasamisel Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamisel – vastavalt umbes 7% ning 24%. Kiriku/usuühenduse kaasamise võidupüha tähistamisel olid õigeusklikud noored palju toetavamad võrreldes mitteõigeusklike noortega – ligi 45% õigeusklikest noortest väljendasid pigem toetavat seisukohta, kui mitteõigeusklike seas oli see vaid 22%. Kiriku/usuühenduse kaasamisel muude tähtpäevade/sündmuste tähistamisel, nagu

näiteks ausamba avamised ning aktused ilmnes samuti õigeusklike noorte tunduvalt väiksem ükskõiksus antud küsimuses, võrreldes mitteõigeusklike noortega. Ligi kolmandik õigeusklikest õpilastest olid antud küsimused toetaval seisukohal, samas oli neljandik negatiivsel seisukohal. Siit nähtub, et õigeusklikud Tallinna vene gümnaasiumi noored näevad kiriku/usuühenduse rolli neile tähtsate riiklike sündmuste ja tähtpäevade tähistamisel palju olulisemana kui mitteõigeusklikud noored. Võrreldes mitteõigeusklike vene noortega ilmnes, ka teatav suurem vastu olek kiriku/usuühenduse kaasamise Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamisele. Siin võib näha küsitletud õigeusklike õpilaste soovi näha neile lähedase Õigeusu Kiriku osalemist nende rahvusele tähtsate sündmuste tähistamisel, nagu näiteks oleks see võidupüha 9.mail, vähem tähtsustatakse Õigeusu Kiriku osalust mitte oma rahvusele lähedaste sündmuste tähistamisel.

Õigeusu Kiriku tähtsust Tallinna vene gümnaasiuminoorte jaoks näitab ka asjaolu, kui usaldusväärseks hinnatakse antud institutsiooni teiste riigi institutsioonide seas. Eesti riigi erinevate institutsioonide usaldusväärsust küsitletud Tallinna vene gümnaasiuminoorte jaoks illustreerib Tabel 2.

Tabel 2. „Millist institutsiooni usaldate enim Eesti riigis?“ (Koht näitab vastusevariandi olulisust. Kõrgeima koha võtab kõige usaldusväärsem institutsioon)

Koht	Kõik küsitletud	Mitteõigeusklikud	Õigeusklikud
1.	Politsei	Politsei	Parteid
2.	Riigikogu	Riigikogu/Kohus	Valitsus
3.	Valitsus	Kirik	Riigikogu
4.	Parteid	Kaitsevägi	Politsei
5.	Kohus	Press	Kohus
6.	Kirik	President	Kirik
7.	Kaitsevägi	Valitsus	President/Kaitsevägi
8.	President	Parteid	Press
9.	Press		

Tabelist selgub, et kirikut kui institutsiooni usaldavad Tallinna vene noored võrreldes teiste vastusevariantides pakutud institutsioonidega keskmisest natuke vähem. Kõige rohkem usaldavad küsitlusele vastajad Eesti Politseid, sellele järgneb Riigikogu ning seejärel Valitsus. Parteid ning Kohus jagavad vastavalt kolmandat ja neljandat kohta, neile järgneb Kirik.

Mõnevõrra vähem usaldatakse Kaitseväge, Presidenti ning kõige vähem Pressi. Seega nähtub, et kiriku kui institutsiooni usaldusväärsuse suhtes on vene noored suhteliselt neutraalsed.

Kui võrrelda mitteõigeusklike noori õigeusklike noortega nähtub, et kirik kui institutsioon paikneb mitteõigeusklike noorte jaoks usaldusväärsuselt palju kõrgemal kohal kui õigeusklike jaoks. Politsei, Riigikogu ja Kohtu järel oli kirik mitteõigeusklike õpilase jaoks usaldusväärsuselt järgmisel kohal, samal ajal kui õigeusklike jaoks eelnes kirikule veel viis institutsiooni – parteid, Valitsus, Riigikogu, Politsei ja Kohus. See näitab, et Kirik omab suhteliselt väikest usaldusväärsust õigeusklike õpilaste seas ning kirikut kui institutsiooni ei pea õigeusklikud noored väga oluliseks Eesti riigis. See osundab väiksele formaalsele seotusele kirikuga ning asjaolule, et kiriku kui institutsiooni roll ühiskonnas on küsitletud õpilaste jaoks ebaoluline. Suurem erinevus tuleb aga esile Eesti kodakondsuseta õpilaste vastustes, kus nad paigutasid Kiriku pressi järel teisele kohale ning Riigikogu ning Valitsuse viimasele kohale. Kui keskmiselt paiknes pressi usaldusväärsus õpilaste seas viimasel kohal, siis Eesti kodakondsuseta õpilaste seas esimesel kohal. Samuti omab tähelepanuväärselt kõrget kohta Kiriku usaldusväärsus Eesti kodakondsuseta õpilaste hulgas. See näitab, et Eesti kodakondsuseta noored ei usalda Eesti riigi institutsioone nii palju kui nad usaldavad vene meediakanaleid ning Vene Õigeusu Kirikut, mis näitab suuresti kodakondsuseta vene noorte võimalikku mõjutatavust nii pressi kui kiriku poolt ja võib takistada nende edukat integratsiooni Eesti ühiskonda.

Teatavasti võivad kirikud/usuühendused olla aktiivsed ühiskondlikus elus osalejad ning koostööpartnerid, mis võtavad osa erinevatest sotsiaalsetest tegevustest, kodanikealgatustest ja muudest sarnastest üritustest, mis kõik omamoodi aitavad kaasa ühiskondlikule sidususele ning erinevate rahvusgruppide omavahelisele läbimisele ning seega ka rahvusvähemuse integratsiooniprotsessile. Küsimusele, kas vene noorte arvates teostavad usuühendused/kirikud tegevusi, mis toetavad mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda, vastasid ligi 41% vastajatest „Raske öelda“. (vt Lisa 1, küsimus 18) 12% arvates ei teosta usuühendused/kirikud üldse tegevusi, mis toetaksid mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda. Ligi 30% vastajate arvates teostavad usuühendused/kirikud vähe ja pigem vähe mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda toetavaid tegevusi. Vaid ligikaudu 20% õpilastest valis antud küsimuse vastuseks „Palju“ ning „Pigem palju“. Need tulemused näitavad vene noorte vähest osalust ja teadlikust Vene Õigeusu Kiriku tegevustest ühiskondlikus elus või siis hinnatakse usuühenduste/kiriku tegevusi mitte-eestlaste integratsioonil Eesti ühiskonda pigem väheseks.

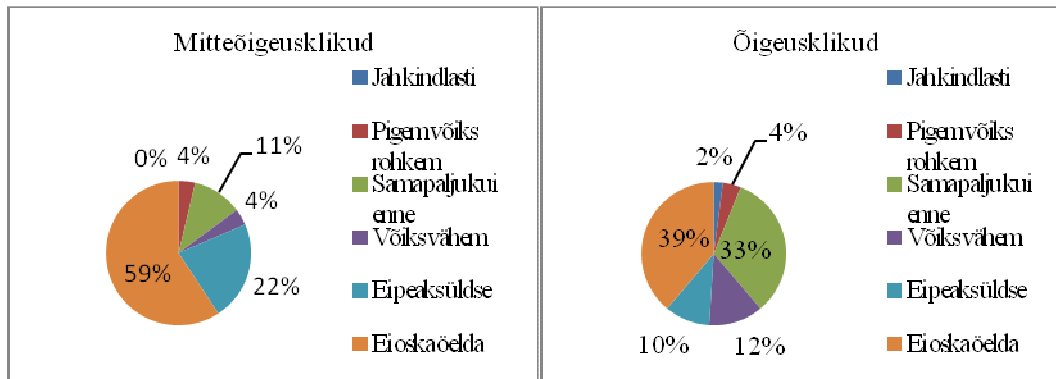
Hinnangutes usuühenduste/kiriku tegevustesse mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda olid mõned erinevused õigeusklike ja mitteõigeusklike noorte arvamuses. Enamusele õigeusklikele (39%) ja mitteõigeusklikele (44%) õpilastele oli antud küsimusele raske vastata. 19% mitteõigeusklike noorte arvates ei teosta usuühendus/kirik üldse tegevusi, mis toetaksid mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda, õigeusklikest õpilastest arvas nii 8%. Ligi neljandik mitteõigeusklikest ning kolmandik õigeusklikest õpilastest hindas kiriku/usuühenduse tegevusi mitte-eestlaste integratsiooni väheseks ja pigem väheseks. 20% õigeusklike ning 14% mitteõigeusklike õpilaste arvates teostavad kirikud/usuühendused palju ja pigem palju antud tegevusi.

Ka küsimusele „Kui palju ja kas üldse teostavad mitteusulised kodanikuühendused Teie arvates tegevusi, mis toetavad mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda?“ jagunesid vastuseprotsendid peaaegu samamoodi, nagu küsimuse puhul usuliste ühenduste toetavate tegevuste kohta mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda. Pea pooled vastajatest olid valinud vastusevariandi „Ei oska öelda“. Pigem nähakse, et mitteusulised kodanikuühendused teostavad vähe tegevusi, mis toetavad mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda. (vt Lisa 1, küsimus 19) Võrreldes õigeusklike vene noortega arvasid mitteõigeusklikud vene noored palju sagedamini (vastavalt 4% ja 18%), et mitteusulised kodanikuühendused teostavad pigem palju mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda toetavaid tegevusi.

Siit järeldub, et enamike õigeusklike ja mitteõigeusklike vene noorte jaoks oli küsimusele nii usuliste kui mitteusuliste kodanikeühenduste tegevustest mitte-eestlaste integratsiooni Eesti ühiskonda raske vastata, antud küsimuses ei omanud kindlat seisukohta. See näitab, et hoolimata religioosest määratlusest ei seosta vene noored eriti kiriku/usuühenduse tegevust ja Eesti ühiskonna vähemusrahvaste integratsiooni omavahel, samuti ei peeta eriti oluliseks mitteusuliste kodanikeühenduste tegevust mitte-eestlaste integreerumise toetamisel Eesti ühiskonda. Sellest nähtub, et õigeusklikud Tallinna vene gümnaasiuminoored ei näe MPEÕKt Eesti ühiskonna elus aktiivse osalejana ning Eesti ühiskonna integratsiooni edendajana, mille põhjal võib oletada, et pigem on MPEÕK omamoodi ühiskonnaelust eraldiseisev organisatsioon.

Kindlat seisukoha ei omanud enamuse küsitlitud vene noori ka küsimuses: „Kas Te peate oluliseks, et usuühendused pööraksid tähelepanu integratsiooniküsimustele?“ - 46% vastajatest valis vastusevariandiks „Raske öelda“. 25% leidsid, et usuühendused peaksid integratsiooniküsimustele pöörama sama palju tähelepanu nagu ennegi ning 14,5% arvates ei peaks üldse tähelepanu pöörama. 9% leidsid, et usuühendused peaksid senisest vähem

pöörama tähelepanu integratsiooniküsimustele. (vt Lisa 1, küsimus 23) Vastuste erinevusi õigeusklike ja mitteõigeusklike vahel kajastab Joonis 9.

Joonis 9. „Kas Te peate oluliseks, et usuühendused/kirikud pööraksid tähelepanu integratsiooniküsimustele?“

Joonise põhjal on näha, et ligi kolm korda rohkem õigeusklike noori (33%) võrreldes mitteõigeusklike noortega (11%), leidsid, et usuühendused/kirikud peaksid pöörama samal tasemel tähelepanu integratsiooniküsimustele kui siiani. Vaid 10% õigeusklikest õpilastest olid valinud vastusevariandi „Ei peaks üldse“, mitteõigeusklike noori oli antud vastusevariandi puhul 22%. Ka oli õigeusklike noorte seas kolm korda rohkem neid õpilasi (12%), kelle arvates võiksid usuühendused/kirikud pöörata vähem tähelepanu integratsiooniküsimustele.

Seega võib näha, et pigem on küsitletud vene noored ükskõiksed kirikute/usuühenduste kaasamisel integratsiooniküsimustesse. Suurem osa õpilastest ei oska antud küsimuses kindlat seisukohta võtta. Õigeusklike noorte arvates leitakse pigem, et usuühendused/kirikud peaksid säilitama oma praeguse rolli integratsiooniküsimustes Eesti riigis, mitteõigeusklikud näevad, et usuühendused/kirikud pigem ei peaks olema seotud integratsiooniküsimustega.

Küsimusele „Kas usuühendus/kirik, kuhu kuulute, korraldavad erinevaid väljaspool usuühenduse traditsioonilisi sündmusi/tähtpäevi/teenistusi toimuvaid ühisüritusi?“ vastasid kaheksa õpilast, jaatavalt ning kuus õpilast eitavalt. Ülejäänud, 62 õpilaste ehk ligi 80% õpilastest, olid valinud vastusevariandi „Ei kuulu usuühendusse/kirikusse“. (vt Lisa 1, küsimus 24) Nende kaheksa õpilase seas, kes vastasid jaatavalt, oli vaid kolm õpilast, kes olid ennast määranud konkreetse kogudusse kuuluvana – kaks õpilast MPEÕK-sse ning üks

budisti kogudusse (kuid oli märkinud lähedasema religioonina õigeusu). MPEÕK-sse kuulunud õpilased märkisid, et osalevad ka ise tihti neil üritustel. Ülejäänud viie õpilase, kes olid end määranud kogudusse mitte kuuluvana või märkinud vastusevariandiks „Raske määratleda“, osavõtt antud üritustest oli harv või olematu. (vt Lisa 1, küsimus 25)

Seega võib näha, et kuigi kõikidest küsitletutest pea 2/3 õpilastest oli ennast määratlenud õigeusklikena, siis aktiivsemaid koguduse elus osalejaid oli väga vähe. Kirik/usuühenduse poolt korraldatavaid üritusi väljaspool usuühenduse traditsioonilisi sündmusi/tähtpäevi/teenistusi toimuvaid ühisüritusi väidetakse harva esinevatena ning vene noorte osavõtt neist üritustest on väga väike.

Küsitlusest on ka näha, et küsimusele „Kas tunnete, et kuulumine usuühendusse pakub Teile teatavaid võimalusi olla ühiskonnas aktiivne (nt erinevates heategevusprojektides osalemine, ühiskondliku kasuliku töö tegemine vms)?“ vastanud kaheteistkümnest õigeusklikust (nii koguduseliikmena kui ennast lihtsalt õigeusklikena määratlenud õpilased) viie õpilaste arvates pakub usuühendusse/kirikusse kuulumine üldiselt teatavaid võimalusi olla ühiskondlikult aktiivne, kolme õpilase arvates mitte, nelja õpilase arvates oli sellele küsimusele raske vastata. (vt Lisa 1, küsimus 26). Sarnane tulemus ilmnis ka vastustes küsimusele „Kuivõrd mõjutab usuühendusse/kirikusse kuulumine Teile arvates ühiskondlikku aktiivsust? (heategevus, noortetöö, vanade abistamine, osalemine oma piirkonna avalikel üritustel)“. Kaheteistkümnest õigeusklikust, nii kogudusse kuulujast kui kogudusse mittekuulujast, õpilasest viis arvas, et koguduse/usuühenduse liikmeks olemine suurendab ühiskondlikku aktiivsust, neli arvas, et ei mõjuta, kahe õpilase arvates oli sellele raske vastata ning ühe arvates vähendab kogudusse/usuühendusse kuulumine ühiskondlikku aktiivsust. (vt Lisa 1, küsimus 27)

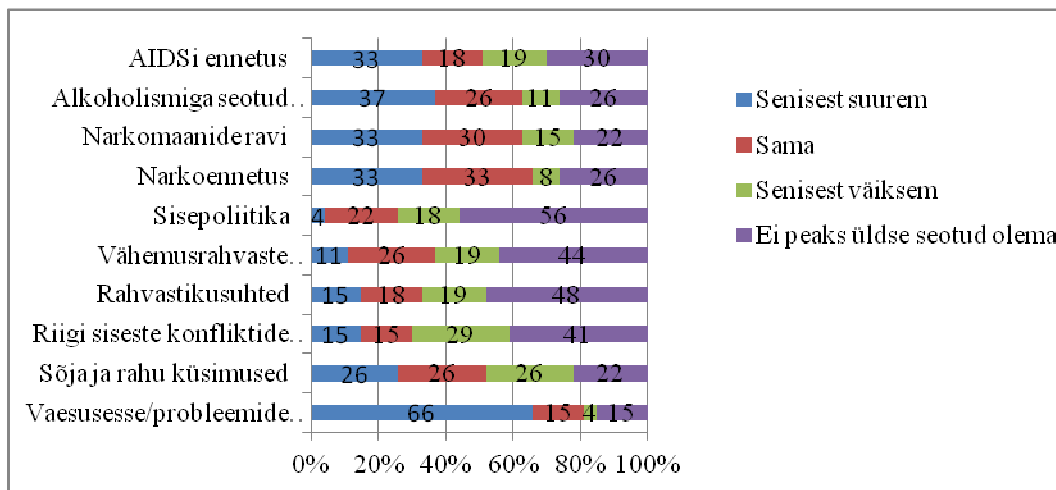
Seega võib järeldada, et antud küsimustele vastanud kaheteistkümne õigeusklike õpilaste arvamused koguduse/usuühenduse poolt pakutavate võimaluste kohta ühiskonnas aktiivselt osaleda ning koguduste/usuühenduste mõju kohta ühiskondlikule aktiivsusele erinevad omavahel tunduvalt – on õpilasi, kes näevad antud võimalusi ja mõju esinevana samas on ka neid, kelle arvates koguduse/usuühenduse poolt ei pakuta erilisi võimalusi, mis suurendaksid ühiskondlikku aktiivsust.

Tallinna vene gümnaasiuminoorte ootused kirikule sotsiaalses plaanis kajastuvad vastustes küsimusele „Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks olema kiriku/usuühenduse roll järgmistes eluvaldkondades?“ (vt Lisa 1, küsimus 28). Eriti tähtsaks peetakse kiriku osalust vaesusesse/probleemidesse sattunud inimeste abistamisel – pea 70% vastajate arvates, ning rohkem tähtsustatakse kiriku rolli AIDSi ennetusel (41%), alkoholismiga seotud küsimustes

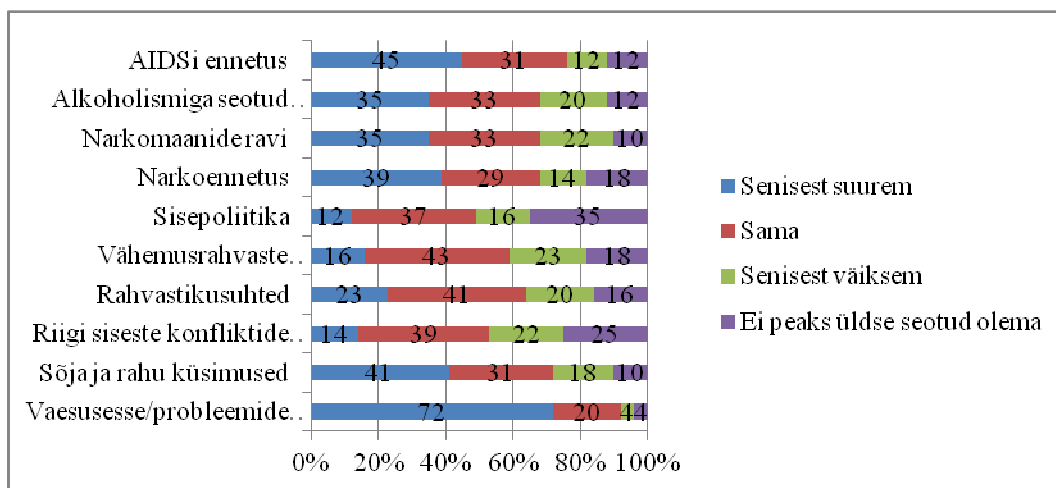
(35,5%), narkomaanide ravil (34%) ja narkoennetuses (37%) ning sõja ja rahu küsimustes (35,5%). Kiriku väiksemat rolli sooviti näha eelkõige riigisiseste konfliktide lahendamisel (25%), rahvastikusuhetes (20%) ja narkomaanide ravis (20%). 42% vastajatest leidis, et kirik ei peaks üldse seotud olema sisepoliitiliste teemadega. Siit järeldub, et eelkõige tähtsustavad Tallinna vene gümnaasiuminoored kiriku rolli sotsiaalset abi vajavate inimeste aitamisel ning palju vähem riigi sisejulgeolekut, rahvastikusuhteid ning sisepoliitikat puudutavates küsimustes. Tallinna vene gümnaasiuminoorte ootused kirikule/usuühendustele sotsiaalses plaanis olid suhteliselt suured ning kiriku rolli antud küsimustes nähti olulisena.

Kui võrrelda õigeusklike ja mitteõigeusklike õpilaste vastuseid kiriku rolli kohta erinevate ühiskondlike teemasid puudutavate küsimuste osas, siis ilmnesid teatavad erinevused. (Joonis 10 ja 11) Õigeusklikud vene noored tähtsustasid võrreldes mitteõigeusklike vene noortega tunduvalt rohkem kiriku/usuühenduse rolli erinevaid sotsiaalsfääri puudutavate teemade suhtes nagu näiteks vaesus, AIDSi ennetus, alkoholismiga seotud küsimused, narkomaanide ravi, narkoennetus ning vaesusesse/probleemidesse sattunud inimeste abistamine. Tunduvalt rohkem tähtsustasid õigeusklikud õpilased kiriku/usuühenduse rolli sõja ja rahu küsimustes.

Kui mitteõigeusklikud õpilased soovisid riigisiseste konfliktide lahendamisel, rahvastikusuhetes, vähemusrahvaste integratsiooni küsimustes, ning sisepoliitikaküsimustes üldiselt näha kiriku/usuühenduse väiksemat rolli või üldse mitte seotust, siis õigeusklikud õpilased nägid kiriku/usuühenduse rolli nimetatud küsimustes pigem samana ning mõnevõrra väiksemana. See osundab asjaolule, et õigeusklikud noored ei näe, et kiriku/usuühendus peaks aktiivselt osalema vähemusrahvaste integratsiooniprotsessi mõjutavates tegevustes, sisepoliitikas ning riigisiseste konfliktide lahendamises, pigem nähakse kiriku/usuühendusel ühiskonnas hoolekandja rolli ning samuti tähtsustatakse kiriku/usuühenduse rolli sõja ja rahu küsimustes.

Joonis 10: „Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks olema kiriku/usuühenduse roll järgmistes eluvaldkondades?“

Joonis 11: „Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks olema kiriku/usuühenduse roll järgmistes eluvaldkondades?“

2.3. Vene õigeusu võimalik mõju Eesti sisejulgeolekule

Religioon on seotud erinevate ühiskondlike protsessidega ning võib mõjutada inimese sidusust ühiskonnaga nii individuaalsel, kogukondlikul kui ka riiklikul tasandil ning olla faktoriks riigi sisejulgeoleku mõjutamisel. Seda näitavad Lääne-Euroopas aset leidnud konfliktid islamiga seotud sümbolite ümber – näiteks prohvet Muhamedi karikatuurid Taanis või mosleminaiste näokatete kandmine Prantsusmaal. Ka Eesti lähiajaloo on omast käest näide tuua, kus EAÕK ja MPEÕK vaheline tüli kirikuvarade pärast tõi 1995 ja 1996 aastal

tänavatele meelt avaldama tuhanded õigeusklikud venelased, kelle arvates kujutas Eesti riigi tegevus ohtu nende rahvuslikule kirikule. Vähemusgrupp võib mitmekultuurilises ühiskonnas arendada domineeriva ühiskonna grupi kõrval välja oma identiteedi, mis baseerub nende kultuurilistel erinevustel. Just religioon võib sealjuures üheks selliseks identiteedi loojaks ja kujundajaks olla. See võib aga luua teatavad võimalused, kus rahvusvähemuse religiooni, identiteedi ja emotsioonide omavaheline põimumine võib sobivatel tingimustel ja soodustavatel asjaoludel kaasa tuua konfliktide puhkemise erinevate rahvusgruppide vahel ning muutuda ühiskonna ja riigi stabiilsust ning julgeolekut ohustavaks mõjuteguriks.

Läbiviidud uuring näitas vene õigeusu olulisust Tallinna vene gümnaasiuminoorte hulgas, kus enamikule (64,5%) õpilastele oli vene õigeusk lähedasimaks peetav religioon. See näitab vene õigeusu tähtsat rolli küsitletud õpilaste rahvuslikus eneseteadvuses ning asjaolu, et vene õigeusk on Tallinna vene gümnaasiuminoortele üks rahvusliku identiteedi komponent, mille alusel eristatakse ennast domineerivast ühiskonna grupist.

Rahvuslikku emotsionaalset seost ning vähest formaalset seost vene õigeusuga näitas asjaolu, et hoolimata enda määratlemisena õigeusklikena, olid vaid üksikud Tallinna vene gümnaasiuminoored koguduse liikmed. Hingerahu saamise kõrval on peamine kirikuskäimise põhjus perekondlikud traditsioonid, mis näitab, et perekonnal võib rahvuslike traditsioonide edasikandmisel ning säilitamisel suur roll olla ning lähedaste maailmavaade ning usukommete täitmine võivad vene gümnaasiuminoorele rahvusliku identiteedi kujunemisel oma mõju avaldada. See on aga hea eeldus vene noore emotsionaalse sideme tugevdamiseks vene õigeusuga ning soodustab religioosse enesemääramise kujunemist.

Tallinna vene gümnaasiuminoorte vähest formaalset sidet Vene Õigeusu Kirikuga näitas ka asjaolu, et kuigi end õigeusklikena määratlenud õpilased olid küsitluses tähtsustanud religiooni rahvusliku enesemääramise juures, ei tähendanud enese identifitseerimine mingi uskkonna liikmena otsest seost nende maailmavaate- või tegeliku usulise käitumisega. Kontakte religioosse kogukonnaga kirikust/usuühendusest ei tähtsusatud ning koguduses käimise põhjusena olid näiteks religioossed kombetraditsioonid või jumalateenistuse sõnum teisejärgulised. Nii järeldub, et küsitletud õigeusklikud noored ei ole religioosse kogukonna kesksed, mis näitab, et nad ei näe otsest vajadust oma sotsiaalset ja rahvuslikku identiteeti tugevdada religioossesse kogukonda kuulumise kaudu või vajadust leida sealt läbi kodu- ja kuuluvustunde turvalisust ja toetust, nagu on koguduse võimaliku rolli esile toonud Peschke (vt eespool lk 16). Asjaolu, et õigeusklikud Tallinna vene gümnaasiuminoored omavad nõrka formaalset sidet Vene Õigeusu Kiriku kui institutsiooniga ning selle religioosse

liikmeskonnaga, vähendab ka teatavas mõttes võimalust, et nad muutuvad läbi erinevate religioosete kombetalituste täitmise ning religioosesse gruppi hoidmise liialt kogukonna keskseks, mis võiks lõppkokkuvõttes ka pärssida nende integratsiooni vastuvõtvasse ühiskonda. On ju religioosete rituaalidega kaasaskäivad kombed ja talitused grupi identiteeti kooshoidvad ja ühendavad (vt eespool lk 17) ning seega võiks tugev formaalne seotus Vene Õigeusu Kirikuga sellist religioonil baseeruvat grupiidentiteeti veelgi tugevdada ning suurendada võimalust muutuda oma kogukonna keskseks. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku näol Eesti venekeelse elanikkonna jaoks tegemist pigem rahva- ja rahvuskirikuga ning sinna kuuluvad peamiselt ainult vene rahvusest inimesed. See vähendab võimalust, et ühine usk võiks ehitada lingi erinevate etniliste gruppide vahel ning olla seeläbi mitte-eestlaste integratsiooni soodustavaks mõjuteguriks. Rahvustevaheline suhtlemine ja hoiakud on aga samuti olulised Eesti ühiskonna erinevate etniliste gruppide vastastikuseks paremaks sidumiseks, kus kontaktide tihedus ning suhtumised ja hoiakud üksteisesse kujundavad paljuski ka hoiakut vastuvõtvasse ühiskonda (vt eespool lk 33-34). Seega võib arvata, et Tallinna õigeusklike vene gümnaasiuminoorte väike seotus Vene Õigeusu Kiriku tegevuste ja koguduseeluga pigem kaudselt soodustab nende integratsiooni Eesti ühiskonda.

Hoolimata väikesest seotusest kiriku kui institutsiooniga, soovisid siiski suur hulk õigeusklikke õpilasi kiriku/usuühenduse suuremat seotust oma rahvustraditsioonidega ning samuti Eesti riigi suuremat tähelepanu vene õigeusu traditsioonide säilitamisele ja toetamisele Eestis. See osutab vene õigeusule kui vene rahvuse tähtsale eneseidentifitseerimise komponendile Tallinna vene gümnaasiuminoorte seas ning näitab, et hoolimata väikesest formaalsest seosest Vene Õigeusu Kirikuga ning vähesest religioosete rituaalide praktiseerimisest, on kiriku olemasolu ja traditsioonid tähtsad nende jaoks. Siin võib tõmmata paralleele ka Prantsuse sotsioloog Emile Durkheimi väitega, mille kohaselt on religioosete rituaalidega kaasaskäivad kombed ja talitused grupi identiteeti kooshoidvad ja ühendavad ning olenemata territooriumist kasutavad grupiliikmed sageli sama religiooniga seotud nimetust, identiteedisümboleid ning rituaale, kinnistamaks veelgi oma identiteeti ja grupi eripära (vt eespool lk 17). Seda näitas ka asjaolu, et suur osa õigeusklikest õpilastest soovisid näha kiriku/usuühenduse kaasamist näiteks võidupüha tähistamisse, mille all mõtlesid küsitletud õpilased oletuslikult võidupüha 9. mail, mis venelaste jaoks tähistab Suures Isamaasõjas saavutatud võitu. Samas olid tunduvalt rohkem end õigeusklikena määratlenud õpilasi vastu kiriku/usuühenduse kaasamisse näiteks Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamisse. Siin võib näha seost juba eelpool mainitud Durkheimi tsiviilreligiooni kontseptsiooniga (vt

eespool lk 17), milles rahvuslikult tähtsaid ajaloosündmusi tähistatakse kollektiivselt ning milles on oluliseks nii emotsionaalsed kui religioossed komponendid.

Arvestades küsitletud Tallinna vene gümnaasiuminoorte emotsionaalset lähedust vene õigeusu suhtes ning asjaolu, et õigeusklikud õpilased tähtsustasid kiriku/usuühenduse suuremat seost rahvustraditsioonidega ning soovisid selle suuremat kaasamist neile võidupühaga assotsieeruva rahvuslikult tähtsa riikliku tähtpäevaga tähistamisse, võib järeldada, et Tallinna vene gümnaasiuminoored ühendavad omavahel nende rahvuse jaoks tähtsad ajaloosündmused, nende kollektiivse tähistamise ning religiooni. See näitab vene õigeusu suurt osatähtsust Tallinna vene gümnaasiuminoorte rahvuslikust identiteedist ning kinnitab veelgi emotsionaalse tundlikkuse võimalikkust religiooniga seonduvate teemade suhtes. Võib öelda, et just rahvuslike ja religioosete emotsioonide leegiks lahvatamise tagajärjel toimusid 1990ndate aastate keskel tuhandete eestivenelaste meeleavaldused, millega protesteeriti Eesti riigi tegevuse vastu kirikuvarade jagamisel Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku vahel, ning mis kujutas arvestatavat ohtu ka Eesti sisejulgeolekule.

Küsitlusest ilmnest, et Tallinna vene gümnaasiuminoored ei näe Vene Õigeusu Kirikut vähemusrahvaste integratsiooni edendava organisatsioonina. Tulemused näitasid Tallinna vene gümnaasiuminoorte vähest osalust ja teadlikkust Vene Õigeusu Kiriku tegevustest ühiskondlikus elus või siis hinnatakse selle tegevusi mitte-eestlaste integratsioonil Eesti ühiskonda pigem väheseks. Ning ka tulevikus näevad küsitletud õigeusklikud õpilased, et kiriku/usuühenduse roll integratsiooniküsimustes Eesti riigis peaks jääma samaks või olema väiksem, paljude mitteõigeusklike õpilaste arvates ei peaks usuühendused/kirikud olema seotud integratsiooniküsimustega. Küsitletud vene gümnaasiuminoored nägid religioosete institutsioonide osalust erinevates eluvaldkondades pigem hoolekandjana, kui aktiivse osalejana vähemusrahvaste integratsiooniprotsessi mõjutavates tegevustes, sisepoliitikas ning riigisiseste konfliktide lahendamises. Ajaolu, et Eesti kodakondsuseta õpilased tähtsustasid enam kiriku/usuühenduse rolli rahvusküsimustes, näitab, et Eesti kodakondsuseta vene noorte jaoks on rahvussuhteid puudutavad küsimused Eesti riigis mõnevõrra olulisemad ning soovitakse näha kiriku suuremat rolli nende küsimustega tegelemisel.

Vähemusrahvaste integratsiooni vastuvõtvasse ühiskonda võivad aidata edendada läbi kiriku/usuühenduse teostatavad mitmed erinevad väljaspool usuühenduse traditsioonilisi sündmusi/tähtpäevi/teenistusi toimuvad ühisüritused, kogukondlikud ettevõtmised jms. Pui-Yan on välja toonud võimaluse, kus läbi kogudusse kuulumise võib koguduseliikmetel olla

võimalik vabatahtlikuna osaleda mitmetes organisatsioonides ning seeläbi arendada mitmeid ühiskonna eluks vajalikke oskusi, laiendada sotsiaalset võrgustikku, saada informatsiooni jms (vt eespool lk 16). Antud uurimusest ilmnes aga, et õigeusklike Tallinna vene gümnaasiuminoorte meelest toimub selliseid üritusi harva või üldse mitte ning küsitletud õpilaste osavõtt neist üritustest on väga väike. See näitab, et Tallinna gümnaasiuminoorte jaoks ei paku Vene Õigeusu Kirik erilisi võimalusi Eesti ühiskonda paremini integreeruda või oma sotsiaalset võrgustikku laiendada erinevate kiriku/usuühenduse poolt korraldavate väljaspool usuühenduse traditsioonilisi sündmusi/tähtpäevi/teenistusi toimuvate ühisürituste kaudu.

Eelnevast nähtub, et õigeusklikud Tallinna vene gümnaasiuminoored ei näe üldiselt MPEÕKt Eesti ühiskonna elus aktiivse osalejana ega Eesti ühiskonna integratsiooni edendajana. See osutab asjaolule, et Vene Õigeusu Kiriku näol võib tegemist olla organisatsiooniga, mis on justkui muust Eesti ühiskonnaelust teatavas mõttes eraldiseisev asutus, mis aktiivselt ühiskonna elus ei osale. Greg Simon vahendas oma artiklis Venemaa parlamentaarse Assamblee aruandes öeldut, mis kirjeldas Venemaa ja Vene Õigeusu Kiriku suhet, järgnevalt: „Vene Õigeusu Kirik võrdsustab Venemaad õigeusuga ning õigeusku Venemaaga“ (vt eespool lk 22). Sellisel juhul võib näha Eesti riigile kaudset sisejulgeolekualast ohtu, kus muust Eesti ühiskonnast eraldiseisev ning potentsiaalselt teise naaberrigi poolt mõjutatavat organisatsiooni võidakse kasutada Eesti vene diasporaa mõjutamisel.

Vene Õigeusu Kiriku väikest formaalset rolli õigeusklike Eesti kodakondsusega Tallinna vene gümnaasiuminoorte jaoks näitas ka asjaolu, et teistest Eesti riigi institutsioonidest usaldasid õigeusklikud noored kirikut keskmisest vähem. Asjaolu, et Eesti kodakondsuseta õpilased paigutasid kiriku pressi järel usaldusväärsuselt teisele kohale, näitab nende suuremat võimalikku mõjutatavust nii Vene Õigeusu Kiriku kui meedia poolt. Nagu eelpool väljatoodud, käsitleb Venemaa oma „kaasmaalastena“ ka venelasi, kes ei pruugi olla Venemaa kodanikud, kuid võivad omada ajaloolistel põhjustel Venemaa suhtes õiguslikku eristaatust. Venemaa võimud on pööramas aina rohkem tähelepanu nn kaasmaalaste õiguste ja kaitse temaatikale ning nende etnokultuuriliste õiguste toetamisele peaaesjalikult piirkonnas, mida nad nimetavad „lähivälismaaks“. Praegu on sellise kaasmaapoliitika üheks fookuseks vene keele staatuse küsimus välisriikides ning selleks üritatakse mõjutada ühe sihtrühmana just gümnaasiumiõpilasi. (vt eespool lk 34) Kuid samamoodi võib selliseks nn tüliõunaks tõusta ka eestivenelaste rahvusliku identiteedi osaks oleva religiooniga seotud temaatika. Sellest võib järeldada, et kuna küsitletud Eesti kodakondsuseta õpilaste hulgas on

õigeusklikuna enda määratlemine kõrge ning kirikut ja pressi usaldati teistest Eesti riigi institutsioonidest enim, siis võib antud grupp olla eriti mõjutatav Venemaa nn „kaasmaapoliitika“ poolt, mille üheks manipulatsioonivahendiks võib olla/saada just vene õigeusk. Selline Eesti kodakondsuseta vene gümnaasiuminoorte võimalik Venemaa poolne agitatsioon läbi meedia nende jaoks tundlike teemade (ka vene õigeusuga seonduv) puudutamise kaudu kujutab aga sisejulgeolekualast ohtu Eesti riigile.

Nagu eelpool öeldud, on meedia üks oluline vahend rahvusliku tunde kirjeldamisel, säilitamisel ja loomisel (vt eespool lk 34). Meedia võimalikust mõjust väljaspool Venemaad elavatele venelastele on puudutanud Greg Simons, kelle sõnul kasutab Vene Õigeusu Kirik oma diasporaa mõjutamiseks ühe vahendina just meediat – Vene Õigeusu Kirikul on ligipääs Vene riigiteleviisioonile ja toetus sellelt, samuti on Vene Õigeusu Kirikul mitmeid erinevaid meediakanaleid (vt eespool lk 23). Arvestades asjaoluga, et Eestis elavad venelased viibivad peamiselt vene meediaruumis, on Eesti vene diasporaa Venemaa poolne mõjutamine läbi meedia võimalik ning selles võib näha ka ohtu Eesti sisejulgeolekule. Käesolev uuring näitas Tallinna vene gümnaasiuminoorte suhteliselt suurt emotsionaalset seost vene õigeusuga ning seega võib siin näha niiöelda soodsa rahvuslik-emotsionaalse pinnase olemasolu, mida on just meedia abil võimalik kujundada ja mõjutada.

Antud uuring näitas, et kõikidest küsitletutest tarbivad 67% eelkõige venekeelset meediat, kusjuures usulisi teemasid jälgivad kas harva või tihti üle 60% õigeusklikest ning 40% mitteõigeusklikest õpilastest. Seega on läbi erinevates venekeelsetes meediaväljaannetes religioosete teemade kajastamise täiesti võimalik Tallinna vene gümnaasiuminoorte, eriti aga õigeusklike noorte teatav Venemaa poolne mõjutamine. Kuigi uuringust selgust, et press paikneb küsitletud Eesti kodanikest õpilaste jaoks usaldusväärsuselt teiste institutsioonide kõrval Eesti riigis pigem tagapool (vt Tabel 2, lk 48), ei saa siiski selle võimalikku mõju arvestamata jätta. Eriti võivad meedia poolt religioosete teemade puhul mõjutatud olla Eesti kodakondsuseta noored, kes ei usalda Eesti riigi institutsioone nii palju, kui nad usaldavad vene meediakanaleid ning Vene Õigeusu Kirikut.

Oma hiljutises sõnavõtus meedias teatas Venemaa endine peaminister ja praegune uus president Vladimir Putin, et ta tahab ühiskonnas religiooni tähtsust tõsta ning kasutada selleks ka meedia abi, tõstes usuga seotud saadete osakaalu nii televisioonis kui raadios. Arvestades asjaolu, et oma eelmisel Venemaa presidendiks olemise ajal 2000.-2008. aastatel tähtsustas Putin religiooniteemasid riigis ning tema valitsemise all kasvas Vene Õigeusu Kiriku ja riigi partnerlus ning kiriku mõju ka nendel teemadel, mis jäid ilmalikku sfääri, võib Putini uuel

ametiajal Venemaa presidendina näha religiooniteemade jätkuvat aktuaalsust Venemaal. Lisaks on Vene Õigeusu Kirikul kohalikku meediasse ligipääs ning selle toetus, seega võib tulevikus näha läbi meediakanalite religiooniteemade suuremat kajastamist ning nii selleläbi vene diasporaa mõjutamist. Greg Simons on välja toonud, et riigitelevisioonid ITAR-Tass ja RIA Novostei on peamised uudistekanalid, läbi mille kajastatakse Vene Õigeusu Kiriku seotust erinevate ühiskonna teemadega ning formuleeritakse nii kultuurilist identiteeti. Just noorema generatsiooni väärtuseid saab selleläbi hõlpsasti kujundada. (vt eespool lk 22-23) Siit järeldub, et Tallinna vene gümnaasiuminoorte näol võib tegemist olla ühe potentsiaalse grupiga, kes viibides peamiselt vene meediaruumis, võivad taolistest saadetest mõjutatud olla, arvestades veel asjaoluga, et 16-18 aastaste noorte näol on tegemist inimestega, kes alles isikuteks kujunedes on arvatavasti välismõjudest rohkem mõjutatavad ja selle poolt vormitavad.

Läbiviidud uuring näitas, et suur osa Tallinna vene gümnaasiuminoortest omavad vene õigeusuga eelkõige emotsionaalset, rahvusliku identiteedi ja enesemääramisega seotud sidet, mitte formaalset, kiriku kui institutsiooniga seotud sidet. Eelnevat kinnitab Greg Simonsi poolt öeldu, et religioon ei pruugi olla venelaste jaoks pelgalt spirituaalne kogemus, vaid kultuurilise identiteedi osa, mis defineerib ja eristab Venemaad muust maailmast ja annab tunde, et ollakse eriline ja teistsugune. Õigeusu Kiriku näol on vene noorte jaoks pigem tegu ühe tähtsa Vene rahvusliku kultuuri sümboliga kui institutsiooniga, mille aktiivsed liikmed ollakse või mille suuremat rolli Eesti ühiskonna erinevates valdkondades soovitakse näha. Selles võib näha pigem positiivset aspekti Tallinna vene gümnaasiuminoorte integratsiooniprotsessil Eesti ühiskonda. Samas ei saa alahinnata nende emotsionaalset sidet vene õigeusuga ning selle rolli vene noorte integratsiooniprotsessil Eesti ühiskonda ning Eesti sisejulgeolekule. Nii nagu on Dominique Moisi (vt eespool lk 17) tähtsustanud emotsioonide mõju inimeste suhtumisele, käitumisele ja rahvussuhetele ühiskonna protsessides, tuleb ka Tallinna vene gümnaasiuminoorte rahvuslik-emotsionaalses seoses religiooniga näha võimalikku mõju ühiskondlikele protsessidele Eesti riigis. Asjaolu, et küsitletud õpilased omavad tugevat emotsionaalset seost vene õigeusuga mitte aga erilist formaalselt seost Vene Õigeusu Kirikuga näitab muuhulgas, et Tallinna vene gümnaasiuminoorte kui ühe osa Vene diasporaa võimalik Venemaa poolne mõjutatus läbi kiriku kui institutsiooni võib olla küll väike, kuid õigeusklike vene gümnaasiumiõpilaste mõjutamise võimalikkus läbi emotsionaalse sideme vene õigeusuga kirikuga, kasutades selleks näiteks meediat, on suur. Nagu on näidanud islamiteematikaga aset leidnud sündmused Lääne-Euroopas, võib

religiooni, identiteedi ning emotsioonide omavaheline põimumine lahvatada teatavatel tingimustel konfliktiks ning muutuda ühiskonna ja riigi stabiilsust ja julgeolekut ohustavaks mõjuteguriks.

Ettepanekud edaspidisteks uuringuteks ja Eesti siseturvalisuse suurendamiseks

Teemakohaste teoreetiliste allikate ning läbi viidud uurimuse tulemuste analüüsi põhjal võib teha alljärgnevad ettepanekud edaspidisteks uuringuteks ning Eesti sisejulgeoleku suurendamiseks:

1. Arvestada Eesti sisejulgeolekut puudutavate riiklike strateegiate väljatöötamisel vene õigeusuga kui sisejulgeolekut mõjutava faktoriga.

Käesolevaid uuringutulemusi saab kasutada tulevikus Eesti sisejulgeolekut puudutavate arengukavade ja dokumentide täiustamisel, religioonisotsioloogiliste teemade käsitlemisel ning parema ja efektiivsemate eestivenelaste integratsiooni võimaluste arendamisel ja analüüsimist kajastava teadusliku baasi loomisel, millega saaks arvestada erinevate integratsiooni aspekte kajastavate dokumentide loomisel ja väljatöötamisel.

2. Teostada perioodiliselt teistes Eesti piirkondades kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid teadusuuringuid, mille eesmärk on analüüsida religiooni, integratsiooni ja sisejulgeolekualaseid omavahelisi seoseid.

Läbi viidud uuring hõlmas vaid väikest osa Eesti venekeelsest elanikkonnast ning oli ühe piirkonna keskne. Seetõttu on oluline sarnaseid uuringuid läbi viia ka teistes Eesti piirkondades, kuna eestivenelaste integratsioon Eestis võib regiooniti erineda - näiteks Ida- ja Kirde-Eestis, kus vene rahvusest inimeste osakaal on suurem võrreldes muude Eesti piirkondadega. Lisaväärtust annaksid uuringud eestivenelaste erinevate vanuse- ning ühiskonnagruppide lõikes, kuna rahvusvähemuste integratsioon võib erineda erinevate põlvkondade ning sotsiaalsete gruppide seas.

3. Regulaarselt läbi viia monitooringuid vene õigeusku kajastava temaatika kohta venekeelses meedias (trüki ja elektrooniline), millest lähtuvalt saab analüüsida vene meedia võimalikku mõju eestivenelaste integratsioonile siseturvalisuse kontekstis.

Läbi tuleks viia vene õigeusu temaatikat kajastav meedia monitooring venekeelses meedias, selgitamaks välja, kas ja kui palju kajastab venekeelne meedia läbi õigeusu temaatika midagi seoses Eesti riigiga ning sealt lähtuvalt analüüsida võimalikke sisejulgeolekualaseid riske

Eestile. Rohkem tuleks tähelepanu pöörata Eesti kodakondsuseta eestivene noorte integratsiooniküsimustele, arvestades nende suuremat mõjutatavust vene meedia ja Vene Õigeusu Kiriku poolt.

4. Uurida Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku rolli Eesti ühiskonnas integratsiooni puudutavate teemade käsitlemisel, selgitades välja kiriku võimalikku mõju Eesti sisejulgeolekule.

Käesolevast uuringust selgus, et küsitletud vene gümnaasiuminoored näevad MPEÕKt Eestis pigem eraldiseisva ning ühiskonnaelus passiivse organisatsioonina. MPEÕK rolli väljaselgitamine eestivenelaste integratsiooniprotsessis ning seeläbi selle võimaliku mõju väljaselgitamine Eesti sisejulgeolekule vajab vastavate kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete uuringute läbiviimist.

KOKKUVÕTE

Rahvusvähemuste integratsioon Eesti ühiskonnas on üks problemaatilisemaid ning keerukamaid küsimusi tänapäeva Eestis, mille aspektid avaldavad olulist mõju Eesti sisejulgeolekule. Rahvusvähemuste integratsiooniprotsessi ühiskonda mõjutavad mitmed erinevad tegurid, nagu näiteks haridus, riigikeele oskus, kodakondsus, tööhõive jms. Üheks integratsiooniprotsessi mõjutavaks teguriks on religioon. Eesti ühiskonna suurima rahvusvähemuse rühma moodustavate eestivenelaste jaoks on religioon väga oluline. Lõimumise tähtsaks osaks oleva identiteedi olemasolu ja tajumine tuleneb paljuski oma enesemääratlemisest läbi rahvuskultuuri, sealhulgas läbi religiooni, seetõttu ei saa religiooni võimalikku mõju integratsiooniprotsessile kõrvale jätta, samuti on läbi religiooni võimalik mõjutada mitmeid ühiskonnaprotsesse.

Magistritööga käsitleti integratsiooni ja religiooni omavahelisi seoseid Eesti ühiskonnas - uuriti, kas Eesti vene noorte religioossus või mõnda usuühendusse kuulumine võib olla Eestis lõimumist soodustav, pärssiv või üldse mitte mõjutav tegur, ning kas ja kuidas avaldab see mõju Eesti sisejulgeolekule. Selleks analüüsiti integratsiooni, religiooni ja sisejulgeoleku omavahelist seost ning vene õigeusu rolli eestivenelaste rahvuslikus enesemääratluses ja integratsiooniprotsessis, analüüsiti vene õigeusu mõju Tallinna vene gümnaasiuminoorte integratsiooniprotsessile siseturvalisuse perspektiivist ning analüüsi tulemusena esitati ettepanekud Eesti siseturvalisuse suurendamiseks.

Magistritöö nõrkusena võib välja tuua asjaolu, et uuritavaks grupiks oleval Tallinna vene gümnaasiuminoored moodustavad vaid ühe väikese grupi kogu Eesti eestivenelastest. Vene õigeusu mõju erinevatele eestivenelaste vanusegruppidele ning Eesti erinevates piirkondades võib aga tunduvalt erineda selle mõjust Tallinna vene gümnaasiuminoortele.

Uuringutulemused viitavad järgmistele suundumustele:

- Vene õigeusk on ka tänapäeval vene noorte jaoks lähedane, mis näitab selle religiooni jätkuvat olulisust vene rahvusest inimeste jaoks, nii nagu on seda näidanud ka 2006. aastal Eestis läbiviidud Terviseuuring - ligi 90%-le vene noortele on õigeusk omaseimaks peetav religioon (vt eespool lk 23). Samas olid koguduse liikmetena end määratlenud vaid üksikud õpilased. Seda näitas ka 2010. aastal läbi viidud uuring

"Elust, usust ja usuelust", mille kohaselt oli eriti vähe 15 – 20 aastaseid koguduseliikmeid (k.a õigeusklike seas). Seega võib näha, et religioosse enesemääramise juures on Tallinna vene noored seotud rohkem emotsionaalselt vene õigeusuga ja vähem formaalselt Vene Õigeusu Kirikuga.

- Tallinna vene gümnaasiuminoorte vähene formaalne seotus Vene Õigeusu Kiriku tegevuste ja koguduse eluga soodustab kaudselt nende integratsiooni Eesti ühiskonda, kuna väheneb võimalus, et vene gümnaasiuminoored muutuvad selle läbi liialt oma kogukonna keskseks, mis võiks olla mitte-eestlaste integratsiooni pärssivaks mõjuteguriks. See asjaolu soodustab kaudselt stabiilsema, ühtsema ja turvalisema mitmekultuurilise Eesti ühiskonna kujunemist.
- Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikut ei näe Tallinna vene gümnaasiuminoored üldiselt Eesti ühiskonna elus aktiivse osalejana ega Eesti ühiskonna integratsiooni edendajana. See näitab, et Vene Õigeusu Kiriku näol võib tegemist olla organisatsiooniga, mis on justkui muust Eesti ühiskonnaelust teatavas mõttes eraldiseisev ning selles aktiivselt ei osale. See osundab aga kaudsele Eesti riigi sisejulgeolekualasele ohule, kus muust Eesti ühiskonnast eraldiseisev ning potentsiaalselt teise naaberriigi poolt mõjutatavat organisatsiooni võidakse kasutada Eesti vene diasporaa mõjutamisel.
- Uuring näitas Tallinna vene gümnaasiuminoorte emotsionaalset seost vene õigeusuga ning seega võib siin näha soodsa rahvuslik-emotsionaalse pinnase olemasolu, mille kaudu on võimalik mõjutada nende suhtumist, käitumist ja rahvussuhteid ühiskonna protsessides. Sellel võib olla aga arvestatav mõju Eesti siseturvalisusele.
- Üheks võimaluseks mõjutada vene noori läbi hingelise seotuse religiooniga on meedia. Arvestades asjaolu, et küsitletud Tallinna gümnaasiuminoored viibivad peamiselt venekeelses meediaruumis ning jälgivad aeg-ajalt ka religioosse sisuga saateid meediast, võib taoline emotsionaalsel baasil toimuv vene noorte võimalik Venemaa poolne mõjutus olla tõenäoline. Uuring näitas Eesti kodakondsuseta Tallinna vene gümnaasiuminoorte suuremat usaldust nii meedia kui Vene Õigeusu Kiriku vastu, mis viitab antud grupi suuremale mõjutatavusele nende organisatsioonide poolt ning seeläbi ka Venemaa poolt, eriti arvestades Venemaa „kaasmaapoliitikat“ kodakondsuseta või Vene kodakondsusega venelaste suhtes „lähivälismaal“. Siin võib näha kaudset sisejulgeolekualast ohtu Eesti riigile.

- Eestivenelaste jaoks on religioon üheks tähtsaks enesemääramise osaks ja seda ka 16-18 aastaste vene noorte hulgas, seetõttu tuleb eestivenelaste religiooniga seonduvatele küsimustele tähelepanu pöörata, sh just sisejulgeoleku aspektist. Asjaolu, et küsitletud õpilased omavad tugevat emotsionaalset seost vene õigeusuga, mitte aga erilist formaalselt seost Vene Õigeusu Kirikuga näitab selle religiooni suurt osatähtsust vene noorte rahvuslikus eneseteadvuses ning identiteedis.

Magistritöö tulemuste põhjal võib väita, et vene õigeusuga seonduv temaatika on Eesti ühiskonnas oluline ja aktuaalne sisejulgeolekualane aspekt, mistõttu peaks edaspidi Eesti sisejulgeolekut puudutavate riiklike strateegiate väljatöötamisel arvestama vene õigeusuga kui sisejulgeolekut mõjutava faktoriga. Perioodiliselt tuleks teostada kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid teadusuuringuid teistes Eesti piirkondades, eesmärgiga analüüsida religiooni, integratsiooni ja sisejulgeolekualaseid omavahelisi seoseid. Oluline on järjepidevalt monitoorida vene õigeusku kajastavat temaatikat venekeelses meedias (trüki ja elektrooniline), millest lähtuvalt saab analüüsida vene meedia võimalikku mõju eestivenelaste integratsioonile siseturvalisuse vaates. Samuti on vaja uurida Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku rolli Eesti ühiskonnas integratsiooni puudutavate teemade suhtes, et selgitada välja kiriku võimalikku mõju Eesti sisejulgeolekule.

Üldkokkuvõttes võib öelda, et Eesti ühiskonna suurimaks rahvusvähemuseks olevate eestivenelaste integratsiooniküsimused on tänapäeva Eestis väga aktuaalsed ning, nagu on välja toodud Julgeolekupoliitika alustes, võivad mõjutada riigi stabiilsust ja sisejulgeolekut. Mitmekultuurilises ühiskonnas on eduka integratsiooni soodustamisel tähtis rahvusvähemuse kultuuripärandi säilimine, seega tuleb tähelepanu pöörata Eesti ühiskonna osaks olevate rahvusvähemuste religioossete traditsioonide edasikandmisele ja toetamisele. Samas tuleb ka teadvustada emotsioonide mõju inimeste suhtumisele, käitumisele ja rahvussuhetele ühiskonna protsessides ning arvestada asjaoluga, et religiooni, identiteedi ning emotsioonide omavaheline põimumine võib lahvatada teatavatel tingimustel konfliktiks ning muutuda ühiskonna ja riigi stabiilsust ja julgeolekut ohustavaks mõjuteguriks.

SUMMARY

The objective of this thesis is to examine the impact of orthodoxy on the integration of Estonian Russian high school youth into Estonian society and thus the impact on Estonian internal security. This is done using the example of high school students in Tallinn and is addressed from the perspective of internal security.

In the theoretical part of the thesis, firstly, the correlation between integration, religion and internal security is analysed as well as the role of the Russian Orthodoxy in the process of national self-determination and integration among Russians in Estonia. Secondly, the impact of Russian Orthodoxy on the integration process of Estonian Russian High School Youth is quantitatively analysed from the perspective of internal security and as a result of this, synthesis proposals are submitted for improving internal security in Estonia.

The novelty of this thesis lies in its Internal Security perspective. For the first time in Estonia, a correlation between Internal Security and religion is explored. This thesis is topical, because issues regarding the integration of the Russians in Estonia are among the most problematic and difficult societal issues to solve in present-day Estonia. Religious self-determination is an important component of Russian identity and can have a significant impact on it. In order to improve the Internal Security development plan in Estonia, and to design and develop a safer living environment in Estonia it is timely to explore this area and to identify the effects of religious self-determination on the process of integration into Estonian society.

The study method used in the research is empirical through the use of a web-based questionnaire. The thesis brings the author to the following conclusions:

At religious self-determination the Youth of Estonian Russians in Tallinn is more emotionally related to Russian Orthodoxy than it is to the Russian Orthodox Church. This serves as an indirect beneficiary of a more stable and unified multi-cultural society in Estonia, which contributes the Internal Security of Estonia as a whole. However, there can be seen an existence of a nationalistic-emotional ground through which it is possible to influence their attitudes, behaviour and ethnic relations within the processes of the society. And this could have a significant effect on the Internal Security of Estonia. The survey of the research shows

that the High School Youth in Tallinn gets its information mainly from Russian media, and is also watching religious broadcasts. Given this fact the probable influences from Russian media on Estonian Russian youth and particularly on the youth without Estonian citizenship are likely. The results of the study show that the Russian Orthodox Church in Estonia might serve as an organization that operates separately from the rest of the Estonian society. This separateness could be used to help to influence the Russian diaspora in Estonia, and by that it may pose a threat to Estonia's Internal Security.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Aarelaid, A. 6.05.2005. Põhiväärtused ideoloogia hammasrataste vahel. Ajaleht Sirp, nr 17. Ajaleht Sirp kodulehelt www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=4937:usk-ja-integratsioon&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3064 välja otsitud 12.03.2011.
- Aimre, I. 2005. Sotsioloogia. Sisekaitseakadeemia
- Ammerman, T. N. 2009. Congregations, local, social and religious. In P. Clarke (Ed), The Oxford Handbook of The Sociology of Religion. (pp 562-563, 569-570, 576). Oxford University press
- Au, I., Ringvee, R. 2007. Usulised ühendused Eestis. MTÜ Allika kirjastus
- Berry, W. J. 2003. Kuidas koos elada? Alternatiivsed vaated kultuuridevahelistele suhetele. Raamatus Multikultuursus, integratsioon ja keeleõpe Eestis. Arutelusid ja visioone. (Toim. K. Kallas). (lk 4-5). Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus
- Bhattacharyya, G. 2009. Ethnicities and values in a Changing World. Aston University. (pp 4). Ashgate kirjastus
- Calhoun, C. 2002. Dictionary of the Social Sciencesm. (lk 436). Oxford University press
- Chryssochoou, X., 2009. Cultural Diversity its a Social Psychology. (lk 20, 27). Blackwell publishing
- Clarke, P. 2009. Towards a more organic understanding of religion within a global framework. In P. Clarke (Ed), The Oxford Handbook of The Sociology of Religion. (pp 1, 6-8, 10). Oxford University press
- Cohen, B. A. 2009. Many Forms of Culture. (lk 195-196). Arizona State University
- Curanović, A. 2007. The Attitude of the Moscow Patriarchate towards Other Orthodox Churches. Religion, State and Society, 35 (4), 313
- David, L., Berry, W. J. 2010. Acculturation: When Individuals and Groups of Different Cultural Backgrounds Meet. Perspectives on Psychological Science. Sage Publications Inc, 5 (4), 472-481. Välja otsitud SAGE andmebaasist 11.10.2011
- David, S. L., Berry, W. J. 1996. The Cambridge handbook of acculturation psychology. (lk 43). Cambridge University Press

- Davie, G. Sociology of Religion. 2006. In Robert A. Segal (Ed), The Blackwell Companion to the Study of Religion. (pp 179). Blackwell Publishing
- Dillon, M. 2003. The Sociology of Religion in Late Modernity. In M. Dillon (Ed), Handbook of the Sociology of Religion. Cambridge University Press
- Dinello, N. 1994. Religious Attitudes of Russian Minorities and National Identity. In V. Shlapentokh, M. Sendich & E. Payin (Eds), The New Russian Diaspora: Russian Minorities in the Former Soviet Republics. (pp 195). New York, M.E. Sharpe
- Danchin, G. P. 2011. Defaming Muhammad: Dignity, Harm, And Incitement ro Religious Hatred. Duke Forum for Law&Social Change (DFLSC), 2 (1), 6. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 28.04.2012
- Durkheim, E. 1961. The Elementary Forms of Religious Life. New York:Collier
- Ebaugh, R. H. 2003. Religion and the New Immigrants. In M. Dillon (Ed), Handbook of the Sociology of Religion. (pp 230-231). Cambridge University Press
- Eesti julgeolekupoliitika alused 2010. Riigikogus heaks kiidetud 12.05.2010. Välisministeeriumi kodulehelt www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010.pdf välja otsitud 13.01.2012.
- Eesti lõimumiskava 2008-2013, Tallinn 2008. Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 10.04.08 korraldusega nr 172, lk 15-24. Kultuuriministeeriumi kodulehelt www.kul.ee/index.php?path=0x2x1424x1432 välja otsitud 24.01.2012.
- EKN tegevusaruanne 2011. Eesti Kirikute Nõukogu 2011. Issanda aasta tegevusaruanne. Tallinn. Eesti Kirikute Nõukogu
- Hallik, K. 05.08.2010. Venelased Eestis – diasporaa ja vähemuse vahepeal. SIRP, nr 28. Ajaleht SIRP kodulehelt www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=11020:venelased-eestis--diasporaa-ja-vaehemuse-vahepeal-&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3307 välja otsitud 11.01.2012
- Hamilton, M. 2006. Religiooni sotsioloogia. Maailma usundid (C. Patridge). (lk 24). Eesti entsüklopeedia kirjastus
- Hansen, H. 2002. Luterlased, õigeusklikud ja teised. Usuühendused Eestis 1934-2000. Tallinn: Teabetrükk
- Heidmets, M., Lauristin, M., Vihalemm, T., Kalmus, V. 2008. Eesti inimarengu aruanne 2007. (lk 71). Eesti Ekspressi Kirjastuse AS

- Hein, I. 10.02.2012. Putin tahab Vene meediasse rohkem religioonisaateid. Postimees. Postimeesonline kodulehelt www.postimees.ee/734506/putin-tahab-vene-meediasse-rohkem-religioonisaateid/ välja otsitud 2.05.2012
- Huntington, P. S. 1996. Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine. (lk 126-128). Kirjastus Fontes
- Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007. Riiklik programm. Kiidetud heaks Vabariigi Valitsuse poolt 14.03.2000. Kultuuriministeeriumi kodulehelt http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/integratsioon_eesti_uhiskonnas111.pdf välja otsitud 3.02.2012
- Jefferey, C. A. 2004. Cultural Trauma and Collective Identity. Eyerman, R., Giesen, B., Smelster, J. N., Sztompka, P. (lk 10, 22). University of California press
- Johnston, R. J. 1981. The Dictionary of Human Geography. Blackwell Reference. (lk 171). Oxford University press
- Jones, B., Gallagher III, B., McFalls, J. 1995. Sociology, Micro, Macro, and Mega Structures. (lk 405). Harcourt Brace College Publishers
- Kaevats, Ü. 1998. Vanausulised. Eesti Entsüklopeedia. (lk 208, 594-595). Kirjastus Valgus
- Kalkun, M. 2002. Ajakirjanduses loodud eestlustunne. Raamatus Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuride vahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust. (Toim. A.Valk). (lk 102) Tartu Ülikooli Kirjastus
- Kasearu, K., Trumm, A. 2008. Eesti- ja venekeelse elanikkonna ainealine olukord ja eluga rahulolu. Uuringus Uuringu "Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring" aruanne 2008, lk 7. Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutuse kodulehelt www.meis.ee/raamatukogu?id=1544&keyword=&keyword_id=71&author=&title=&year=2008&OK=Otsi välja otsitud 24.01.2012.
- Kilemit, L. 2009. Religioon. Raamatus Rahvuste Tallinn. Statistilis-sotsioloogiline ülevaade. (Toim. T. Raitviir). (lk 286-289) Eesti Avatud Ühiskonna Instituut
- Kilemit, L., Rentel, A. 2012. Eestimaalaste ootused kirikule. Raamatus Astu alla rahva hulka. (Toim. E. Jõks). (lk 146, 152, 157). Eesti Kirikute Nõukogu
- Knox, Z. 2004. Post soviet Challenges to the Moscow Patriarchate 1991-2001. Religion, State and Society, 32, pp 87, 109.
- Kolstø, P. 1993. The New Russian Diaspora: Minority Protection in the Soviet Successor States. Journal of Peace Research, 30 (2), 198, 215

- Korts, K. & Kõuts, R. 2002. Rahvustevaheline kommunikatsioon Eesti meedias. Raamatus Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuride vahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust. (Toim. A.Valk). (lk 234) Tartu Ülikooli Kirjastus
- Korts, K., Vihalemm, T. 2008. Rahvustevahelised suhted, kontaktid ja meie-tunne. Uuringus Uuringu "Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring" aruanne 2008, lk 107. Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutuse kodulehelt www.meis.ee/raamatukogu?id=1544&keyword=&keyword_id=71&author=&title=&year=2008&OK=Otsi välja otsitud 24.01.2012.
- Kross, E. 01.10.2001. Vene valeusu kirik. Eesti Päevaleht, Eesti Päevalehe kodulehelt www.epl.ee/news/arvamus/vene-valeusu-kirik.d?id=50809652 välja otsitud 25.01.2012
- Laitin, D. D. 1998. Identity in Formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad. Cornell University Press
- Liiman, R. 2001. Usklikus muutuvast Eest ühiskonnas. (lk 103). Tartu Ülikooli Kirjastus
- Mihhailov, D. 2007. Põlisuse faktor vähemusrahvusliku identiteedi kujunemisel Eestis Eestivenelaste ja ingerisoomlaste võrdlusanalüüsi põhjal. Lk 19. Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutuse kodulehelt www.meis.ee/raamatukogu?id=1544&keyword=p%C3%B5lisuse+faktor&keyword_id=&author=&title=&year=0&OK=Otsi välja otsitud 19.12.2011.
- Moisi, D. 2010. Emotsioonide geopoliitika. Eesti Päevalehe AS
- Mätlik, T. (2007). Estonian Integratsion Strategy 2008-2013. Tallinn Conference on Conceptualising Integration (October 18-19, 2007.). (pp 8-12). Integration Foundation
- Obata, K., Hashimoto, N., Mizobata, S. (2005). In Obata, K., Hashimoto, N., Mizobata, S., Komori, H (Eds), A Collection of Papers on the History and Today`s Situation of Russian-Speaking Population in Estonia and Latvia: From the view Point of the Contemporary History of European Integration and Formation of Multi-Ethnic Society. (pp 1-3). Hiroshima: Hiroshima University
- Olson, C. 2002. Sociology of Religion. Theory and Method in The Study of Religion. A Selection of Critical Readings. Thomson Wadsworth
- Paden, E. W. 2009. Reappraising Durkheim for the study and teaching of religion. In P. Clarke (Ed), The Oxford Handbook of The Sociology of Religion. (pp 32). Oxford University press
- Papathomas, A. G. 2007. Õnnetus olla väike kirik väikesel maal. Tallinna Püha Platoni Õigeusu Teoloogia Seminar

- Peltola, L., Mäkituuri, M., Mauranen, M., Heininen, S. 1990. Kiriku ajalugu ja teave. Leeriõpik nr 3. Kirjastus „Otava“, Keuruu
- Peschke, D. 2009. The Role of Religion for the Integration of Migrants and Institutional Responses in Europe: Some Reflections. *Ecumenical Review*, 61 (4), 368-372. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 21.12.2011
- Pettai, I. 2002. Akultuuratsioon ja kohanemine teises kultuuris. Raamatus Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuride vahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust. (Toim. A.Valk). (lk 218-232) Tartu Ülikooli Kirjastus
- Plotkin, A. 2001. Integratsiooni mõiste ja mida teab elanikkond integratsiooniprogrammist. Raamatus Integratsioon Tallinnas 2001. (toim Aleksei Semjonov), (lk 13) Inimõiguste Teabekeskus
- Poleshchuk, V. (2004). Non-Citizens in Estonia report 2004. (lk 13-14). Inimõiguste Teabekeskus
- Pui-Yan, L. 2006. Religion and Civic Culture: A Cross-National Study of Voluntary Association Membership. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 45 (2), 178. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 11.12.2011
- Põhiseadusliku korra kaitse. 2004. Kaitsepolitsei aastaraamat 2003, 13, 15
- Põhiseadusliku korra kaitse. 2012. Kaitsepolitsei aastaraamat 2011, 9-11
- Pärnamets, R. & Parts, V. 2010. Noored ja religioon. Noorte suhe religiooni Eestis. Lk 188-190. Uuring Eesti Noorsoo Instituudi koduleheküljelt www.eni.ee/sisu/4_576Noored_ja_religioon.pdf välja otsitud 7.01.2012.
- Ringvee, R. 2011. Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008. Tartu Ülikooli Kirjastus
- Ritzer, G. 2007. The Blackwell Encyclopaedia of sociology (Volume VI, pp 2765). Blackwell Publishing
- Roberts, A. K. 1995. Religion in Sociological Perspective. Wadsworth Publishing Company
- Saar, A. 2012. Usu rollist Eestis aastal 2010. Raamatus Astu alla rahva hulka. (Toim. E. Jõks). (lk 57). Eesti Kirikute Nõukogu
- Simons, G. 2004. The Influence of the Russian Orthodox Church as Reflected Thorough the Media. Religious Resurgence. *Almqvist & Wiksell International*, 29, 60, 62-63. Stockholm
- Schihalejev, O. 2012. Noorte Eestimaalaste hoiakud religiooni suhtes. Raamatus Astu alla rahva hulka. (Toim. E. Jõks). (lk 230, 232). Eesti Kirikute Nõukogu
- Smelser, N. J. 1994. Sotsiologija. Moskva.

- Smith, J. D. 2003. Mõned tähelepanekud Eesti integratsiooniprotsessi kohta. Raamatus Multikultuursus, integratsioon ja keeleõpe Eestis. Arutelusid ja visioone. (Toim. K. Kallas). (lk 31). Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus
- Statistika andmebaas: Rahvaloendus 2000. Statistikaameti kodulehelt <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> välja otsitud 22.01.2012.
- Stefanus. 2011. Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Pilguheit Õigeusku. Tallinna Püha Platoni Õigeusu Teoloogia Seminar
- Talving, H. 18.03.1996. Kornelius viis rahva ristikäigule. Sõnumileht, lk 1, 4
- Tiliopoulos, N. and McVittie, C. 2010. Aspects of Identity in a British Christian sample. Mental Health, Religion and Culture, Vol 13 Issue 7/8, 711. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 21.12.2011
- Usuliste ühenduste statistika. 2010. Siseministeeriumi kodulehelt www.siseministeerium.ee/8298/ välja otsitud 6.12.2011.
- Usust meie elus. Kiriku ja religiooni uuring, 2010. Küsitluse valmistas ette Eesti Kirikute Nõukogu, viis läbi sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll. Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutuse kodulehelt www.eelk.ee/eelk_uudised/doc/ekn_kiriku_uuring_2010.pdf välja otsitud 20.12.2011.
- Valk, A., Karu-Ketter, K., Drozdova, M. 2011. Estonian Open Identity: Reality and Ideals. (lk 33, 34). Tartu University
- Vetik, R. (2005). National Integration policies in Estonia – Challenges and Perspectives. In Obata, K., Hashimoto, N., Mizobata, S (Eds), A Collection of Papers on the History and Today`s Situation of Russian-Speaking Population in Estonia and Latvia: From the view Point of the Contemporary History of European Integration and Formation of Multi-Ethnic Society. (pp 21-22). Hiroshima: Hiroshima University
- Vetik, R. 2008. Sissejuhatus ja trendid. Uuringu “Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring” aruanne 2008, Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutuse kodulehelt www.meis.ee/raamatukogu?id=1544&keyword=&keyword_id=71&author=&title=&year=2008&OK=Otsi välja otsitud 24.01.2012.
- Vihalemm, T., Kalmus, V. 2008. Kultuurierinevused: identiteet ja väärtused. Väljaandes Eesti Inimarengu aruanne 2007. (Toim. M. Heldmets). (lk 71). Eesti Ekspressi Kirjastus AS
- Vihuri, V. 2012. Kirik, rahvas ja sekularisatsioon. Raamatus Astu alla rahva hulka. (Toim. E. Jõks). (lk 46). Eesti Kirikute Nõukogu

- *Allardt, E. 1993. Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. In Nussbaum, M., Sen, A. (eds) *The Quality of life*. (pp 88-94). Oxford, Clarendon press
- *Berger, P. L., Luckmann, T. 1996/1981. *The Social Construction of Reality: a Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday/London: Allen Lane
- *Giesen, B. (Hrsg.) 1996. *Nationale und Kulturelle Identität. Studien zur Entwicklung des Kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- *Johnstone, R. L. 1975. *Religion and Society in Interaction*. New York.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Joonis 1. „Kas peate religiooni rahvusliku enesemääramise juures oluliseks?“	39
Joonis 2. „Kas kirik/usuühendus võiks olla tugevamini seotud oma rahvustraditsioonidega?“	41
Joonis 3. „Milline on Teie suhtumine kiriku/usuühenduse kaasamise riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamise?“	42
Joonis 4. „Milline on Teie suhtumine kiriku/usuühenduse kaasamise riiklikult tähtsate pühade või sündmuste tähistamise?“	42
Joonis 5. „Kuidas Teie arvates muutub usu tähtsus Eesti ühiskonnas viie aasta jooksul?“	43
Joonis 6. „Kas Teie meelest on Eesti riik piisavalt tähelepanu pööranud usutraditsioonide säilitamisele ja toetamisele?“	45
Joonis 7. „Kas Teie meelest soosib Eesti riik mõnda religiooni ja selle institutsiooni rohkem?“	46
Joonis 8. „Kas Teie meelest on Eesti riigis võimalik piisavalt praktiseerida oma religiooni?“	47
Joonis 9. „Kas Te peate oluliseks, et usuühendused/kirikud pööraksid tähelepanu integratsiooniküsimustele?“	51
Joonis 10: „Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks olema kiriku/usuühenduse roll järgmistes eluvaldkondades?“	54
Joonis 11: „Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks olema kiriku/usuühenduse roll järgmistes eluvaldkondades?“	54
Tabel 1. Peamised usutunnistused Eestis ja Tallinnas vastavalt rahvusele (allikas: Kilemit 2009:288)	20
Tabel 2. „Millist institutsiooni usaldate enim Eesti riigis?“ (Koht näitab vastusevariandi olulisust. Kõrgeima koha võtab kõige usaldusväärsem institutsioon)	48

LISA 1. ÕIGEUSU TEGURID VENE NOORTE INTGREERUMISEL EESTI ÜHISKONDA SISETURVALISUSE PERSPEKTIIVIST

Lisa on lisatud pdf failina, kuna vastav fail on genereeritud andmebaasist ning seetõttu ei olnud võimalik seda lisa töösse integreerida.